

11

# LIKOVNA UMJETNOST

**PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE**

ZA 11. RAZRED SREDNJE ŠKOLE

**Autor:** MAHMUT DŽAFČE

**Recezeni:** ANITA CUCOVIĆ  
DŽEZAIR MURATI  
AIDA BUZGOVIĆ

**Redaktor:** ZEKIJE DŽAFČE

**Lektor:** ZELIHA ČUČULJ

## **UVOD**

Okvirni Kurikulum Kosova je odredio kompetencije koje učenik treba dostignuti kao što su likovni elementi i principi, sposobnosti i ponašanje u društvu. Naš cilj da nastavni program za Likovnu Umjetnost-11 razred bude pripremljen u skladu sa okvirnim kurikulumom.

## **ŠTA SE TRAŽI OD NASTAVNIKA**

### **CILJ**

Osposobiti učenika za vizuelnu komunikaciju sa okruženjem i razviti mu stvaralačko mišljenje kako bi djelovao u skladu sa društvom i okolnostima. Da se učenik osposobi po pitanju percepiranja, doživljaja, vrednovanja i ocenjivanje. Da razvije i zauzme pozitivan stav prema umjetnosti kad su u pitanju materijalni i duhovni oblici narodne kulture.

## SADRŽAJ

<b>Uvod</b>	<b>3</b>	
<b>Koncepti i Njihov Opis</b>	<b>5</b>	
<b>Nastavni Plan i program</b>	<b>19</b>	
<b>Materijali i tehnike likovnog izražavanja</b>	<b>26</b>	
<b>Primjer Nastavnog časa</b>	<b>38</b>	
<b>I.Dio:Umjetničko Stavaralaštvo</b>	<b>33</b>	
Crtanje	34	
Slikarstvo	46	
Vajarstvo	53	
Grafika	59	
Grafički Dizajn	64	
Fotografija	71	
Arhitektura	75	
Javna umjetnost	81	
<b>II. Dio: Jezik i Komunikacija-Likovni elementi</b>	<b>85</b>	
Linija	86	
Smjer	90	
Veličina		95
Volumen-Masa	101	
Boja	106	
Prostor	110	
Likovni principi	113	
Kompozicija	114	
Kontrast	119	
Harmonija	123	
Ritam	127	
Ravnoteža	131	
Proporcija	135	
Dominacija	138	
Jedinstvo	141	
Literatura	144	

## KONCEPTI I NJIHOV OPIS

Svaki oblik likovnog izražavanja ima svoju specifičnost od kojih zavise rezultati.

### UMJETNIČKO STVARALAŠTVO – PERFORMANS

Aktivnosti koje podstiču (individualno i grupno – prema talentu, sklonostima i interesovanju) stvaralaštvo (umjetnička djela, prezentacije, izložbe, instalacije, performanse). Učenici djeluju prema odredbama, sklonostima i interesovanju. Izvode djela primjenjujući crtanje, slikanje, vajanje, grafiku, dizajn, fotografiju, arhitekturu i javnu umjetnost kombinovanim tehnikama i interpretiraju različite discipline, kreću se slobodno i u skladu sa onim što percipiraju, sa sigurnošću i samopuzdanjem pred publikom izražavaju svoje trenutno stanje (smirenost, opuštenost, razdraganost, radost, agresivnost)

### UMJETNIČKI JEZIK – SREDSTVO KOMUNICIRANJA

Likovni jezik ima svoje elemente izražavanja, kao i pravila – principe sa kojima se učenici prepoznaju, razumiju i primjenjuju (komuniciraju) u zavisnosti od nivoa obrazovanja i stila izražavanja u zavisnosti od uzrasta, talenta, podobnosti i sposobnosti. Komentariše i daje svoje mišljenje za doživljaj lijepog (umjetničkog djela). To čina prilikom razgovora, pisanju eseja, izradi postera, otiskivanju grafika, izradi reklame, crtanju karikature, prezentaciji i ostalim oblicima umjetničkog izražavanja.

### UMJETNOST I DRUŠTVO

Zasniva se na stavove i vrijednosti razvijane u različitim društvenim kontekstima (lokalni, Regionalni, nacionalni i globalni). Učenik upoznaje i prezentuje ostale forme likovnog izražavanja (fotografiju, Arhitektura, Javna umjetnost). Jasno koriste umjetnički jezik u društvu, bez obzira na tematiku, ideje ili lična osećanja. Na ovom nivou se učenici podstiču da primjenjuju kombinovane tehnike u okruženju (instalacija, video performans, plakat, reklama itd. Identifikuju i prezentacijom predstavljaju ulogu umjetnosti i umjetničkih dešavanja u kulturno istorijskom kontekstu kroz različite periode društvenog razvoja. U stanju su da opisuju umjetnička djela i objekte svog kulturnog nasleđa u skladu sa istorijskim periodima. U stanju su da prepoznaju i upoređuju tradicionalne oblike kroz periode.

### UMJETNIČKO VREDNOVANJE - ESTETSKO

Kontinuirani proces u umjetničkoj nastavi koji obuhvata svaku temu, jedinicu i nastavne časove koji imaju za cilj osposobiti učenike da primjenjuju koncepte za ocjenjivanje. Svaka oblast doprinosi ostvarenju umjetnika, govornika, kreativnih mislioca, uspješnih učenika, zdravih pojedinaca, odgovornih građana i kritičara koji su u stanju da jasno izraze kritičko mišljenje i procjene djelo na osnovu shvatanja filozofije umjetnosti i estetskih principa.

## LIKOVNA UMJETNOST - REZULTATI UČENJA

Sve ovo u toku razvoja učenja, učenik treba raditi na jezičku sposobnost izražavanja, kreativnost i maštu kako bi savladali određene likovne tehnike, stekli vještine kroz proces koji vodi stvaranju efikasnih komunikatora sa javnošću, kreativnih mislilaca, uspješnih budućih studenata, zdravih osoba, produktivnih i odgovornih građana.

## VRIJEDNOSTI I STAVOVI KOJI SE PROMOVIŠU KROZ UMJETNOST

Radoznalost; Samopouzdanje; Želja za izražavanje i komunikaciju na nezavistan način; Aktivno učešće; Druženje; Saradnja; Poštovanje sebe i ostalih

## SPOSOBNOSTI I VJEŠTINE

Opažanje - Slušanje (Sposobnost percepiranja i razlikovanja ritma i harmonije, oblika, strukture itd; Sposobnost umjetničkog doživljavanja djela; Volja; Motivacija; Inicijativa; Interesovanje; Mašta; Kreativnost; Likovne vještine; Komunikacija – izražavanje sa likovnim elementima; Osposobljenost za timski rad; Analitičko mišljenje; Kritičko i kreativno razmišljanje

## GLAVNI KONCEPTI ZNANJA

Umjetničko stvaralaštvo, Umjetnički jezik (Likovni elementi i Likovni principi – kompozicijska načela) – Estetsko i Odnos sa društvom

Percepcija - Apersepcija - zapažanje ili mišljenje koje likovne elemente, kompozicijska načela, boje, oblike i pojave dovodi do jasnog shvatanja umjetničkog stvaralštva.

## UMJETNIČKO STVARALAŠTVO

Crtanje, Slikanje, Vajanje, Grafika, Grafički Dizajn, Dizajn, Primjenena umjetnost, Fotografija, Arhitektura i Javna umjetnost.

Odgovarajuća sredstva i materijali radi vežbanja, kako bi se postigla estetika i poboljšo odnos učenika u društvu.

### CRTANJE

#### TEHNIKE CRTANJA

Olovka (kako držati olovku, postupak sjenćenja, Punktiranje); Tuš, Ugljen, Hemijska olovka, Srebrenka;

### SLIKANJE

#### TEHNIKE SLIKANJA

Akvarel; Gvaš; Tempera; Enkaustika; Ulje; Pastel; Akrilik; Mozaik; Freska;

## VRSTE SLIKANJA

Plošno slikarstvo; Batik; Tapiserija; Kjaroskuro; Sfumato; Zgrafito; Tenebrizam; Kolaž; Vitraž; Emajl; Iluzionističko;

## SLIKARSKI MOTIVI

Pejsaž; Portret; Ornament; Kompozicija; Kopija; Veduta;

## SKULPTURA

Kompozicija; Površina; Ploha; Ritam; Kontrast; Boja; Apstraktno Vajarstvo; Tehnike i materijali; Kamen; Glina; Gips; Bronza; Drvo; Žica; Staklo; Papir; Instrukcija; Plastika; Asamblaž; Bareljef; Maska; Totem; Bista; Heraldika; Novac; Amfora; Fontana; Friz; Sarkofag; Slonovaća;

## GRAFIKA

Visoka štampa (Gipsorez, Linorez, Drvorez-ksilografija,); Tehnike duboke štampe (Bakrorez, Mezzotinta, Suha igla, Bakropis,) Ravna Štampa (Akvatinta, Litografija, Seriografija-Monotipija),

## GRAFIČKI DIZAJN

područja likovnog izražavanja –web stranice, internet, oprema knjige, časopisi, plakati, bilbord. Ilustracija – osnovni elementi; Katalog; Plakat; Propagandni pano; Svijetleća reklama; Zaštitni znak; oblasti G.Dizajna; Likovno Grafički elementi-Forme, tačka, linija, Položaj, površina-lik; Tekstura; Kontrast veličina; Kontrast oblika; Kontrast boje; Kontrast pravca; Veličina; Ravnoteža i simetrija; Proporcija; Ritam; Akcenat; Kompjuter i savremena štampa.

## PRIMJENJENA UMJETNOST

Narodna umjetnost, primjenjeno slikarstvo, Tekstilna umjetnost, primjenjena Grafika, Scnografija; kostimografija; strip;

## INDUSTRIJSKI DIZAJN

Faktori Dizajna; Dizajn okoline;

## FOTOGRAFIJA

Umjetnička fotografija(pravilo zlatne sredine,pravilo trećine,uokviravanje,stvaranje geometrijskih likova, panorama, makrofotografija; naučna fotografija;

## ARHITEKTURA

Enterijer-eksterijer, konstruktivni elementi (svod, stup, stub, zid, kupola, prostor); Stilovi u Arhitekturi(Donski, Jonski, Korintski, Ampir, Bidermajer, Luj-13,14- Rokoko; Luj 15- 16; Arhitektura kroz historiju (Prahistorija, Egipat, Gotika, Renesansa, Baroko, Klasična, Vizantijska, Kineska, Rimska, Islamska, Romanska, Starohrišćanska, Savremena);

Urbanizam i Arhitektura

JAVNA UMJETNOST

Mural; Grafiti; Street art; Video; Performans; Instalacija; Apstraktni ekspresionizam; Enformel; Neodadaizam, Pop-Art; Op-Art; Land-Art; Happening; Performans; Bodyi – Art; Postmoderna;

VEŽBANJE I ESTETSKA ANALIZA.

## UMJETNIČKI JEZIK

Likovni elementi i Likovni principi (kompozicijska načela) kompozicija sa likovnim elementima i principima u prostoru

### LIKOVNI ELEMENTI

LINIJA kao organizator prostora; (Linija kao element likovnog izražavanja; Linija kao čisto izražajno sredstvo; Psihološko djelovanje linije,);

BOJA (Boja kao smjer, Boja u likovnoj kulturi, Hromatska svojstva boje, Boja kao likovni materijal, Analogne boje, Komplementarne boje, Razdvojene komplementarne boje, Trijadne boje, Tetraedarne boje, Kvadratne boje, Obojenost – tonalitet, Zasićenost boje, Svijetlina boje, Boja u kompoziciji,

TON – Tonska svojstva boje;

OBLIK – Oblikovanje, Trodimenzionalno oblikovanje,

PLOHA – Geometrijski oblici, Slobodni, Samostalni oblici, Funkcionalna ili samostalne plohe,

POVRŠINA – hrapava, poluhrapava, glatka.

TEKSTURA – Tekstura i svjetlost, tekstura i boja, Funkcionalna tekstura, Tekstura, arhitektura i Dizajn, Primjena teksture u životu,

FAKTURA – Lazurni impasto namaz, Svjetlost i racionalne forme,

PROSTOR - perspektiva

### LIKOVNI PRINCIPI

KOMPOZICIJA (Mrežasta ili otvoreno-tapetska kompozicija, Triagonalna zatvorena kompozicija, Dijagonalna kompozicija, Rekomponovanje, Redefiniranje, Kompozicija i vjeličina,);

HARMONIJA (Harmonija po analogiji, harmonija po funkcionalnosti, Harmonija i jedinstvo, Trijada – trobojna harmonija);

RITAM;



KONTRAST (kontrast boje prema boji);

RAVNOTEŽA (Simetrična i Asimetrična ravnoteža, kombinirana i radijalna ravnoteža);

VEŽBANJE I ESTETSKA ANALIZA.

## ODNOS SA DRUŠTVOM

### UMJETNIČKE AKTIVNOSTI

Izložba; Crtanje; Bojenje; Modeliranje

### METODOLOŠKA UPUTSTVA

Međuzavisnost; Vaspitanje za medije; Obrazovanje za održivi razvoj

### MEĐUZAVISNOST – KAKO DO REALIZACIJE

Projektima (mozaik, kolaž, vitraž.)

### VASPITANJE ZA MEDIJUM

Sredstvima masovnih komunikacija i informacija (medijumi). Obuhvata upotrebu tehnoloških dostignuća Interneta; Distribuiranje likovnog djela

### OBRAZOVANJE O ODRŽIVOM RAZVOJU

Razmišljanje o okruženju.; Radi na korelaciji sa drugim nastavnim oblastima (Bosanski jezik, književnost i ostali jezici) kao i ručni rad, matematika, muzičko vaspitanje, tjelesni sportski odgoj. Socijalnom blagostanju. Primjeni međunarodnih konvencija. Međunarodnim standardima (uvažavanje i isticanje prava djeteta, etnička i vjerska tolerancija, ravnopravnost polova, bavljenje sportom, porodično vaspitanje).

Upotreba likovnog izražavanja (crtež, poster, karikatura). Slobodni i dostojanstven život. Očuvanje mira i stabilnosti. Očuvanje zdrave sredine, prostora, okruženja. Lobiranje. Reciklaža. Neprestalno podizanje svijesti.

Upoznaje i istražuje dijela iz različitih oblasti likovnih i vizuelni umjetnosti; Crtež; Slikarstvo; Grafika; Skulptura; Dizajn; Urbanizam; Arhitektura; fotografija; film; ilustracija; kostimografija; crtani film; Scenografija; Lutkarstvo i strip;

U susretu sa ovim učenik je sposoban za opis djela i prikuplja podatke (vizuelne beleške) koje su mu od pomoći za dalja istraživanja i rad na stvaranju.

Nastavni kadar je taj koji treba da pruži najviše kako bi razvio njihovo interesovanje i sklonost prema tehnikama i metodama rada. Učenja konceptata, vještine i znanja koje učenici treba da ostvare kroz nastavni predmet. Dok disciplina nudi sveobuhvatnost nastavno tehničkih metoda

koje su specifične za koncept, vještine i znanje koje trebaju savladati putem nastave. Preciznost i tačnost su rezultati vaspitno odgojnog procesa.

Oni su ti koji trebaju biti zasnovani na objektivnoim naučno – istraživačkim rezultatima kako bi bili u stanju da pomire zahtjeve i suprotnosti u likovnoj umjetnosti; Umjetnički doživljaj, mašta, radoznalost i sloboda likovnog izražavanja su bit – suština metodoloških načela. Kojima se postižu kvalitetne kreacije i harmonična povezanost cjeline. Upoznaju se sa konceptima, pojavama i fenomenima putem intuitivne nastave i zdravog pristupa učenju. U stanju su da prepoznaju i shvate tok procesa učenja i tehnike. Da nauče njihovu primjenu putem likovnih sredstava izražavanja. Pošto svaka oblast djeluje interaktivno nadovezuju se različiti oblici umjetničkog izražavanja.

Nastavni sadržaji postaju jasniji i razumniji ukoliko ih prati (ilustracija, grafički prikazi, mape, video i reklame). Tretiraju se niz pitanja koja se bave promovisanjem mira i demokratije, ljudska prava, ravnopravnost i borba za mir i negativnih pojava u društvu. Potrebni su dijalog i tolerancija.

Tokom nastave (Nastavnik) na lijep i valjan način primjeniti metodološki princip. Pri planiranju odabira teme poštujući okvir plana i programa. Usklađuje ciljeve i rezultate očekivanja. Precizira sadržaje, vodi razgovor sa ciljem. Omogućava primjenu stečenih vještina, daje povratne informacije.

Stvara i kreira nastavu putem: Metode i Tehnike, Kreativne igre. Intuicije. Radi na integrisanju radi ispoljavanje sklonosti i interesa vodi računa o psiho-fizičkom uzrastu učenika.

Radi na: Pristupu. Likovnom doživljaju. Podsticaju. Radoznalosti. Mašti. Slobodi izražavanja. Ohrabrenju. Radi prepoznavanja i lakše primjene različitih koncepta traži od učenika da ima: Respekt prema svom i tuđem likovnom djelu. Shvati ravnopravnost i uvažava (polove). Pruži prevenciju radi pružanja otpora negativnim pojavama u društvu. Obradu oblika boja ili ima obostrani pristup.

## UPUTSTVA ZA OCJENJIVANJE

Zahtjeva pažnju i podržava princip individualizma jer svaki učenik ima svoj pogled i sklonosti za različite oblike umjetničkog izražavanja. Prilikom procjenjivanja umjetničkog izražavanja treba uzeti u obzir interesovanje i sklonost učenika za te određene oblike izražavanja. Treba ih ocjenjivati kao takve. Jer svaki učenik različito posmatra i pretpostavlja i sklon je različitom stilskom izražavanju.

Praćenje napredovanja učenika. Sposobnost igranja sa misaonim elementima. Pratnja transformacije (uočavanje lijepog, doživljaj lijepog kako stvoriti lijepo). Zato prilikom ocenjivanja uzeti u obzir. Hrabrost, motivaciju, smjelost, maštu, orginalni kreativni izraz, interesovanje i interpretiranje.

Svakog ocjeniti prema kapacitetu radi motivisanja i ohrabrenja za dalji razvoj i sticanje vještina. Usmjeriti ka timskom radu.

Pratiti nivo likovnih kompetencija. Nastojati na poboljšanju performanse. Kontinuirano ocjenjivanje. Ocjene davati po nivou interesovanja učenika za likovno vaspitanje.

Aktivno učešće, tačnost, pedantnost, učestvovanje u timskom radu, odgovornost, sposobnost za prezentaciju, umjeće objašnjenja doživljaja.

Motivirati. Pohvaliti. Ukoriti (obavjestiti).

Raditi na sistemu kontrolnih listi (kvalitet – kvantitet).

## NASTAVNI MATERIJALI I IZVORI

Svaka oblast ima svoja sredstva izražavanja tehnike i sistema (procedura) koje uslovljavaju upotrebu raznih materijala za realizaciju sadržaja oblasti Likovne umjetnosti. Nastavni materijal se uklapa sa materijalima za rad (papir, platno, plastelin organski i neorganski materijali, upotreba raznih izvora nastave (učbenici, fotografije, video, internet stranice).

## REZULTATI UČENJA

Efektivna komunikacija, kreativno razmišljanje, uspješan učenik, zdravi pojedinac, produktivni saradnik i ravnopravni odgovorni građanin. Kreativnost i mašta kao podsticaj zdravom mišljenju. Razne likovne kompetencije koje se povezuju sa konceptom, likovnim elementima i tehnikom procesa. Razvoj sposobnosti održivog učenja i sticanje navika, Aktivni doprinos. Odgovorno ponašanje. Posvećenost .

## SARADNJA

Pozitivni stav prema umjetnosti.

## ŠTA JE BITNO ZA NASTAVNIKA

Ovaj priručnik je namjenjen za nastavnike čiji je zadatak da realiziraju nastavu likovne umjetnosti za 11 razred a i za sve one koji su zainteresovani i djeluju pri realizaciji procesa likovnog obrazovanja ovog uzrasta.

Stručnu terminologiju likovne umjetnosti i metodologiju sadržaja pružamo nastavniku kroz Koncept priručnika dvodelne prirode. Prvi dio priručnika se bavi sa umjetničkim stvaralaštvom - a drugi dio sa umjetničkim jezikom – likovnim elementima i kompozicijskim načelima ili principima. Nastavnik je tu da svojim kvalitetnim predavanjem nastavnih jedinica učenicima objasni i približi Umjetničko stvaralaštvo, učini dostupnim jezik i umjetničku komunikaciju kako bi ih uklopio u društvu koje teži estetskom a učenici da realizuju teme koje nastavnik od njih traži.

Rešavanjem likovnih problema i likovne gramatike stvaraju se uslovi za oblikovanje individualnog likovnog jezika učenika. Poznavanje Likovnog jezika pomaže realizaciju nastavnog gradiva. Razvoj percepcije pomaže razvoju kreativnog mišljenja.

Nastavnik treba da poznaje teoretsko praktični dio svog predmeta jer rezultati zavise od njegovog angažmana. Tu je da određuje vrste materijala u zavisnosti od tematske jedinice. Tu gde nastavnik nije prisutan i u potpunosti predan ovom predmetu, on tu nema određeni cilj niti zadatak a taj čas se može sa pravom nazvati čas slobodne aktivnosti, jer taj čas može svako i bez stručne spreme realizirati kao nastavu.

Prenos informacija nije potreban učeniku, jer toga danas ima svuda, učenicima treba proces izrade, praktično izvođenje nastave. Upravo ovaj Priručnik je ta potreba za realizaciju takvog nastavnog procesa.

Svako umjetničko djelo u sebi nosi jezičku strukturu specifičnu za oblast umjetnosti. Sobzirom da se realizacija likovnog jezika dešava putem: crtanja, slikanja, grafike i oblikovanja priručnik je tu da pomogne oko usavršavanja umjetničkog jezika putem stvaralaštva.

Uđbenik u sebi sadrži četiri poglavlja u prvom djelu se govori o umjetničkom stvaralaštvu, o crtežu i crtanju, o slikanju i oblikovanju, zatim o Grafici kao umjetničkom stvaralaštvu sa svojim tehnikama i materijalima, grafičkom dizajnu, primjenjenoj umjetnosti, industrijskom dizajnu, fotografiji, arhitekturi, hortikulturi, javnoj umjetnosti i pravcima sa kojima se društvo suočava kao i kratkim historijskim osvrtom o umjetnosti gore navedenih stvaralaštva.

Uđbenik obrađuje crtanje sa tehnikama i materijalom, obrađuje sve likovne elemente, kompozicijska načela – principe i sam odnos društva sa estetskim.

Bez obzira na jasnoću uđbenika kada su u pitanju nastavne jedinice mi ćemo ovde u priručniku da ponovimo svaku nastavnu jedinicu sa primjerima koja se vodi kao likovni element i likovni princip, kako bi olakšali nastavniku predavanje.

Elementi oblika preneseni u likovno djelo kao sredstvo prikazivanja realnog svijeta, i sredstvo izražavanja subjektivnog slikarevog stava spram tog svijeta, nazivaju se likovnim elementima. Svaki oblik bez obzira da li je prirodan, tehnički ili umetnički može se razložiti na sedam elemenata, koji su osnovna građa svakog oblika. To su linija, površina, lik ili oblik, tekstura, boja, vjerovatnoća svjetline, smjer pravac kretanja i veličina. Kombinacija ovih elemenata može da prikaže svaku vizuelnu predstavu u prostoru.

## OBLICI RADA

Frontalni, Grupni, Individualni, Kombinovani

### FRONTALNI OBLIK RADA

Ekonomičan i ljepo je u kombinaciji sa drugim oblicima rada, nastavnik izlaže i objašnjava gradivo a istovremeno dok razgovara sa učenicima podstiče ih na saradnju i onemogućava pojedincima pasivnost za vreme časa.

### GRUPNI OBLIK RADA

Učenici iz jednog odeljenja se podele na više grupa, jedan od učenika predstavlja grupu kasnije se objedinjuju rezultati svih grupa oblik je dobar za samostalno isticanje znanja i stvaranju kolektivne svijesti.

### INDIVIDUALNI OBLIK RADA

Svaki učenik samostalno djeluje, svojim stilom razvija kreativnost.

### KOMBINOVANI OBLIK RADA

Kombinacija više oblika rada za vreme časa

Naveli smo samo one koje se najčešće koriste i koje bi trebalo koristiti u praksi. Nastavnik može koristiti i druge nastavne metode koje nisu ovde navedene:

### VERBALNI METODI

Monološki - usmeno izlaganje, predavanje, opisivanje i objašnjavanje. Dijaloški - slobodan razgovor (komunikacija sa učenicima), diskusija (polemika, rasprava, suprotstavljanje mišljenja argumentima).

### REŠAVANJE PROBLEMA

Nastavnik postupno vodi učenike kroz proces otkrivanja prilikom rešavanja problema.

## RAD NA TEKSTU I PISANI RADOVI

Korišćenje udžbenika i šire literature, ilustracija, crteža, dijagrama, grafika, šema i samostalni radovi učenika (školski pismeni zadaci, kontrolne vežbe, testovi i referati).

## DEMONSTRATIVNI METODI

Prikazivanje karata, šema, skica, pojava, stanja, aktivnosti, filmova, projekcija i drugo.

## PRAKTIČAN RAD I RADIONICA

Laboratorijski i eksperimentalni rad, kao i različite vrste praktičnih vežbi i radionica.

## IGROVNE AKTIVNOSTI

Stvaralačke, umetničke, dramske, logičke i druge igre, kao i zadaci otvorenog tipa u jezičkom, logičko-matematičkom, telesno-kinetičkom, vizuelno prostornom, emocionalno-socijalnom i domenu muzičke kulture.

## ISTRAŽIVAČKI RAD UČENIKA

Uvođenje učenika u postupak naučnog istraživanja na sopstvenom istraživačkom projektu.

## OPAŽANJE – PERCEPCIJA

Najprije da nešto o tome kažemo, jer se cio plan i program oslanjaju na percepiranju učenika. Šta je to što vidimo pred sobom? Da li to zavisi od prethodnih informacija o pojavi? James J.Gipson je o ovome govorio i podjelio opačaj na dva djela: Na šematski i Doslovni opažaj. Šematski je opažanje po funkciji a Doslovni kada govorimo o oblicima, obrisima, površini, teksturi i boji predmeta koji opažamo – svi se na ovom svijetu služe Doslovnim opažanjem likovnih elemenata.

Zato svaki koncept, kategorija i pojam moraju imati svoje ime u suprotnom um neće biti u stanju da dešifrira i odbaciće podražaj kao nepotreban u trenutnoj okolnosti, a to se dešava i sa slikama modernih slikara, ljudi ih odbacuju jer ljudi očekuju već viđeno. A to vodi iz greške u grešku.

## NASTAVNIK PRETPOSTAVLJA DA SVI UČENICI VIDE ISTO

Nastavnik samo pretpostavlja da će učenici vidjeti a zatim naučiti. Ali nastavnik se treba kloniti pretpostavki, ukoliko želi da nekoga nauči, da nekoga oslobodi nastavnik treba da shvati svoja ograničenja. Trebaju neke osobine umrijeti kako bi nove zauzele njihovo mjesto, neopterećene starim svjetonadzorom.mozak čita rječi a ne slova zasebno.Zato treba "um" produčiti i dati mu zdrave informacije kako bi donosio dobre i trajne rezultate.

## OPTIČKE VARKE ILI OPTIČKE ISTINE

Opažaj je subjektivan process, ne postoji takvo što kao stvarnost zato umjetnost nije prozor u svijet već je umjetnost svijet za sebe. Umjetnička djela nisu za gledanje već za razmišljanje. "To što vidiš to postaješ", jer su neuroni za viđenje već programirani prvih dana. A ko ljudima na bjelom papiru nacrtas tačku i pitaš ih šta vide reći će ti da vide tačku ali ne i papir, zato stari ljudi kažu ima njih koji znaju šta je iza planine ali ne vide planinu. To se dešava i sa apstraktnim slikama na kojima većina ljudi ne vidi ništa. Volja ljudi je pod okovima odgoja i navika. Ljudska bića trebaju najprije da oslobode sami sebe – svoga roba, kojeg je nezreli um zarobio u tjelu da mu bude sluga. Ukoliko u tome uspiju u njihovo (Čovjekovo) znanje se tada ne sumnja. Ljudska bića gledaju i slušaju a Čovjek vidi i čuje samo ono što zna.

## KAKO GLEDAMO

Empiristi su se potrudili da shvate na kom principu rade uši, oči i ostala kongitivna čula, ukus, miris itd. Te ni u kom slučaju neće dopustiti da im se ruši komercijala – tržište, prije će umjetnike podrediti sebi da za njih rade i stvaraju negoli da objelodane istinu. Zato nastavnik treba da radi na "fiksaciji" vida učenika, jer vid se postepeno oštiri putem sakupljanja detaljnih podataka. Čim "oko" uoči jedan detalj automatski traži nov a to nazivamo Defiksacijom a broj im nikad nije isti i varira od posmatrača do posmatrača.

## ZADATAK – ANALITIČKO POSMATRANJE

Ukoliko se nastavnik ne obrati učeniku kao pedagog od učenja nema ništa. Nastavnik treba od učenika da traži analitičko promatranje predmeta, okoline, oblika motiva i reprodukcija. Učenik će sebe zadovoljiti samo šematski promatranjem. Danas je opšte pravilo da proizvođaču nije potreban kupac sa svojim ukusom jer će proizvođača vratiti u zanat – proizvodnja za određenu grupu zahtevnika.

## MANIPULACIJA SA LJUDIMA

Namjetnuti kupcu robu se naziva "Moda" kako bi se kupac ubedio da je danas u modi stalno mjenjati ukus. A time se pojedincima mjenjaju stavovi i uvjerenja. Reklame su najskuplje jer kratko traju tako da kupac nema vremena da stvori veći broj "fiksacija" tako da neinformisan postaje žrtva tržišta "modom".

## KUDA GLEDAMO

Ljudsko ko traži senzacije, kontraste, jarke boje, zvukove a sve to učeniku uništava temelj koncentracije. Sve što je divljije i grubo utiče na um ljudi, jer su se kongitivna čula uljenila i ne reaguju na lijepo, već na privid. A to je Platon odavno primjetio i tražio da se uživa u lijepom a ne da se oponaša lijepota. Sve što je moralno i zdravo se potiskuje i nema sponzora. Školski sustav je pokleknuo i nema šta da ponudi učeniku. Stare informacije ne trebaju i treba se odbaciti njihovo namjetanje od strane neinformisanih kadrova.

## ŠTO VIŠE VIZUELNIH ZADATAKA DATI UČENICIMA

Omogućiti učenicima da sakupe što više Fiksacija i da razvijaju koncentraciju radi pravilnog promatranja. Da izbegavaju šematske opažaj, jednostavno treba da budu probirljivi.

## POTREBA ZA ŠTO VIŠE REPRODUKCIJA STARIH MAJSTORA UMJETNOSTI

Likovna djela umjetnosti kao stimulans za nastavnike i učenike, mogu biti tipa slagalice radi uočavanja detalja.

## UMJETNIČKI JEZIK KAO SREDSTVO KOMUNIKACIJE

Osim opažaja ili percepcije, problem jezika je bitan za razumjevanje nastavnog procesa. Jezik je temelj strukturalizma – misaonog sustava. Paradigma – slova, znakovi, rječi i Sintagma – gramatika ili njihovo organizovanje su dva djela jezika. Tako i u Likovnoj umjetnosti Vizuelni jezik je od dva djela, prvi ga čine Likovni elementi a drugi Likovni principi. Paradigme su Likovni elementi: Tačka, crta, Boja, Ploha, Površina, Masa – Prostor a Sintagme su Kompozicijska načela – principi: Ritam, Kontrast, Proporcije, Ravnoteža, Dominacija i Jedinstvo. Kao što su u književnom jeziku razbacani glasovi, slova i rječi bez smisla - bez gramatike, tako i u umjetničkom vizuelnom jeziku crta, mrlja, boja bez kompozicijskih načela ili sintaktičkih pravila nemaju nikakav likovni smisao te ih sa pravom nazivaju ‘kič’.

## MEDIJ

Medij je posrednik i uvijek stoji između jezika i govora. Jer je jezik sastav elemenata i sintaktičkih pravila, a govor je praktična upotreba jezika. Za govor su potrebne usne, nosna šupljina i jezik. Za likovni jezik su to olovka, ugljen i četkica – motorička uvježbanost ili vlažnost jezika za govor. Razni jezici različiti slogovi i izrazi poput ruke koja različito povlači linijem neke su tanje a neke deblje itd.

## MATERIJALI

Svaki material ima svoju osobinu, linija povučena olovkom nije ista kao linija povučena ugljenom itd.

## IDENTITET – RUKOPIS

Rukopis autora zavisi od uvježbanosti, brzine kretanja ruku, pritiska materijala na podlozi, načina mješanja boje, dužine I širine kretanja sredstva.

## ZNAK

Komunikacija dekodiranja dogovorenih znakova. Rječi svijetskih jezika se razlikuju ali predmet ostaje isti znak. Rječ je samo interpretator predmeta. Ovde u umjetničkom izražavanju su boje –



tonovi. Potrebna je motivacija za da se dekodiraju. Moda se ne razvija ona se mjenja I zavisi od drugih a ne od nosioca. Odjevni predmeti koje drugi iščitavaju.

## MOTIVACIJA

U zavisnosti od motiviranosti učenika rječ će dobiti punoću ukoliko učeniku kažemo da naslika nešto iz muzike učenik će naslikati note, indtrument ali ne i Tiho-glasno, brzo-sporo, tišinu-miris; samo pravilno motiviran učenik će to što sluša prenjeti – prevjesti u likovne kontraste, ritmove boja itd.Umjetnost ne smije ponavljati već viđeno – umjetnost treba objelodaniti neviđeno.

## KORELACIJA MEĐU PREDMETIMA

Je upoređivanje međusobnog odnosa elemenata. Gledati nije isto što i vidjeti. Treba biti obrazovan i znati više jezika, književni, muzički, likovni itd. Treba umjeti dekodirati sve te jezike a ne tematski oponašati njihove rječi.

## INTERDISCIPLINARNOST

Paradigme – likovni elementi su disciplinarne a Sintagme – likovni principi su interdisciplinarni, putem likovnih elemenata u stanju smo da prepoznamo o kojoj se discipline govori, u muzici su to note, u matematici brojevi, u književnosti rječi, u slici su to linije, boje itd.jedino ritam ostaje ritam. Tačka je paradigme njenim kretanjem nastaje linija, cigla je paradigme jer stvara zid naizgled nemaju ništa zajedničkog a obavljaju istu funkciju jer kretanjem stvaraju nove paradigme.

## KREATIVNOST

Može a ne mora biti darovitost pojedinca. Kreativni pojedinac uočava, vidi, doživljava, kombinira, uvijek je nov i svjež prilikom izražavanja. Ali kreativni pojedinac može biti koji proizvodi nove i drukčije ideje. Daroviti a nekreativni pojedinci u poznijim godinama postaju stručnjaci a biti stručnjak nije isto što i biti kreativni. Kreativni je u stanju da promjeni područje a stručnjak da ostvari visok rezultat u svom području.

## SLOBODA I STVARALAŠTVO

Pitali mudraca: - Šta je cilj učenja mudraca, mudrac odgovara: - Zanemari mene vidi šta je bio cilj mojih učenika. Ovo govori o međusobnom testiranju učitelja i učenika.ukoliko se uspostavi balans ili ravnoteža uzajamnosti tj.simetrični odnos tada će u ušima da odjekne: - Cilj je biti vlastiti Gospodar zato: - Upoznaj samoga sebe. Jedino tako čovjek vidi gde je zarobljen I teži slobodi., postizanju Identiteta a ropstvo je neznanje o samom sebi. Oslobođi se budi kreativni ali imaj na umu da si samo nosioc novog koji se zateko u vreme nove pojave. Ne budi osoba koja živi zbog drugih. Čovjek se rađa Slobodan zatim postaje rob a ta sloboda koju je imo je u stvari mali žar ljubavi prema Tvorcu koji za života treba raspaliti – osloboditi, a to može komunikacijom sa svojom nutrinom, kako bi se u masi izdvojio od mase – mentaliteta stada.

## KONCEPT – PERCEPCIJA-APERCEPCIJA - SHVATANJE SVJETA OKO SEBE – UMJETNOST I DUHOVNOST – UMJETNOST I NAUKA.

Nastavnik priprema učenike da dok crtaju, slikaju, vajaju, donose Grafička rešenja, ilustruju kratke priče, fotografišu, shvataju odnos arhitekture, javne umjetnosti i društvo u kom žive. Nastavnik učenike uvodi u novi svijet shvatanja likovnih disciplina, upućuje da istražuju svoj lični odnos prema društvu u kom žive i prema svijetu uopšte.

Traži od učenika da putem tema umjetnost duhovnost preispitaju svoj stav prema religiji kojoj pripadaju, a moralne poruke vjere prenesu putem likovnog oblikovanja. A da na umjetnost i nauku gledaju kao na jedno kako bi se likovno izražavali metodama svojstvenim nauci. Promatranjem i shvatanjem zakonitosti u prirodi se likovno izražavaju u zavisnosti od teme koje trebaju biti usklađene i omogućavaju odabir likovnih primjera urbanizma, arhitekture, kiparstva, slikarstva fotografije i ostalih medija koji na različite načine iskazuju sadržaj bilo da je vjerski, kulturni ili idejni.

Učenici za vreme časa istražuju unutar ovog koncepta bez obzira o naslovu teme. Slobodno se mogu koristiti podtemama – duhovnost, religija, tehnologija a ukoliko istraživanje bude dalo rezultate tada nastavnik više tih radova može pretvoriti u projekat. Nastavnik tokom procesa uvodi učenike u svijet promatranja, posmatranja – gledanja – viđenja. Doprinosi razumjevanju likovnog djela. Učenik stiče samopouzdanje i shvata vrednost ličnog razmišljanja te kao takav počinje da uvažava tuđa gledišta i sasluša njihova mišljenja.

## STRUKTURA NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA

Nastavni plan i program – likovna umjetnost za 11. Razred je osnovni programski document za realizaciju nastave predmeta likovna umjetnost. Ovde su utkana sva pozitivna iskustva prijašnjih nastavnih programa za likovnu umjetnost, tu su sažeti svi likovni elementi i principi kada su u pitanju teorija i praksa likovnog stvaralaštva, kao i savremeni pristup likovne pedagogije, tu su likovni elementi i likovni principi međusobno povezani sa likovnim stvaralaštvom, zbog svoje međuzavisnosti se nije moglo izbeći njihovo povezivanje.

Oni su nosioci likovnog obrazovnja i kreativnog izražavanja. Postavljeni su u tabelarnom podsetniku za nastavnika, kao likovni jezik, materijali i tehnike za likovno izražavanje, područja, sredstva, motivi, operativni zadatci.

## PLANIRANJE NASTAVNOG ČASA

Planiranje nastave je osnovni i bitni uslov za racionalno, efikasno, kompleksno, uspešno, kvalitetno i organizovano vođenje nastavnog procesa. Bez dobro osmišljenog pristupa času ne može se postići kvalitet. Jednostavno rečeno trebaju se stvoriti uslovi za nastavu.

Najprije treba razlikujemo pojmove, pojam plan od pojma program. Plan je nedeljna satnica nekog nastavnog predmeta. Program se djeli na makro i mikro program. Makro je okvirni a mikro izvedeni program. Okvirni program je zakonski propis a izvedeni se stvara od strane nastavnika. Okvirni sadrži cjeline, obavezne teme, nastavna područja.

Planiranje nastavnog časa počinjemo sa odlukom šta se na tom času želi postići – koji likovni problem kako bi motivirali učenike.

## CJELINE

Mikroprogramiranje se olakšava raspodelom nastavnih sadržaja u cjeline. Jedna cjelina može da traje mjesec dana i sadrži dvije nastavne teme. Programom se kao cjeline mogu propisati likovni elementi: tačka, linija, boja, ploha, površina, masa – proctor a ovih pet cjelina je moguće izvoditi proizvoljnim redosledom.

## ŠTA RADITI ZA TAKO KRATKI VREMENSKI INTERVAL

Unapred planski i sistematski se opredeliti za tematsku jedinicu, obavjestiti učenike o kom materijalu se radi, kako bi se izbeglo lutanje i improviziranje nastave.

## ELEMENTI NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA

Oni služe nastavniku za globalno definiranje nastavne jedinice, a to znači da o njima treba voditi računa. Elementi su: likovni jezik, materijali i tehnike za likovno izražavanje, područja i forme rada, nastavna sredstva, motive i komparativni material – poveznice. Prva aktivnost nastavnika oko pripreme je da ih dobro prouči i da dobro razradi sadržaj likovnog jezika, sobzirom da je uvijek isti. Nastavnu jedinicu najprije definira naslovom, zatim potreban likovni materijal i na kraju motiv.

## NASTAVNI PLAN I PROGRAM

Umjetničko stvaralaštvo, Umjetnički jezik (Likovni elementi i Likovni principi – kompozicijska načela) – Estetsko i Odnos sa društvom

Percepcija - Apercepcija - zapažanje ili mišljenje koje likovne elemente, kompozicijska načela, boje, oblike i pojave dovodi do jasnog shvatanja umjetničkog stvaralaštva.

### UMJETNIČKO STVARALAŠTVO

Crtanje, Slikanje, Vajanje, Grafika, Grafički Dizajn, Dizajn, Primjenena umjetnost, Fotografija, Arhitektura i Javna umjetnost.

Odgovarajuća sredstva i materijali radi vežbanja, kako bi se postigla estetika i poboljšo odnos učenika u društvu.

#### CRTANJE

##### TEHNIKE CRTANJA

Olovka (kako držati olovku, postupak sjenćenja, Punktiranje); Tuš, Ugljen, Hemijska olovka, Srebrnka;

Percepcija - Apercepcija

#### SLIKANJE

##### TEHNIKE SLIKANJA

Akvarel; Gvaš; Tempera; Enkaustika; Ulje; Pastel; Akrilik; Mozaik; Freska;

Percepcija - Apercepcija

#### VRSTE SLIKANJA

Plošno slikarstvo; Batik; Tapiserija; Kjaroskuro; Sfumato; Zgrafito; Tenebrizam; Kolaž; Vitraž; Emajl; Iluzionističko;

Percepcija - Apercepcija

#### SLIKARSKI MOTIVI

Pejsaž; Portret; Ornament; Kompozicija; Kopija; Veduta;

#### SKULPTURA

Kompozicija; Površina; Ploha; Ritam; Kontrast; Boja; Apstraktno Vajarstvo; Tehnike i materijali; Kamen; Glina; Gips; Bronza; Drvo; Žica; Staklo; Papir; Instrukcija; Plastika; Asamblaž; Bareljef; Maska; Totem; Bista; Heraldika; Novac; Amfora; Fontana; Friz; Sarkofag; Slonovaća;

Percepcija - Apercepcija

## GRAFIKA

Visoka štampa (Gipsorez, Linorez, Drvorez-ksilografija,); Tehnike duboke štampe (Bakrorez, Mezzotinta, Suha igla, Bakropis,) Ravna Štampa (Akvatinta, Litografija, Seriografija-Monotipija),

Percepcija - Apercepcija

## GRAFIČKI DIZAJN

Kompjuter i savremena štampa, područja likovnog izražavanja –web stranice, internet, oprema knjige, časopisi, plakati, bilbord. Ilustracija – osnovni elementi; Katalog; Plakat; Propagandni pano; Svijetleća reklama; Zaštitni znak; oblasti G.Dizajna; Likovno Grafički elementi-Forme, tačka, linija, Položaj, površina-lik; Tekstura; Kontrast veličina; Kontrast oblika; Kontrast boje; Kontrast pravca; Veličina; Ravnoteža i simetrija; Proporcija; Ritam; Akcenat;

Percepcija - Apercepcija

## PRIMJENJENA UMJETNOST

Tekstilna umjetnost, Narodna umjetnost, primjenjeno slikarstvo, primjenjena Grafika, Scnografija; kostimografija; strip;

Percepcija - Apercepcija

## INDUSTRIJSKI DIZAJN

Faktori Dizajna; Dizajn okoline;

Percepcija - Apercepcija

## FOTOGRAFIJA

Umjetnička fotografija(pravilo zlatne sredine,pravilo trećine,uokviravanje,stvaranje geometrijskih likova, panorama, makrofotografija; naučna fotografija;

Percepcija - Apercepcija

## ARHITEKTURA

Enterijer-eksterijer, konstruktivni elementi (svod, stup, stub, zid, kupola, prostor); Stilovi u Arhitekturi(Donski, Jonski, Korintski, Ampir, Bidermajer, Luj-13,14- Rokoko; Luj 15- 16; Arhitektura kroz historiju (Prahistorija, Egipat, Gotika,Renesansa, Baroko,Klasična, Vizantijska, Kineska, Rimska, Islamska, Romanska, Starohrišćanska, Savremena);

Urbanizam i Arhitektura

Percepcija - Apercepcija

## JAVNA UMJETNOST

Mural; Grafiti; Street art; Video; Performans; Instalacija; Apstraktni ekspresionizam; Enformel; Neodadaizam, Pop-Art; Op-Art; Land-Art; Happening; Performans; Body – Art; Postmoderna;

Percepcija - Apercpcija

**VEŽBANJE I ESTETSKA ANALIZA.**

## UMJETNIČKI JEZIK

Likovni elementi i Likovni principi (kompozicijska načela) kompozicija sa likovnim elementima i principima u prostoru

### LIKOVNI ELEMENTI

**LINIJA** kao organizator prostora; (Linija kao element likovnog izražavanja; Linija kao čisto izražajno sredstvo; Psihološko djelovanje linije,);

Percepcija - Apercepcija

**BOJA** (Boja kao smjer, Boja u likovnoj kulturi, Hromatska svojstva boje, Boja kao likovni materijal, Analogne boje, Komplementarne boje, Razdvojene komplementarne boje, Trijadne boje, Tetraedarne boje, Kvadratne boje, Obojenost – tonalitet, Zasićenost boje, Svijetlina boje, Boja u kompoziciji,

Percepcija - Apercepcija

**TON** – Tonska svojstva boje;

Percepcija - Apercepcija

**OBLIK** – Oblikovanje, Trodimenzionalno oblikovanje,

Percepcija - Apercepcija

**PLOHA** – Geometrijski oblici, Slobodni, Samostalni oblici, Funkcionalna ili samostalne plohe,

Percepcija - Apercepcija

**POVRŠINA** – hrapava, poluhrapava, glatka.

Percepcija - Apercepcija

**TEKSTURA** – Tekstura i svjetlost, tekstura i boja, Funkcionalna tekstura, Tekstura, arhitektura i Dizajn, Primjena tekture u životu,

**FAKTURA** – Lazurni impasto namaz, Svijetlost i racionalne forme,

Percepcija - Apercepcija

**PROSTOR** - perspektiva

Percepcija - Apercepcija

## **LIKOVNI PRINCIPI – KOMPOZICIJSKA NAČELA**

KOMPOZICIJA (Mrežasta ili otvoreno-tapetska kompozicija, Triagonalna zatvorena kompozicija, Dijagonalna kompozicija, Rekomponovanje, Redefiniranje, Kompozicija i vjeličina,);

Percepcija - Apercepcija

HARMONIJA (Harmonija po analogiji, harmonija po funkcionalnosti, Harmonija i jedinstvo, Trijada – trobojna harmonija);

Percepcija - Apercepcija

RITAM;

Percepcija - Apercepcija

KONTRAST (kontrast boje prema boji);

Percepcija - Apercepcija

RAVNOTEŽA (Simetrična i Asimetrična ravnoteža, kombinirana i radijalna ravnoteža);

Percepcija - Apercepcija

**VEŽBANJE I ESTETSKA ANALIZA.**



## ESTETSKO - ODNOS SA DRUŠTVOM

### UMJETNIČKE AKTIVNOSTI

Izložba; Crtanje; Bojenje; Modeliranje

### OBRAZOVNI ZADATCI

Obrazovni zadaci su: Sticanje znanja, sticanje sposobnosti i odgojni zadatci.

### STICANJE ZNANJA

Predviđa usvajanje, prepoznavanje, razumjevanje i primjenu pojmova likovnog jezika, elemenata, principa i tehnika.

### STICANJE SPOSOBNOSTI

Cilj je razviti mišljenje, izraziti kreativnost intelektualnih senzorskih sposobnosti, razviti psihomotorične sposobnosti, savladati vještine ko što je kontrola ruke, kao i steći koncentraciju, ojačati percepciju. tražiti više različitih rešenja, ne biti zadovoljan samo sa jednim.

### ODGOJNI ZADACI

Oni podstiču pozitivan odnos prema radu, pospešuju aktivnost, upornost, samostalnost, kolegijalni odnos, suradnju sa grupama kao i urednost. Oni su ključni za procenjivanje i uvjerenje kada su u pitanju vrednosti ili standardi dostignuća.

### NASTAVNA JEDINICA

Nju čine: Šta? Kako? i Čime? "Šta" predočava motiv, "Kako" određuje likovni problem i "Čime" ovisnost o likovnoj tehnici. Motivacija mora biti pravilna kako bi donela do rezultata. hoće li radovi biti apstraktni ili figurativni? Ovde određujemo motiv da li je vizuelan ili ne. vizuelan je gledati u predmete mrtve prirode, portret. Nevizuelan – mirisi, nadražaji bez vida. nevidljivi motive kao pretnja šablonskom crtanju i slikanju. Površina neke planete se ne vidi ali je moguće zamisliti. Itd.

### DEFINIRANJE NASTAVNE JEDINICE – TEME

Šta je pjesnik htio reći ili Kako je pesnik htio reći, prikaz se ne vrednuje upoređivanjem sa modelom. Prvi korak je izbor nastavne jedinice. Nastavni plan i program je tako struktuiran, 25as u svi elementi I likovni principi povezani a da zato učenik prethodnih časova mora biti teoretski obavješten o likovnim elementima i principima kako se ne bi gubilo vreme. Nastavna tema nije isto što i nastavna jedinica jer obično tema sadrži dvije nastavne jedinice, npr. Boja-modelacija i modulacija. A veže se uz likovno područje (Oblikovanje na plohi). Boja je cjelina gde se u prvom djelu obrađuje modelacija - gde se boji dodaju crna i bijela boja, kako bi dobili svjetlosni ton i modulacija gde se slika čistim toplim i hladnim bojama bez mješanja tonova. Redosled nastavnih tema je samo predloga nije obaveza. Sve ove programske celine sadrže širok izbor nastavnih jedinica – tema.

U prvoj programskoj celini učenik se definitivno upoznaje i prakticira sve likovne elemente u svom vidnom polju, upoznaje se sa plohom, volumenom – prazno-puno; prostorom – unutrašnjem – spoljašnjem; zatim sa pravilnim i nepravilnim oblicima;

U drugoj učenici stiću znanje o vrednostima ritmom, kontrastom i svim vidovima površine na kojoj se komponira, tako da se iz toga mogu izvesti takođe nekoliko nastavnih jedinica;

U trećoj se učenik detaljno upozna sa linijom i pokušava da sa njom nađe svoj identitet – potpis, stil;

U četvrtoj celini učenik putem vizuelne i taktilne percepcije se detaljno upozna sa teksturom a nastavne jedinice može izvoditi po želji;

Peta i šesta celina osim orijentacije u prostoru, prazninu i puninu oblika, traži i nudi arhitektonska rešenja – enterijer – eksterijer;

Sedma već nudi niz tematskih jedinica kada su u pitanju likovni elementi i principi – rad sa bojom – slikanje.

## MATERIJALI I TEHNIKE ZA LIKOVNO IZRAŽAVANJE

Materijali za crtanje, slikanje i skulpturu.

### MOTIVI

Pejsaž, portret, mrtva priroda itd

### KOMPARATIVNI MATERIJALI

Reprodukcije, kratke priče, bajke, basne itd.

### ANALIZA – ČITANJA LIKOVNOG TEKSTA

Analiza rastavlja neki objekt na njegove najjednostavnije sastavne djelove. Likovna analiza uočava i raščlanjuje likovno djelo na njegove sastavne elemente, sliku na boju - plohu; crtež na linije; kip na volumen, površinu, prostor; i na njihove međusobne odnose, na kompozicijske principe, na kontrast; Ritam; Ravnotežu, proporcije; Znači učenik traži rječi koje bi pročitao – unutrašnji red.

Mada još uvijek ni sami nismo edukovani u toj mjeri ipak učenici vode razgovor o zadanom problemu, iznoseći svoje različite ideje i mišljenja, postupbno će ih argumenti svjesti na nekoliko osnovnih teza čijom će analizom polako doći do nekih rezultata.

Učenicima treba dati dovoljno vremena da izraze svoja mišljenja i dozvoliti im da ravnopravno učestvuju u raspravi, uvažavati njihove odgovore i poticati ih na preispitivanje ponuđenih odgovora kako bi razvijali toleranciju.

A unutar koncepta – shvatanje svijeta oko sebe – i likovnih djela različitih pravaca, stilova i epoha od prapovijesti do danas učenik:

- Promatra i objašnjava promjene likovnih rešenja kao način izražavanja specifične ideje-koncepta vidljive u prikazu likova-ptostora, upotrebi boje, svjetlosti kao i odnosu likovnih medija prema prostoru.
- Upoređuje oblikovanje sakralnog prostora kao i primjenu nauke sa tehnološkim novitetima prilikom oblikovanja istih.
- Promatra, analizira i raspravlja o uticaju naučnih spoznaja kod pojava novih likovnih rešenja u urbanizmu, arhitekturi, slikarstvu, kiparstvu i ostalim medijima, prateći promjenu tehnologije kada su u pitanju materijali u svim oblastima..
- Istražuju djela nacionalne baštine, lokalne baštine i procjenjuje važnost u kontekstu svjetske baštine.
- Navodi i objašnjava kriterijume vrijednosti baštine.
- Uočava slojevitost
- Proučava promjene radi očuvanja istih
- Komentira odnos prema nacionalnim spomenicima culture
- Istražuje uticaj kulturne baštine na dalje likovno stvaralaštvo.

Potrebno je osigurati učenicima neposredno iskustvo sa umjetničkim djelima, bilo u otvorenom ili zatvorenom prostoru. ishod se ostvaruje u stalnim postavkama muzeja, galerija,

retrospektivnim izložbama, organizovanim stručnim ekskurzijama, terenskom nastavom ili samostalnim obilascima.

## PRIPREMA

Unapred predvidjeti smještaj dječjih radova u vreme analize, pitanja i zadataka. Da li će to biti veliki pano. Da li će radovi biti na zidu. Da li će biti smješteni na podu. Treba takođe predvidjeti mjesto za reprodukcije u toku nastave I za vreme analize, pitanja i zadataka.

## PREDLOZI ZA IZRADU PITANJA

Nakon što se izlože radovi učenika, započinje analiza tako da učenike pitanjima navodimo da govore o onome što je pred njima. Nastavnik će se trebat prilagoditi datoj situaciji, koja će svaki put biti nešto drukčija. A samim tim će i pitanja varirati u zavisnosti od teme, postavke i ugla posmatrača.

## PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim crtežima?
- Koje vrste teksture prepoznaje?
- Šta je to tekstura?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš teksturu?
- Da li je hrapava ili glatka tekstura?
- Šta još vidiš?
- Nabroj koje sve linije uočavaš?
- Koje oblike?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koje boje uočavaš?
- Kakva kompozicija je u pitanju?

## PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva akvarela?
- Koju na ova dva crteža?
- Koju na ove dvije slike?
- Koju na ove dvije figure?
- Kojom olovkom je rađen crtež?
- Mehkom?
- Tvrdom?
- Da li je korišćena gumica?
- Uočavaš li razliku poteza četkicom?
- Da li je u pitanju samo tuš?

## PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?

## OCJENJIVANJE

Davanje ocene učenicima za njihov rad nije lak i jednostavan posao, niti je ugodno. Kriteriji nisu jasni, mišljenja pojedinih roditelja o samom predmetu su ružna i ne pružaju podršku, jer likovno smatraju kao predmet za rekreaciju, navodno žele da im dete bude doctor. Ove predrasude treba rastjerati, roditeljima dati do znanja da to nije predmet za postizanje prosjeka niti je rekreacija. Ipak oni to čine na svoju štetu.

Lošom ocjenom treba ohrabriti učenike a ne poniziti, dati mu da razmišlja da prema predmetu gleda sa unapred stečenom predrasudom i da ukoliko ga ne zanima ne uznemirava druge koji bi da steknu kreativnost i kreativno razmišljaju, samostalnost i samostalno odlučivanje. Dakle prilikom ocjenjivanja uzeti u obzir:

- Pristup učenika predmetu
- Da li rešava ili ne likovni problem
- Da li ispunjava zadatak
- Raspon upotrebe tehnike
- Smisao za kompoziciju
- Uloženi trud i rad
- Odnos učenika prema radu.

Ukoliko ne ispunjava niti jedan zadatak onda tog učenika treba skloniti sa časa kako ne bi uznemiravao rad ostalih učenika i prepustiti ga zakonima škole. A svaki nastavnik kojiolako daje ocenu ili nije stručan za predmet likovnu umjetnost ili pa se boji reakcije učenikovih roditelja. Ukoliko takvim učenicima da izvrsnu ocenu pa taj nastavnik je kriv za dešavanja u društvu jer tim činom šalje poruku da nikom nije važno gde, sa kim i kako treba da se živi. Takvo ocjenjivanje demotivira ostale učenike.

## DOVOLJAN

Ukoliko učenik sa razumjevanjem primjenjuje osnovne likovne pojmove i ideje, izlaže problem s jednog gledišta i odabira odgovarajuće likovne primjere.

## DOBAR

Ukoliko učenik odabire I primjenjuje relevantne podatke, ume da ih smjesti u kontekst I poveže kao cjelinu, te ih prezentira izvodeći vizuelno rešenje, pazeći na kvalitet tehničke izvedbe u odabranom mediju.

## VRLO DOBAR

Ukoliko učenik izlaže i razmatra likovni problem sa više tački gledišta, u stanju je da upoređuje i suprostavi nekoliko ideja sa argumentima i na kraju prezentira sa smislom za jasnoću.

## ODLIČAN

Učenik je u stanju da preispita izložene činjenice, u stanju je da ih tumači sa više aspekta te izrazi zaključak i zauzme čvrst stav a prezentira na nov kreativan način sa izraženim interesom za nova istraživanja.

## PRIMJER NASTAVNOG ČASA

### Imformacije za nastavni čas

NASTAVNI PREDMET: Likovno izražavanje;

RAZRED: 11. Razred;

NASTAVNA JEDINICA: Crtanje;

REDNI BROJ NASTAVNE JEDINICE: 1;

DATUM REALIZACIJE NASTAVNOG ČASA:

TIP ČASA: Veržbanje;

BROJ ČASOVA OBRADJE NASTAVNE JEDINICE: 1;

NASTAVNA TEMA: pravilni geometrijski oblici – sjenčenje;

LIKOVNO PODRUČJE: - Crtanje;

TEHNIKA: Olovka;

MATERIJALI: tvrde i mehke olovke;

MODEL CRTANJA: drveni geometrijski oblici; mrtva priroda;

NASTAVNA SREDSTVA: olovka, blok br.5;

NASTAVNA FORMA: Individualna;

NASTAVNA METODA: Dijaloški (Demonstriranje sa izlaganjem o svjetlu-sjeni), priprema, estetska analiza i praktičan rad;

CILJEVI: Utvrđivanje znanja o pojmovima – ritam, spontanost; ; Razumjevanje i usvanje pojmova-akcija, ekspresija, realizam, apstrakcija;

ZADACI: Vaspitno obrazovni - upoznavanje sa sjenčenjem – prirodnim i vještačkim osvjetljenjem; Tehnički – savladavanje tehnike sjenčenja; Primjena stečenog znanja – učenici kreiraju crtež spontanom izrazom više vrsta linije;

### STRUKTURA NASTAVNOG ČASA

Priprema, motivacija, najava zadatka, realizacija, analiza i vrednovanje,

ARTIKULACIJA ČASA: Trodelna;

UVODNI DIO: Emotivna priprema; Aktivnost sa likovnim elementima; otkriti cilj i dati uputstva;

TOK ČASA KROZ AKTIVNOSTI: Razgovor sa učenicima o pojmovima, spontanost, ritam, o njihovim karakteristikama imjenjujući poznate umjetnike i njihova poznata djela sa tim karakteristikama; Učenici uočavaju kretanje i vrste linija na reprodukciji i raspravljaju o crtežima sa reprodukcija, nastavnik ih u toku rada dok razgovoraju obilazi i promatra i svakom posebno skreće pažnju;

ZAVRŠNI DIO ČASA: pregled radova;

ANALIZA – OCJENJIVANJE: Dovoljan, Dobar, Vrlo dobar, Odličan;

UPUTSTVO ZA SLEDEĆI ČAS: izlaganje plana na table;



## TABELARNI POKAZATELJ

- Vreme na času je efikasno iskorišćeno;
- Atmosfera rada je podsticajna;
- Delovi časa su povezani i struktuirani;
- Nastavnik usmjerava interakciju među učenicima – ona je u funkciji učenja
- Nastavnik prilagođava zahteve mogućnostima učenika;
- Nastavnik pohvaljuje učenike – otvorena podrška i podsticaj za ostale;
- Učenici dobijaju razumljivu povratnu informaciju o svom radu;
- Nastavnik uči učenike kako da procjenjuju svoje radove;
- Nastavnik pruža mogućnost da postavljaju pitanja, otvore diskusiju i komentarišu u vezi sa predmetom i nastavnom temom;
- Disciplina na času je uspostavljena i održavana na prihvatljiv način;
- Postojeća nastavna sredstva su pravilno upotrebljena I funkcionalno iskorišćena;
- Nastavnik uči učenike različitim tehnikama crtanja;
- Učenici stižu znanje na času;
- Nastavnik daje jasna uputstva i objašnjenja;
- Nastavnik koristi efikasne metode kako bi postigli cilj;
- Nastavnik postepeno postavlja sve složenija pitanja-zadatke-zahteve;
- Nastavnik ih upućuje kako da pristupe realizaciji i kako da povežu sadržaj sa ostalim oblastima;
- Nastavnik ih uči kako da povežu nastavni sadržaj sa primjerima u životu;
- Nastavnik uči učenike kako da sebi postavljaju cilj;
- Zahtevi nastavnika su prilagođeni potrebama i mogućnostima učenika;
- Učenici su zainteresovani za rad na času;
- Učenici su aktivni na času;
- Učenici su u stanju da procjenjuju;
- Učenici su u stanju da obrazlože to što rade;

KOMENTAR NASTAVNIKA:-----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----  
 -----

# **I. DIO**

## **UMJETNIČKO STVARALAŠTVO**

**CRTANJE**

**SLIKANJE**

**VAJANJE**

**GRAFIKA**

**GRAFIČKI DIZAJN**

**PRIMJENJENA UMJETNOST,**

**INDUSTRIJSKI DIZAJN,**

**FOTOGRAFIJA**

**ARHITEKTURA**

**JAVNA UMJETNOST**

## CRTANJE

### SADRŽAJ

#### LIKOVNI JEZIK – LIKOVNI ELEMENTI

LINIJA – vrste linije - oblikovanje mase – volumena.

KOMPONIRANJE – Ravnoteža, raspored likovnih elemenata oblika u prostoru, kako bi savladali osnovne karakteristike vertikalne, horizontalne i dijagonalne kompozicije, perspektivu, statiku i dinamiku crteža.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – Likovni izraz – područja likovnog izražavanja. Olovka (kako držati olovku, postupak sjenčenja, Punktiranje); Tuš, Ugljen, Hemijska olovka, Srebrenka;

MOTIVI – Predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena likovnih elemenata.

OPERATIVNI ZADACI Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

#### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Crtež je grafički prikaz oblika na nekoj površini. Crtež je krajnji proizvod uzastopnih napora umjetnika direktno primjenjenih na krajnju podlogu.
Likovni elementi	Tačka, crta, linija, svjetlo, sjena, boja
Crtačke tehnike i alat za crtanje	Olovka, srebrenka, ugljen, tuš, kreda, pero, hemijska olovka, uključujući sve što se koriste za pisanje, kao što su nalivpera, hemijske olovke i kistovi.
Podloga	Crtati je moguće na bilo kom materijalu ravne ili neravne površinu, lesonitu, papirusu i pergamentu, platnu, drvetu, metalu, keramici, stenama, na zidovima, staklu i pesku.
Vrste crteža	Linearan, tonski, jednobojni, obojeni, Skica, kroki, studija, ili pomoćno umjetničko djelo kod vajara i arhitekta.
Crtački izrazi	Visina, širina i privid proctora.
Zastupljenost	Grafici, Slikarstvu, Vajarstvu i Arhitekturi.
Crtež kao likovno djelo	Crtež može biti samostalno i potpuno završeno likovno djelo, studija ali može biti Skica, nešto što je tek začetak, prvi stepen osmišljavanja slike, skulpture, grafike.

## NEDELJNI ČAS

Mjesec	PREDMET: LIKOVNA UMJETNOST						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Mrtva priroda	1.	Crtanje	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Olovka,	
Vecernji akt	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	ugljen	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Tuš	
Pejsaž Portret	4.	Estetska Analiza	Analiza			Radovi	
NASTAVNA JEDINICA – CRTANJE				NASTAVNA TEMA - MRTVA PRIRODA			
Uvodna napomena		Nastavnik upoznaje učenike sa detaljima i finesama crtanja – vodi razgovor o crtežima poznatih majstora. O materijalima i tehnikama koje su oni koristili, o vrstama papira – podlogama. Govori o skici - kao idejnom rešenju za konačno (crtež, slika, vajarski oblik). Zatim objašnjava šta im je zadatak – da uoče oblike (od lista do objekta) koje bi vjerno na svoj način preneli na papiru.					
Motivacija		Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora.					
Aktivnost		Učenici koriste likovni materijal (olovku, ugalj, lavirani tuš itd.) za izradu crteža. Neki od učenika izvode linearne crteže, neki tonske a neki jednobojne ili obojene.					
Vrednovanje		Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaja nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je crtež odraz stvarnosti (relatni prikaz predmeta, oblika, lika) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.					
Napomena		Nastavnik obilazi učenike i vodi računa o konekciji oko-ruka.					

### PAPIR ZA CRTANJE

Osobine papira se trebaju slagati sa osobinama materijala za crtanje, perp i tuš traže glatku vrstu papira kako bi došli do izražaja, ukoliko je bambusovo pero tada nije problem ni hrapav papir za crtanje. Pastel i ugljen traže papir sa blagom teksturom kako bi prašina nalegla u šupljine papira.

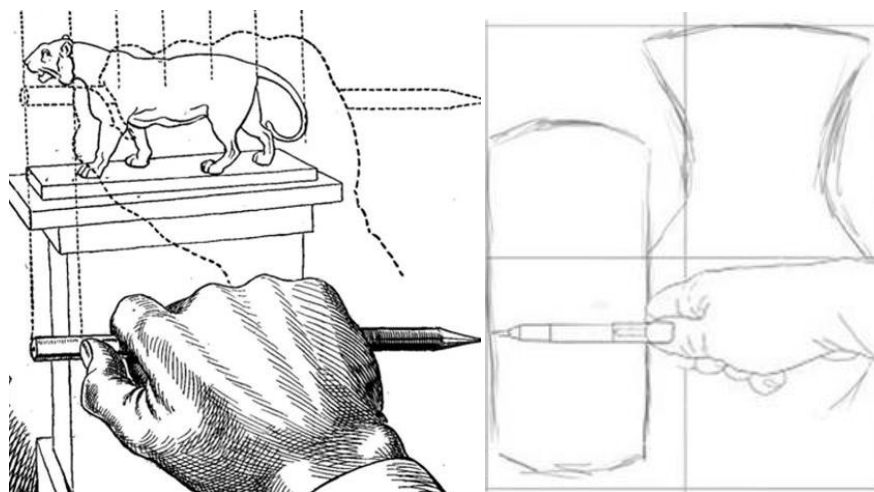
### NAČIN CRTANJA

Ovde ćemo navesti dva tri primjera načina crtanja, kako bi olakšali nastavniku i učenicima pristup samom crtanju.

Postoje razne metode crtanja od mrežastog, trodelnog i šestodelnog komadanja slike do korišćenja rešetke sa gumicama za teglu, koje nakon što se ivice papira za crtanje obezbede se tvrdim kartonom, kao na slici poredjaju vertikalno i horizontalno kako bi dobili polja. Ali ovaj vid crtanja zahteva položaj glave sa rešetkom, a to je teško izdržati a ne pomeriti se. Zato najbolji način je mjerenje.

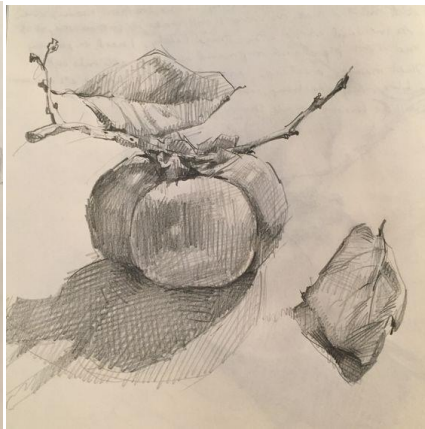
### MJERENJE

Mjerenje traži držanje olovke i pomicanje palca kako bi se uzela mjera sa predmeta koji se crta., mjeru koristite od visine do dna oblika koji crtate tj. Prenosite na papiru.uzima se više mjera i upotrebljava na isti način kao sa rešetkom.



### TEMA

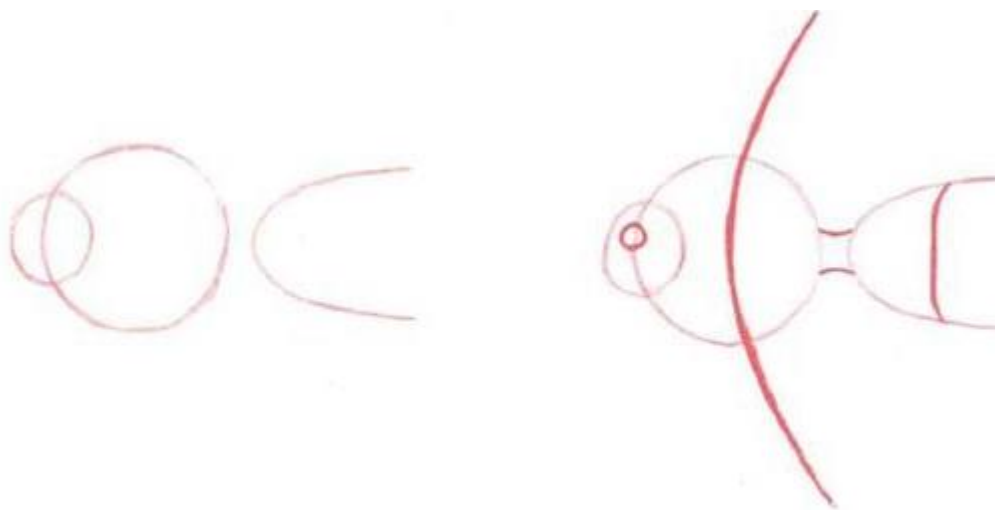
Biranje tema je potreba, jer to je poput projekta koji istražuje potencijal linije olovke. Odaberite za crtanje nekoliko komada voća, arhitektonskih rešenja, jer većina ima jednostavan oblik sa malo tekstura te je idealan za vežbanje rada sa linijom.

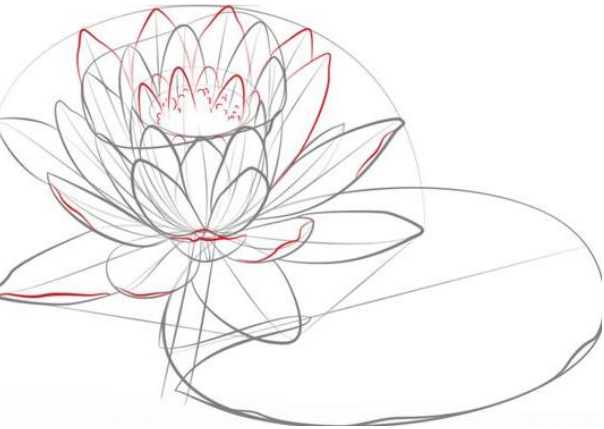
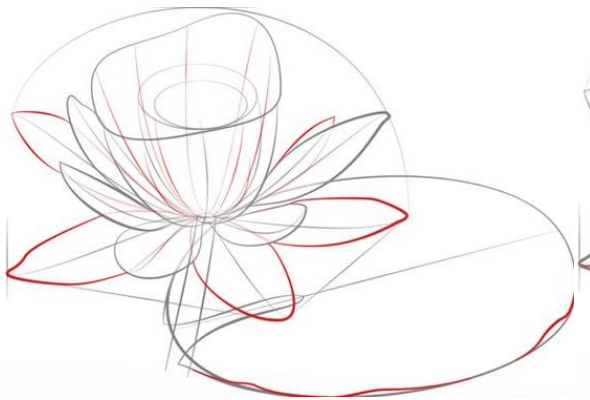
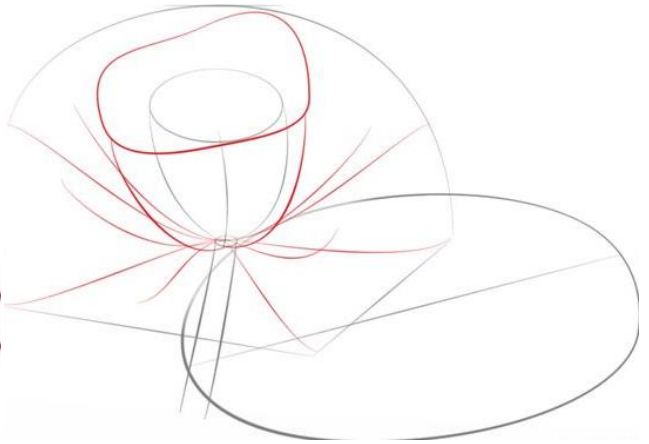
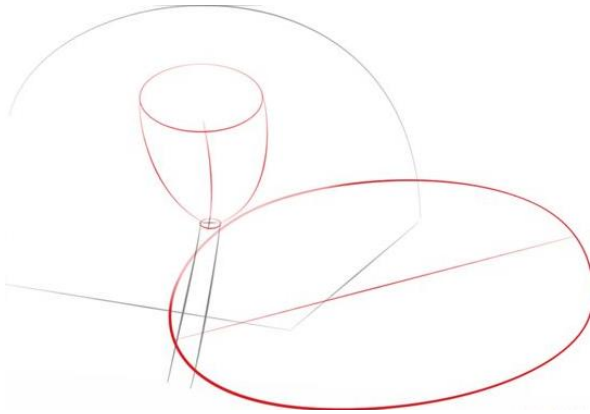


PRIMJERI ZA CRTANJE



Način crtanja ribe









## PRIBOR ZA CRTANJE

Ovo je jedan od primjera prikazivanja nepokretnog aspekta prirode poznat kao "mrtva priroda". Ovaj način je jedan od najboljih za učenje crtanja, predmeti su statični a organski materijali se sporo mjenjaju. Pribor za crtanje je danas skoro svakom dostupan jer nije skup i može se svuda naći. Olovke od grafita a kreću se od 9H tvrde kojom se izražavaju svjetle linije pa sve do H i HB, ostale su odB do 9B njima se dobiju tamne linije, onaj koji uči da crta treba biti upoznat sa stepenima grafita u olovci jer je uzalud da pritiska, sobzirom da svaka olovka daje od sebe *ton* koji nosi sa sobom a ukoliko neko želi promjenit ton neka promjeni tvrdu za mehku olovku.



postoji niz umjetničkih olovki i grafitnih štapića, tu su olovke u boji, pastelne olovke, šiljila, gumice. Tu je i fiksativ koji sprečava prljanje crteža ali treba sa njim biti pažljiv jer nakon stavljanja nema više promjene na crtežu. Tinta traži dobru četkicu a najbolje su one koje zadržavaju tečnost. Papir i podloge se trebaju uskladiti sa materijalom koji se koristi, hrapavi ili grubo teksturni i glatki za rad sa tintom i tankom olovkom. Štafelaj po potrebi.

## OSNOVNE TEHNIKE CRTANJA

Najprije ih treba savladati bez da se bilo šta crta. Treba se upoznati sa linijom koja se koristi za oblikovanje predmeta, svjetlo-sjena.

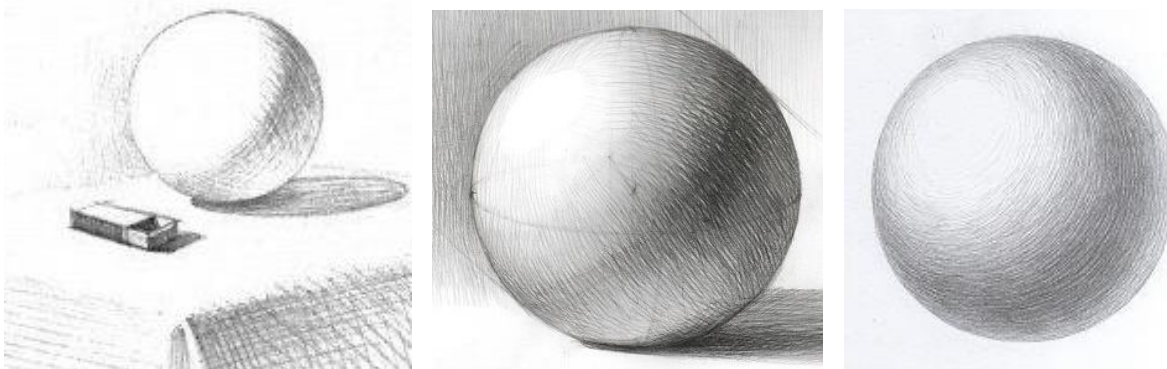
## TEKSTURALNI OTISAK

Za izvođenje ovih otisaka najviše se koriste kreda, ugljen i grafit

Ako je u pitanju ugljen tvrda gumica je tu da izvede teksturu a može se brisati i komadom hljeba i dobiti tekstura. Najbolje su za osvjetljenje teksture.

## TONIRANJE – SJENČENJE

Samo vježbanjem se može postići brzo pokrivanje velikih površina ujednačenim tonom ili nijansiranje. Slabiji svetliji tonovi zahtevaju držanje olovke pri vrhu a tamnije pri dnu. Tu je i kružno sjenčenje koje se izvodi polukrućnim nizom linija jedne ispod ili iznad drugih. A nešto kasnije kombiniranjem linija u suprotnom smjeru i tako u nedogled dok se ne postigne takozvano stapanje.



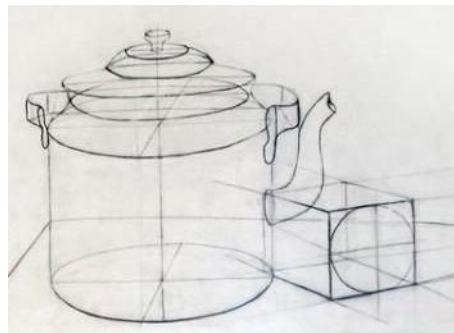
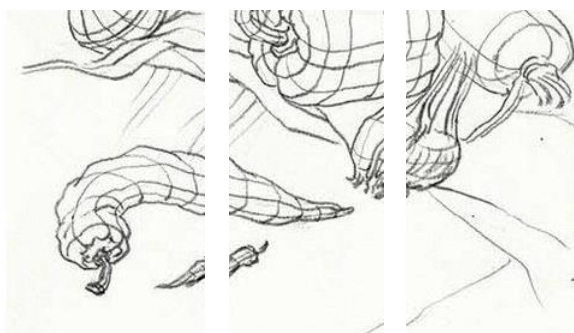
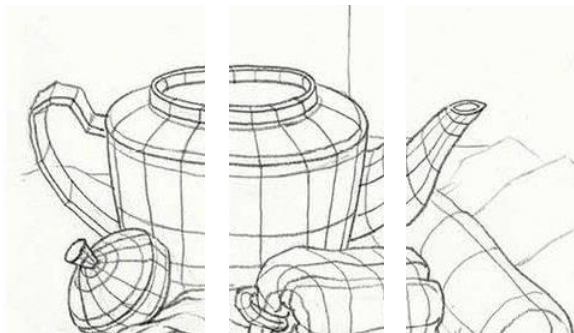
A na kraju toniranje vodom i tintom, poznato kao premaz.boje se mješaju sa vodom i u nekoliko navrata se tonira četkicom.

## KOMPOZICIJA

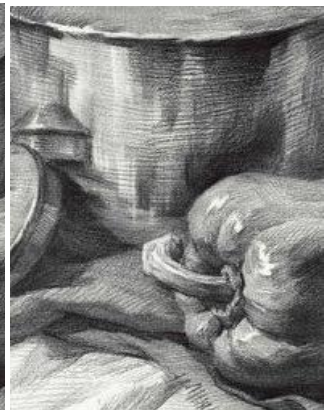
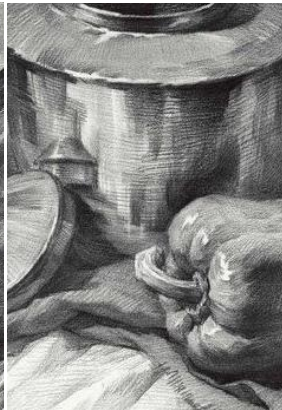
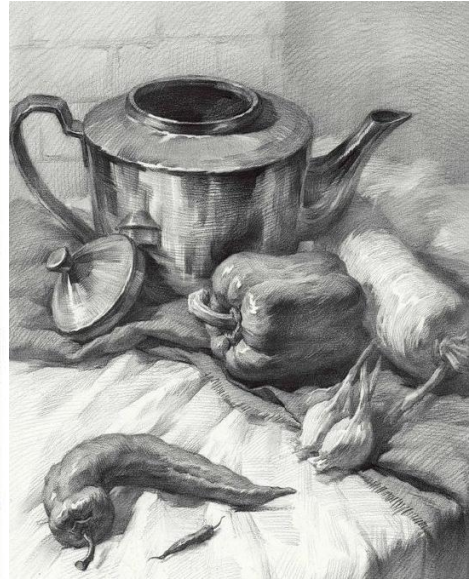
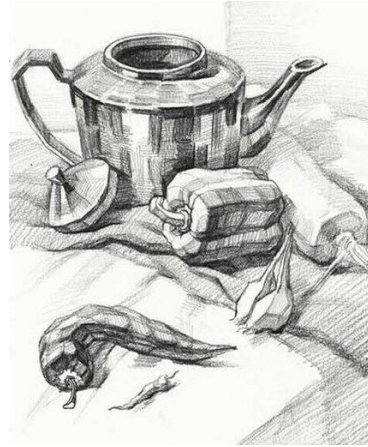
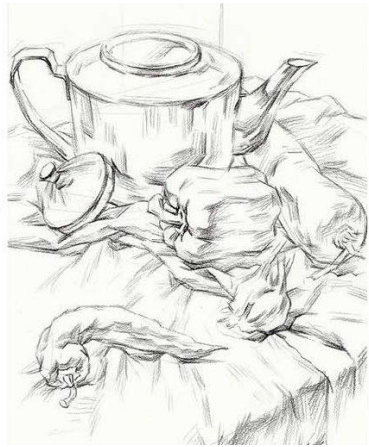
Je način aranžiranja teme. Tu se vodi računa o interakciji, kako djelovati između pozitivnih i negativnih elemenata. Boja, vjeličina, tekstura, forma i prostor trebaju naći svoja mjesta na crtežu.



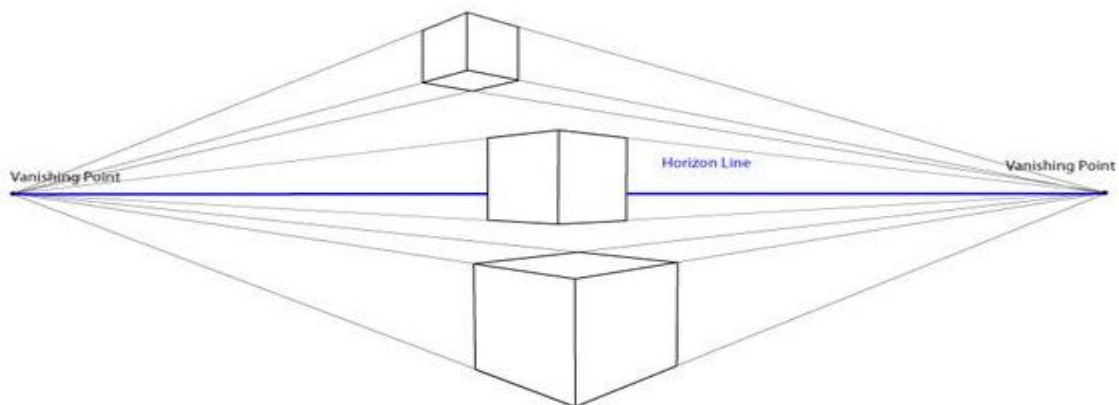
Još na početku se svi oblici na crtežu mogu postaviti u obliku nekog geometrijskog tijela ali šrafirani trodjelni (šestodjelni) kroki oblika na crtežu je najlakši metod. Svaka linija koja okružuje oblike postavljena je kao smjernica kretanja linija koje će dovesti do finalnog crteža.



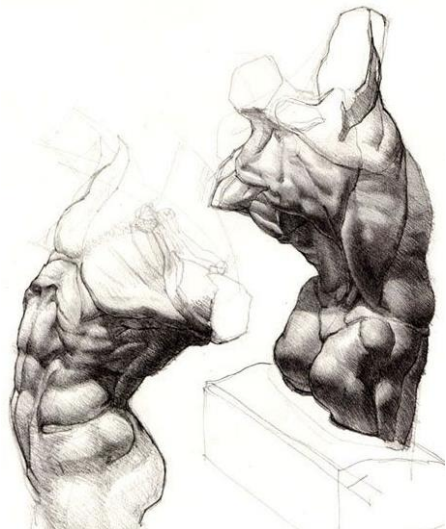
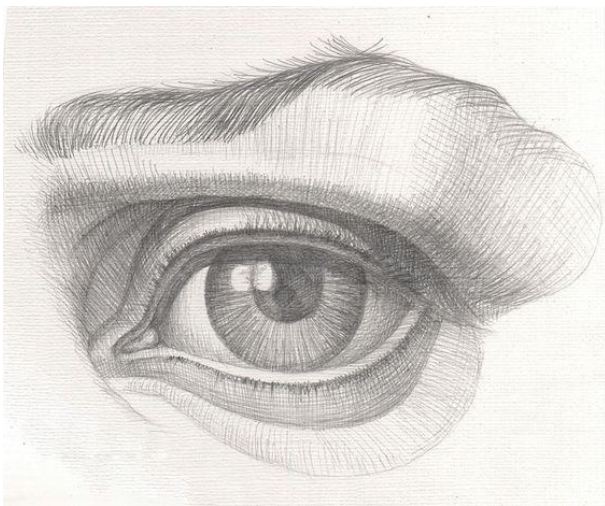




Potrebno je uputiti učenike u zakone perspektive. Trebaju znati za osnovno pravilo da se sve paralelene linije u bilo kojoj ravni tj. Na površini sjeku u tački koja se gubi. Jedne linije koje idu iznad horizonta se spuštaju da bi se srele, dok ispod iscrtane linije idu nagore kako bi se srele. Potreba je uputit učenike u crtanje svih geometrijskih oblika kako bi sa lakoćom mogli pristupati izradi crteža.







## CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o liniji u crtežu;
- Utvrđivanje strukturne linije dok crtamo građu nekog oblika
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: oblik, volumen, skup, tačka, šema;
- Utvrđivanje građe nekog oblika iznutra.
- Teksturna linija i karakter površine.
- Promjenom karaktera linije šta postižemo.
- Postizanje privida volumena na plohi.
- Regulisanjem gustoće linije prikazujemo scvjetlo-tamno.
- Postizanje trodimenzionalnosti na plohi.
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma oblik, geometrijski oblik;

## TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku crtanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o pojmu Linija, crti kao važnom elementu u grafičkom crtežu, crtu po toku-kretanju, po karakteru, po smjeru, strukturnu, teksturnu.
- Postizanje bika ugljenom; geometrijske oblike olovkama; volumen senčenjem;
- Kako tačka u prostoru ukazuje na njihove karakteristike;
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja crteža jednom od crtačkih tehnika;
- Uspješno lociraju reprodukcije i imenuju autore – stil-rukopis-identitet autora poznaju;
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje;

## PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim crtežima?
- Koje vrste teksture prepoznaje?
- Šta je to tekstura?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš teksturu?
- Da li je hrapava ili glatka tekstura?
- Šta još vidiš?
- Nabroj koje sve linije uočavaš?
- Koje oblike?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koje boje uočavaš?
- Kakva kompozicija je u pitanju?

## PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva crteža?
- Koju na ova dva crteža?
- Koju na ove dvije slike?
- Koju na ove dvije figure?

- Kojom olovkom je rađen crtež?
- Mehkom?
- Tvrdom?
- Da li je korišćena gumica?
- Uočavaš li razliku poteza tuš četkicom?
- Da li je u pitanju samo pero-tuš?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Štra mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?



## SLIKANJE

### SADRŽAJ

#### LIKOVNI JEZIK – LIKOVNI ELEMENTI –

**BOJA** – oblikovanje mase – volumena bojom. Učenike spremite da razlikuju uočavaju i mješaju boje.

**KOMPONIRANJE** – Ravnoteža ili balans boje, raspored likovnih elemenata oblika u prostoru, kako bi savladali osnovne karakteristike kompozicije, perspektivu, statiku i dinamiku slike.

**TEHNIKE SLIKANJA** - Akvarel; Gvaš; Tempera; Enkaustika; Ulje; Pastel; Akrilik; Mozaik; Freska;

**VRSTE SLIKANJA** - Plošno slikarstvo; Batik; Tapiserija; Kjaroskuro; Sfumato; Zgrafito; Tenebrizam; Kolaž; Vitraž; Emajl; Iluzionističko;

**SLIKARSKI MOTIVI** - Pejzaž; Portret; Ornament; Kompozicija; Kopija; Veduta;

**MATERIJALI I TEHNIKE SLIKANJA** – Likovni izraz – područja likovnog izražavanja. Akvarel; Gvaš; Tempera; Enkaustika; Ulje; Pastel; Akrilik; Mozaik; Freska;

**MOTIVI** – mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena likovnih elemenata.

**OPERATIVNI ZADACI** - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

#### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Slikarstvo je likovna umjetnost oblikovanja plohe bojom. Slikarstvu počinje crtežom a osnovno izražajna sredstva su mu boja i ploha (likovna umjetnost).
Slikanje	Slikanje je postupak gdje se nečim nanosi mješavina pigmentai ljepila na podlogu (plohu) stvara slika.
Tehnike slikanja	Plohe i tehnike slikanja su različite: npr. plohi zida odgovara tehnika freske, drvenoj ploči ili platnu – tempera, uljene boje, papiru – akvarel, tempera, gvaš, itd.
Monokromna slika	Ako je slika rađena u samo jednoj boji, onda je to <i>monokromna</i> (jednobojna) slika.
Višebojna slika	Ako na slici ima više boja onda se među njima javljaju odnosi: međuovisnost boja i kompozicija boja. <i>Međuovisnost boja</i> znači da boje djeluju jedna na drugu. Npr. ako uz jednu boju položimo bljeđu boju, ona će izgledati intenzivnije (jače), a ako uz istu boju položimo neku snažnu boju, ona će se doimati bljeđom.
Kompozicija boja na slici	U kompoziciji oblika na slici, sve oblike dovodi u međusobnu vezu i odnos, to vrijedi i za boje. Dakle i raspored boja na slici je podjednako važan kao i raspored oblika na slici.
Slikarske tehnike	Ulje, pastel, akvarel, tempera, freska, enkaustika, gvaš, kjaroskuro, itd.

Plošno slikarstvo	je ono kada se kretnja kojom je boja nanošena ne može pročitati; nastale plohe kontinuirano se nastavljaju jedna u drugu stvarajući sliku plošnog karaktera. Kada se boje nanose potezima koji su vidljivi tragovi kretanja kista, može se dobiti gusta površina (tzv. <i>impasto</i> ) što nazivamo
Pastozno slikarstvo	Suprotno od ovog načina slikanja je kada je boja toliko rijetka da se kroz jedan sloj vidi boja ispod njega, ili čak površina slikarske podloge (npr. tkanje platna);
Iluzionističko slikarstvo	je naziv za slikarstvo u kojem se s pomoću perspektivnih rješenja i uz uporabu arhitektonskih elemenata, te uz primjenu svjetla i sjene (kjaroskuro) ostvaruje iluzija trodimenzionalnosti.
Smjerovi u slikarstvu	Paleolitska umjetnost, Neolitska umjetnost, Drevna Mezopotamija, Umjetnost drevnog Egipta, Umjetnost drevne Grčke, Umjetnost drevnog Rima, Bizantska umjetnost, Predromanika, Indijska umjetnost, Kineska umjetnost, Japanska umjetnost, Afrička umjetnost, Američka umjetnost, Romanika, Gotika.
Poznati slikari	Leonardo da Vinci, Salvador Dali, Vincent van Gogh, Pablo Picasso, Andy Warhol, Michelangelo Buonarroti, Francisco Goya, Rembrandt, Edvard Munch, Vasilij Kandinski itd.
Motive u slikarstvu	Portret, autoportret, karikatura, figura, akt, poluakt, onterijer, genre, pejzaž, panorama, veduta, marina, ruina, animizam, mrtva priroda.
Stilovi i pokreti u slikarstvu	Drevna umjetnost, srednjovjekovna, renesansa, barok, kasni novi vijek, moderna umjetnost 20. vijeka.

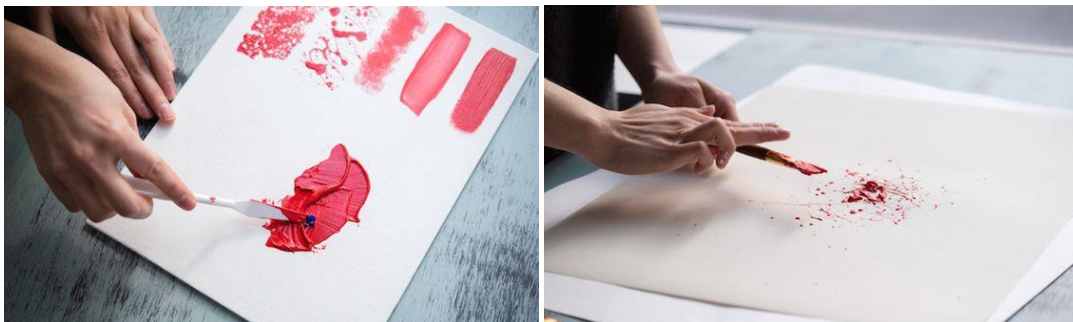
## NEDELJNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11. Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Mrtva priroda	1.	Slikanje	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Uđbenik Vodene bojice	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Akvarel	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Akvarel	
	4.	Estetska Analiza	Analiza			Radovi	
NASTAVNA JEDINICA – SLIKANJE				NASTAVNA TEMA - SLIKARSTVO			
Uvodna napomena	Nastavnik upoznaje učenike sa detaljima slikanja kroz historiju (Prahistorija/Klasično/Moderno Doba). Upoznaje ih sa vrstama slikarstva (Plošno, Kjaroskuro, Zgrafito, Sfumato, Iluzionističko) i slikarskim tehnikama (Pastel, Akvarel, Gvaš, Akril, Uljane Boje itd.);						
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija savremenih i starih						

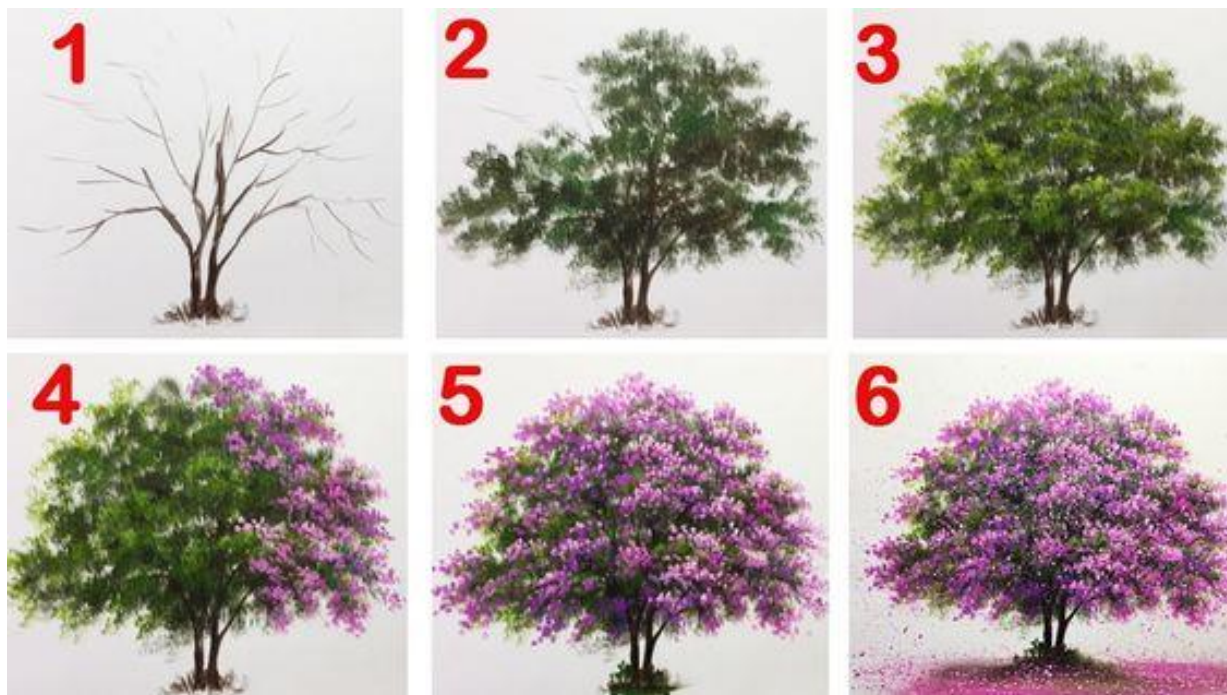


	svjetski poznatih slikara.
Aktivnost	Učenici koriste likovni materijal (vodene boje, krede, tempera, kolaž papir itd.) za izradu slika. Neki od učenika izvode akvarel tehniku, neki kombinovanu.
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis, a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz mrtve prirode) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.
Napomena	Slikarstvo može biti realistično i da predstavlja realne objekte (kao npr. mrtva priroda ili pejzaž), abstrakto, nabijeno opisnim elementima, simbolima, emocijama ili političkim sadržajima.

Sada je postalo pravilo da se za slikanje koristi Akrilik, jer im omogućava da izraze sve što zamisle. Praktičan je za upotrebu, nije otrovan, bez mirisa je i čišćenje alata je lako, brzo se suši i omogućava im nesmetan rad.

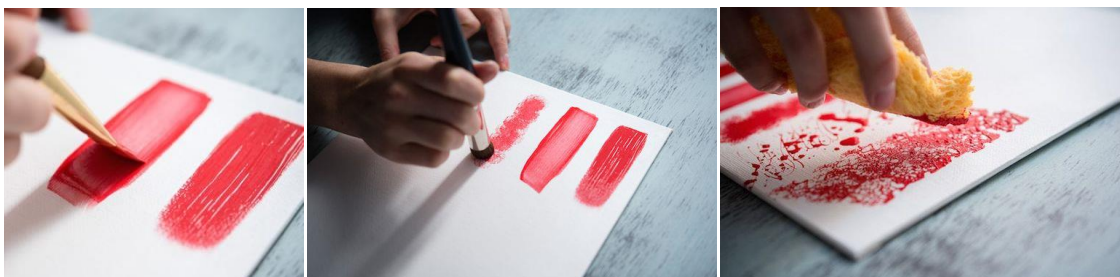


Ovaj materijal je trenutno najpogodniji za ovaj uzrast učenika koji vole da eksperimentišu. Njegove prednosti su to što ne traži neku opremu niti poznavanje hemijskog procesa boje, raznolikost boja koju mješanjem sa vodom mjenja gustoću, prikladan je za teksturu i mješanje sa drugim materijalima kao što je pesak, platno, novina itd. U stanju su da oponašaju tradicionalne boje i ima trajnost, ne puca, ne bleđi, niti mu smeta izlaganje vremenskim uslovima. Jer se zatvara i štiti. Kompaktibilan je sa drugim bojama. Za one učenike koji vole izražene jarke i jasne boje akrilik je idealno rešenje. Samo se treba voditi računa i imati na umu da nakon sušenja dobija nešto tamniju boju. Potrebno je znati kako se ponaša. Prikladan je za rad u zatvorenom i otvorenom prostoru. Istisnuti samo onoliko boje koliko vam je potrebno i nemojte umočiti četkicu u tubi jer se uprlja boja. Akrilik je poput maslaca i koristite sredjoviskoznu. Obavjestite učenike da pored palete uvijek drže dvije bočice sa vodom jednu da koriste za prljavu a drugu za čistu četkicu i krpom je stalno brisat.



#### KOJE BOJE KORISTITI NA POČETKU

Odlučite se za jedan sled boja i ponavljajte ga prilikom slikanja. Dvije smeđe, žuti oker koji je više smeđ nego žut, dvije zelene; žute; crvene; plave siva i na kraju palete crna a bjelu držite zasebnu da se ne bi uprljala. Početna paleta treba imat istisnute po dvije od svake primarne boje: crvene, žute i plave kako bi dobijali sekundarne boje: zelenu, ljubičastu i narandastu dok tercijalne boje dobijate mjepanjem primarnih i sekundarnih boja.



#### PALETA ZA SLIKANJE

Najbolja je plastična sa odeljcima jer sprečava mješanje boja. Postoji i paleta za čuvanje vlage Komad stakla, laminirana iverica, keramička pločica, za vreme pauze plastičnom folijom



pokrijte boje kako se ne bi sušile. Inspirati materijal vodom i osušiti ga krpom. sintetičke četkice za akvarel su idealne jer im ne smeta stalno umakanje u vodi. Akrilik je nemoguće otkloniti sa tkanine zato treba slikati sa mantilom.

#### POVRŠINA ZA SLIKANJE

Kanvas, šperploča nili papir, drvo, metalna ploča, plastika i tkanina.



#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o slikarskim tehnikama;
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: boja, oblik, volumen, svjetlo-sjena, skup, šema;



- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma boja, oblik, pravilni i nepravilni oblici; prirodni i vještački oblici;

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o pojmu boja, oblik; oblici; volumen; prostor, kompozicijska načela-principi i navode njihove karakteristike;
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja slike tehnikom akvarela, akrilik, itd;
- Uspješno lociraju reprodukcije umjetničkih slika i imenuju autore – stil-rukopis-identitet autora poznaju;
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje;

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATAKA

- Šta smo danas radili? Koju slikarsku tehniku smo praktikovali
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim slikama?
- Koje vrste teksture prepoznaje?
- Šta je to tekstura?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš teksturu?
- Da li je hrapava ili glatka tekstura?
- Šta još vidiš?
- Nabroj koje sve linije u boji uočavaš?
- Koje oblike?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koje boje uočavaš?
- Kakva kompozicija je u pitanju?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva akvarela (u zavisnosti od tehnike)?
- Koju na ova dva rada - slike?
- Koju na ove dvije slike tvojih drugova?
- Koju na ove dvije figure u boji?
- Kojom tehnikom je rađena slika?
- Pastel ?
- Akvarel ?
- Da li je korišćena kombinirana tehnika?
- Uočavaš li razliku poteza četkicom?
- Da li je u pitanju samo akvarel?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?

- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladna ili harmonična slika?
- Šta po tebi nedostaje ovoj slici?
- Da li je ti je mila?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?



## VAJARSTVO

### SADRŽAJ

#### LIKOVNI JEZIK – LIKOVNI ELEMENTI –

MATERIJALI – oblikovanje mase – volumena. Učenike spremite da razlikuju materijal za oblikovanje kao i prirodne od neprirodnih oblika u zatvorenom i otvorenom prostoru.

KOMPONIRANJE – ravnoteža, raspored likovnih elemenata oblika u prostoru, kako bi savladali osnovne karakteristike vertikalne, horizontalne i dijagonalne kompozicije, perspektivu, statiku i dinamiku oblika.

MATERIJALI I TEHNIKE KIPARSTVA – likovni izraz – područja likovnog izražavanja. Kompozicija; Površina; Ploha; Ritam; Kontrast; Boja; Apstraktno Vajarstvo; Tehnike i materijali; Kamen; Glina; Gips; Bronza; Drvo; Žica; Staklo; Papir; Instrukcija; Plastika; Asamblaž; Bareljef; Maska; Totem; Bista; Heraldika; Novac; Amfora; Fontana; Friz; Sarkofag; Slonovaća;

MOTIVI – Mrtva priroda, spomenici, biste, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena likovnih elemenata.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

Definicija	Kiparstvo je umetnost oblikovanja trodimenzionalnih oblika ( <i>kipova</i> ) u materijalima kao što su kamen, mermer, drvo, metal, glina, staklo, plastika i mnogi drugi. Vajarstvo, kao slikarstvo i arhitekturu ubrajamo u likovnu ali i u plastičnu ili prostornu umetnost, jer vajar - <i>čovjek koji kreira skulpturu</i> - umetnički oblikuju prostor.
Tipovi sculpture	Reljef, biste,statue
Elementi vajariskog djela	Masa i proctor. Veliki broj vajara smatra da su samo linija, površina i volume ali kada se tome pridoda simetrija, proporcija i ritam, dovoljni da se izrazi misao i da se pretoči u skulpturu.
Vajarske tehnike	Vajanje, klesanje,modeliranje i izlivanje
Vajarski materijali	Glina - Glinamol - Gips - Legure - razni metali- Bronza - Drvo - Kamen - Mermer - Žica - Cevi -metalne i plastične- Metal - Staklo - Slonova kost - Lim, aluminijska i bakarna folija - Papir - Papir maše - papir-plastika - Plastika - Akril - Klirit - Bitumen i drugi materijali - Pesak - Led - Sneg - So - Kombinovana tehnika - razni materijali
Vajarski alati i oruđa	Glina, vosak,vajarski štafelaj, drvene i žičane špahtle, raznih, armatura.
Historija sculpture	Prahistorijska,egipatska,grčka,arhajska,klasična,heliniistička,etrurska,rimska,srednjovjekovna,gotska,renesansna,barokna,rokoko,azijska,afrička,

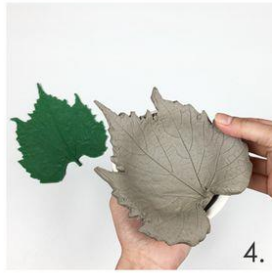
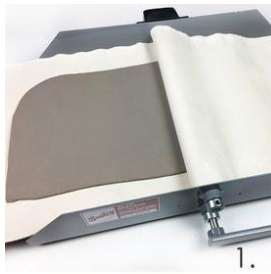
pretkolumbijska – američka. Moderna,

NEDELJNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Figura, grb Plitki reljef	1.	Vajarstvo	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Glina	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Glina	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Glina	
	4.	Estetska Analiza	Analiza			Radovi	
NASTAVNA JEDINICA – SKULPTURA					NASTAVNA TEMA - GLINA		
Uvodna napomena	Nastavnik upoznaje učenike sa detaljima oblikovanja glinom – vodi razgovor o prvim oblicima. O materijalima (glina) koje su ljudi koristili za izradu. Govori o posuđu kao idejnom rešenju za konačno (vajarski oblik). Zatim objašnjava šta im je zadatak – da uoče oblike (od lista do objekta) za koje bi pokušali izraditi modele savremenim materijalima (glinamol, plastelin, gips.)						
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih poznatih predmeta, oblika i skulptura iz historijskih perioda.						
Aktivnost	Učenici koriste likovni materijal (glinu, glinamol, plastelin, žicu, karton, foliju, ...) za izradu oblika kojeg su zamislili. Neki od učenika izvode – kombinovanim materijalima.						
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da su dotični oblik, figura, posuđe...) odraz stvarnosti (relani prikaz predmeta, oblika, lika – bista...) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.						
Napomena	Poželjno je da se istražuje putem literature i obilaska galerija i muzeja.						







## CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o kiparskim tehnikama;
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: kamen, glina, gips, oblik, volumen, svjetlo-sjena, skup, šema;
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma kiparstvo, glina, oblik, pravilni i nepravilni oblici; prirodni i vještački oblici; amblem, heraldika, simbol

## TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku vajanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o pojmu gliona, žica, karton, oblik; oblici; volumen; prostor, kompozicijska načela-principi i navode njihove karakteristike;
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja modela-bista;
- Uspješno lociraju reprodukcije umjetničkih slika i imenuju domaće i svjetske vajare;
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje – postupak izvođenja;

## PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim radovima?
- Koje vrste teksture prepoznaješ?
- Šta je to tekstura?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš teksturu?
- Da li je hrapava ili glatka tekstura?
- Šta još vidiš?
- Nabroj koje sve elemente uočavaš?
- Koje oblike?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koji material uočavaš?
- Kakva kompozicija je u pitanju?

## PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ove dvije figure?
- Koju na ova dva oblika?
- Koju teksturu na ova dva rada ?
- Koju tehniku i alat si koristio?
- Kojim materijalom si radio?
- Šta si sve preduzeo prije da počneš?
- Razlikuješ li materijale?
- Da li je korišćena žica za ovaj rad?
- Uočavaš li razliku poteza?
- Da li je u pitanju samo glatka ili hrapava tekstura?

## PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Štra mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?
- 



## GRAFIKA

### SADRŽAJ

#### LIKOVNI JEZIK – LIKOVNI ELEMENTI –

LINIJA – oblikovanje linijom. Učenike spremite da razlikuju teksturu prirodnih od neprirodnih oblike u zatvorenom i otvorenom prostoru.

KOMPONIRANJE – ravnoteža, raspored likovnih elemenata oblika, kako bi savladali osnovne karakteristike vertikalne, horizontalne i dijagonalne kompozicije, perspektivu, statiku i dinamiku crteža iglom, gravurom.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – Likovni izraz – područja likovnog izražavanja. Visoka štampa (Gipsorez, Linorez, Drvorez-ksilografija,); Tehnike duboke štampe (Bakrorez, Mezzotinta, Suha igla, Bakropis,) Ravna Štampa (Akvatinta, Litografija, Seriografija-Monotipija),

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena likovnih elemenata na podlozi.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

#### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Grfika je umnožavanje crteža putem matrice, ujedno i naziv za postupak i rezultat korištenja neke od grafičkih tehnika pri izradi umjetničkog djela;
Grafičke tehnike	Visoka štampa, Duboka štampa i Ravna štampa.
Visoka štampa	Drvorez, linorez, gipsorez
Duboka štampa	Bakropis, suha igla, aquatinta, mezzotinta i meka prevlaka, linografura
Ravna štampa	Litografija
Propusna štampa	Sitoštampa

#### NEDELJNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Linorez	1.	Grafika	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Otisak	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Glina Linoleum	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	karton	
	4.	Estetska	Analiza			Radovi	

Analiza							
NASTAVNA JEDINICA – GRAFIKA				NASTAVNA TEMA - OTISKIVANJE			
Uvodna napomena	Nastavnik upoznaje učenike sa detaljima otiskivanja grafike i tehnikama otiskivanja (drvorez, linorez, gipsorez, kartonski otisak, duboki tisak, akvatinta, površinski tisak, litografija, monotipija, seriografija itd.)						
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć grafičkih reprodukcija poznatih grafičara.						
Aktivnost	Učenici počinju sa stilizacijom oblika na nov grafički govor (linoleum), govor crnobijelog ritma, ploha, linija, točaka, mrlja i ostalih elemenata grafičkog izražavanja. posvećujući pažnju..						
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaja nedovršene kao zapis, a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je grafika odraz stvarnosti (realni prikaz mrtve prirode) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.						
Napomena	Grafika traži da joj se u potpunosti posvetite.						

## LINOREZ

Linorez predstavlja svojevrsnu alternativu tehnici drvoreza. Za razliku od drvoreza, gdje se upotrebljavaju drvene ploče, linorez se realizuje urezivanjem u ploču linoleuma. Kao i drvorez, linorez je moguće štampati ručno ili na grafičkim presama za visoku štampu. Površina koju želimo odštampati, a koja predstavlja crtež, se ne izrezuje, već se oštrim noževima (u obliku slova "V") uklanjaju površine koje pri štampi ostaju nenabojene, odnosno bijele. Linorez se mnogo lakše izrezuje nego drvorez, međutim, pritisak u procesu štampanja troši ploču znatno brže i teže je stvoriti veći broj otisaka zbog krhkosti materijala. Izrezana ploča se nabojava valjkom i štamparskom bojom i zatim se otiskuje.



Zbog svoje lakoće u izradi, linorezom se često služi u školama da se učenici upoznaju sa grafikom, tj. cijelim procesom umnožavanja crteža pomoću jedne matrice.





Upotrebom više ploča linoleuma moguće je ostvariti i **linorez u boji**, tzv. višebojni linorez, pri čemu se za svaku od željenih boja izrađuje jedna ploča. Višebojni linorez se može dobiti i koristeći se samo jednom pločom i to tako da se režu i štampaju sukcesivno jedna po jedna boja.



#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o grafičkim tehnikama;
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: duboka - plitka štampa, tekstura, oblik, volumen, o materijalima linoleum, drvo, gips, karton.
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma grafika,

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku izrade grafike na linoleumu, utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o pojmu štampa, boja, oblik; oblici; volumen; prostor i kompozicijske elemente navodeći njihove karakteristike;
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja slike tehnikom duboke štampe;

- Uspješno lociraju reprodukcije umjetničkih grafika i imenuju njihove autore – stil-rukopis-identitet autora poznaju;
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje njihov rad, rezanje, nanošenje boje;

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim crtežima?
- Koje vrste rezova prepoznaješ?
- Šta je to tekstura?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš teksturu?
- Da li je hrapava ili glatka tekstura?
- Šta još vidiš?
- Nabroj koje sve linije uočavaš?
- Koje oblike?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koje boje uočavaš?
- Kakva kompozicija je u pitanju?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva linoleum, kartona, gipsa, gline?
- Koju na ova dva linoreza?
- Koju na ove dvije grafičke štampe?
- Koju grafičku štampu voliš, plitku, duboku?
- Kojim alatom je rađen crtež na linoleumu?
- Oštrila sa L profilom ili V?
- Tvrdom materijalu?
- Da li je korišćena boja?
- Uočavaš li razliku poteza valjkom?
- Da li je u pitanju samo jedan nožić ili više?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš linogravuru?
- Da li je to za tebe hladan crtež na linoleum?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?



- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?





## GRAFIČKI (INDUSTRIJSKI) DIZAJN

### SADRŽAJ

#### LIKOVNI JEZIK – LIKOVNI ELEMENTI –

LINIJA – oblikovanje, bojom, linijom. Učenike spremite da razlikuju teksturu prirodnih od neprirodnih oblike u zatvorenom i otvorenom prostoru.

KOMPONIRANJE – ravnoteža, raspored likovnih elemenata oblika, kako bi savladali osnovne karakteristike vertikalne, horizontalne i dijagonalne kompozicije, perspektivu, statiku i dinamiku prilikom rada na logo, ilustraciji, katalogu, pano, posteru, opremi knjige. Ovde nastavnik treba napraviti podelu časova Grafičkog Dizajna kako bi informisao učenike u ova polja Grafičkog Dizajna.

MATERIJALI I TEHNIKE GRAFIČKO INDUSTRIJSKOG DIZAJNA – kompjuter i savremena štampa, područja likovnog izražavanja – web stranice, internet.

INDUSTRIJSKI DIZAJN - Ilustracija – osnovni elementi opreme knjige; Katalog; Plakat; Propagandni pano; Svijetleća reklama; Zaštitni znak;

OBLASTI DIZAJNA - Likovno Grafički elementi-Forme, tačka, linija, Položaj, površina-lik; Tekstura; Kontrast veličina; Kontrast oblika; Kontrast boje; Kontrast pravca; Veličina; Ravnoteža i simetrija; Proporcija; Ritam; Akcenat;

PRIMJENJENA UMJETNOST – DIZAJN - Scenografija; kostimografija; strip;

MOTIVI – komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena likovnih elemenata na podlozi.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoločkih artefakata.

#### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

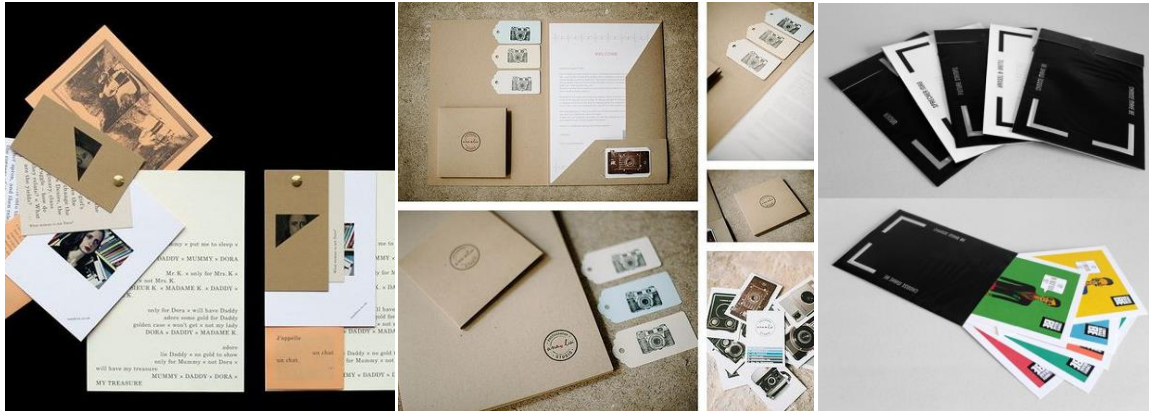
Definicija	Grafički Dizajn je vrsta primijenjene umjetnosti koja najčešće uključuje kombiniranje tipografije, ilustracije, fotografije i tiska, kako bi se vizualnom komunikacijom prenijela neka ideja ili poruka, u svrhu informiranja, uvjeravanja ili educiranja.
Osnovna podjela	Dizajn vizualnog identiteta, Dizajn ambalaže, Dizajn publikacija, Signalistika
Poveznice	Dizajn i Web Dizajn

NEDELJNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST - DIZAJN						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Plakat Logo Pano Ilustracija Strip knjige CD	1.	Grafički Dizajn	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Bojice	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Lap-top	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	olovke	
	4.	Estetska Analiza	Analiza			Radovi	
NASTAVNA JEDINICA - DIZAJN				NASTAVNA TEMA – AMBALAŽA			
Uvodna napomena	Nastavnik upoznaje učenike sa početcima primjenjene umjetnosti (narodna umjetnost, kulturna baština) – vodi razgovor o materijalima i vrstama primjenjene umjetnosti (tekstil, unutarnja arhitektura, kostimografija, primjenjeno slikarstvo, kiparstvo i grafika (ilustracija, plakat, poster..). O materijalima (tkanina, vuna...) koje su ljudi koristili za potrebe svakodnevnog života, a danas se masovno proizvode zahvaljujući industrijskom dizajnu.						
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih poznatih predmeta, oblika i skulptura iz historijskih perioda, kako bi dobili ideju za dizajniranje.						
Aktivnost	Učenici koriste likovni i grafički materijal (drvo, glinu, glinamol, plastelin, žicu, karton, foliju, kompjuter) za realizaciju ideje koje su zamislili. Neki od učenika izvode – kombinovanim materijalima.						
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaja nedovršene a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da su dotični oblik, figure, posuđe, tepih) odraz stvarnosti (realni prikaz predmeta, oblika, lika – bista, tapiserija, odeće, elemente enterijera) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.						
Napomena	Učenici koriste sve što se može upotrebiti u korisne svrhe od prahistorije do danas. Dizajn je prvobitno oruđe i oružje, način odjevanja, dizajn prati svaki kreativni odnos čovjeka koji ima potrebu da sebi prilagodi datim okolnostima. Istražiti početak grafičkog dizajna od narodne primjenjene umjetnosti do savremenog doba i industrijski dizajn koji predstavlja proces pojednostavljenja predmeta radi njegove primjene u praksi.						

Grafički dizajn je u osnovi bilo koji vizuelni medij koji ima cilj da izrazi komunikaciju, bilo da pošalje poruku o nekom događaju putem flajera ili da prikaže sve mogućnosti najnovijeg iPhone uređaja u štanim reklamama. Koristeći slike, grafiku i tekst dizajneri kreiraju priču ili poruku koja će privući potencijalne korisnike. Nema svaki grafički dizajn za cilj da bude lep, ali svaki

treba da izazove reakcije, bilo da su pozitivne ili negativne, privlačne ili odbijajuće za potrošače. Iako većina ljudi smatra ovu delatnost zavisnu o računaru, to ne mora biti slučaj. Alati koje grafički dizajneri koriste su skoro neograničeni i uključuju četkice, olovke, pera i papir, kao i digitalne medije. Kako se ljudi sve više oslanjaju na računar tako je i sa grafičkim dizajnom.



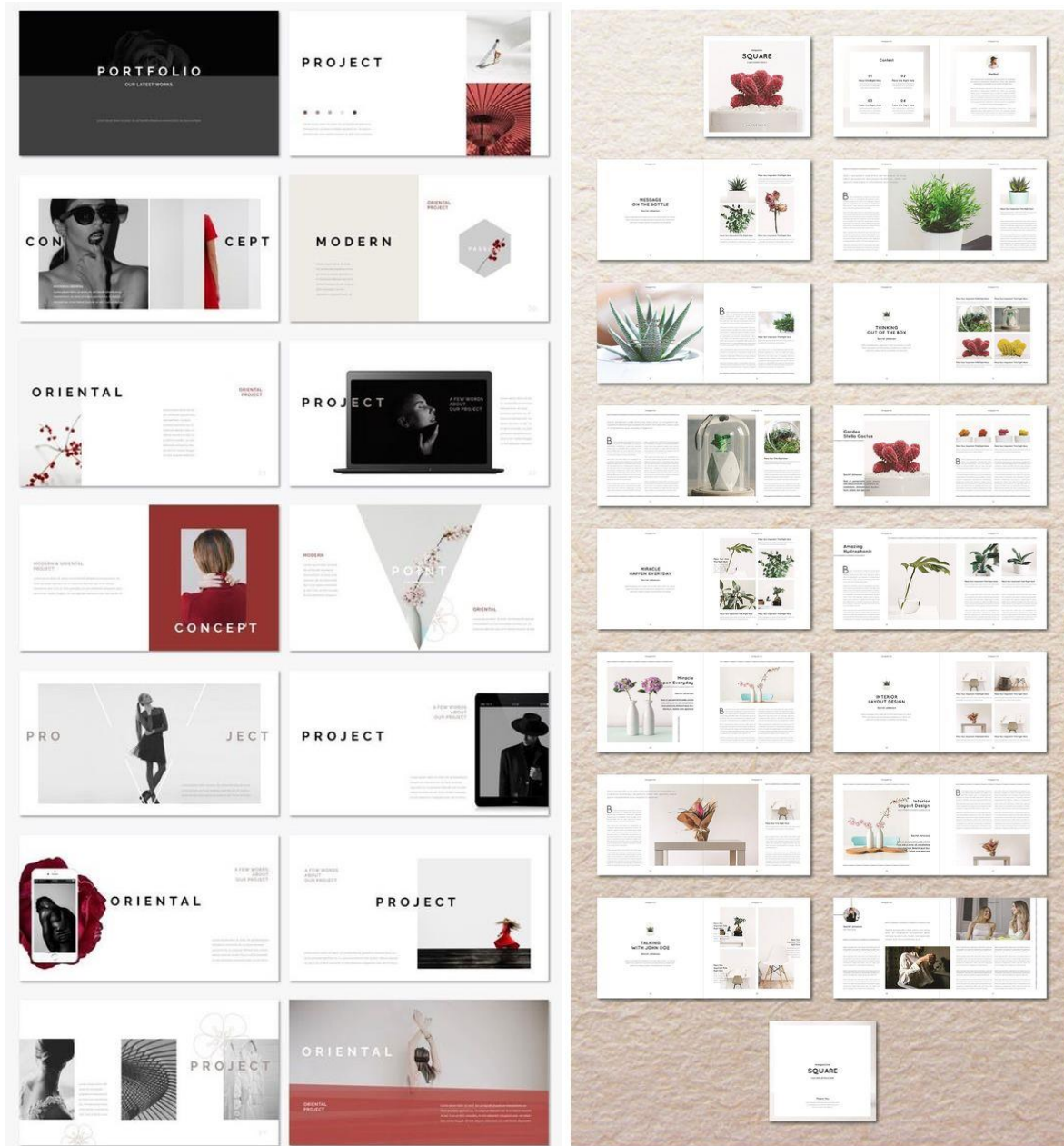
## ŠTA GRAFIČKI DIZAJNER RADI

Grafički dizajn i njegovi principi su izuzetno nijansirani, od ascendera na serif fontu do klasičnih umetničkih pravila za poravnavanje slika i upotrebe negativnog prostora.

## ZAŠTO JE VAŽAN

Grafički dizajn prenosi poruku. To je sredstvo za komunikaciju, jedinstven i upečatljiv način da se dođe do potrošača i Internet korisnika, bilo da prodajete proizvod, najavljujete događaj ili želite da privučete pretplatnike. Logoi, web sajtovi, reklame, štampani mediji svi zahtevaju stručnost grafičkog dizajnera i svako ko je željan publike treba razmotriti angažovanje jednog.

Grafički dizajn je vizualni jezik, a dizajneri spretno prevode poruke u nešto privlačno, prelepo i jedinstveno što svako može da razume. Grafički dizajn se bavi ilustrovanjem knjiga, strip rešenjem, logo, posterom, bilbodom, pano, I sve što je u vezi vizuelne komunikacije sa ljudima tu nastavnik treba izdvojiti vreme za ove nastavne jedinice.



## CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o Grafičkom Dizajnu;
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: poster, ilustracija, katalog, prospekt, časopis, logo, panel, bilbord itd.
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma Dizajn - poster, ilustracija.

## TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku izrade postera ili ilustracije utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o pojmu boja, oblik; oblici; volumen; prostor, likovni elementi, kompozicijska načela-principi i navode njihove karakteristike;

- Zajedno sa nastavnikom saraduju u toku izvođenja slike tehnikom akvarela, akrilika, kombinovanom tehnikom itd;
- Uspješno lociraju plakate, postere, kojoj grupi pripadaju (obavještenje-marketing) stil-rukopis-identitet autora poznaju;
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje;

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim crtežima?
- Koje vrste radova prepoznaješ, poster, logo, pano, plakat, omot knjige, reklamu, ilustraciju, isećak stripa?
- Šta je to ilustracija?
- Šta je duboka a šta plitka štampa?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš teksturu?
- Da li je u pitanju glatka tekstura?
- Šta još vidiš na radovima ostalih učenika?
- Nabroj koje sve linije i boje uočavaš?
- Koje oblike?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koje boje uočavaš?
- Kakva kompozicija je u pitanju.

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva postera, plakata, omota za knjigu?
- Koju na ove dvije ilustracije?
- Koju na ove dvije naslovne strane?
- Koju na ove dvije figure bojom?
- Kojom olovkom je rađen crtež, kojom bojom, tehnikom?
- Šta voliš da radiš poster, ilustraciju?
- Tvrdom ili mehkome olovkom, jarkim ili bledim bojama?
- Kakav font slova bi da koristiš?
- Da li je korišćena gumica za vreme rada?
- Uočavaš li razliku poteza četkicom?
- Da li je u pitanju samo tuš ili kolaž tehnika?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?

- Kakav dojam stićeš dok posmatraš poster, plakat, ilustraciju, grafiku?
- Da li je to za tebe hladan poster?
- Šta mu po tebi nedostaje plakatu?
- Da li je ti je mio logo?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?
- 



## FOTOGRAFIJA

### SADRŽAJ

**LIKOVNI JEZIK** – Umjetnička fotografija. Učenike spremite da razlikuju prirodne od neprirodnih oblika u zatvorenom i otvorenom prostoru. Da se učenici izvežbaju zakona svjetlosjena. Da budu u stanju razlikovati uticaj prirodnog od vještačkog osvjetljenja. Da znaju pravila – prednji i zadnji plan. I da budu obavešteni o pljima fotografije.

**KOMPONIRANJE** – ravnoteža, raspored likovnih elemenata oblika, kako bi savladali osnovne karakteristike vertikalne, horizontalne i dijagonalne kompozicije, perspektivu, statiku i dinamiku prilikom rada na umjetničkoj, naučnoj, novinarskoj i društvenoj fotografiji.

**MATERIJALI I FOTOGRAFSKE TEHNIKE** – savremeni aparati, blende, Umjetnička fotografija (pravilo zlatne sredine, pravilo trećine, uokviravanje, stvaranje geometrijskih likova, panorama, makrofotografija; naučna fotografija;

**PODRUČJA IZRAŽAVANJA** – Galerije, časopisi, novine.

**MOTIVI** – Komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena likovnih elemenata na fotografiji.

**OPERATIVNI ZADACI** – Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Fotografija je tehnika digitalnog ili kemijskog zapisivanja prizora iz stvarnosti na sloju materijala koji je osjetljiv na svjetlost koja na njega pada a obuhvata tren beskrajnog prostora u vremenu.
Grane fotografije	Postoji više grana fotografije: dokumentarna fotografija, umjetnička fotografija, portretna, mrtva priroda, reklamna, I dr.
Fotografske tehnike	Tehnika visokih tonova, tehnika niskih tonova, tehnika krupnog plana, Silueta, <i>Panning</i> , prednja svjetlosna zavjesa, stražnja svjetlosna zavjesa, zlatna svjetlost, kadriranje, panorama itd.
Tehnika visokih tonova	<i>Iigh-key</i> (tehnika visokih tonova) podrazumijeva prevladavanje svijetlih tonova pri kojoj se detalji često izdvajaju jakim kontrastom.
Tehnika niskih tonova	<i>Low-key</i> (tehnika niskih tonova) podrazumijeva prevladavanje tamnih tonova
Tehnika krupnog plana	<i>Close-up</i> (tehnika krupnog plana) postiže vrlo dramatične rezultate naglašavajući najzanimljivije dijelove tijela (uglavnom lica) koji nose određenu poruku (ili samo dobro izgledaju)
Silueta	Silueta nastaje kada je svjetlost usmjerena od pozadine objekta prema objektivu aparata. Time se gube svi detalji modela i sva pažnja se usmjerava na oblik vanjskog obrisa.
Panning	<i>Panning</i> je metoda fotografiranja objekta u pokretu pri kojoj se fotoaparat kreće usporedno s objektom, te tako stvara jak dojam kretanja zabilježavajući objekt oštrim, a njegovu okolinu zamućenom

	u pravcu kretanja objekta.
Prednja-svjetlosna zavjesa	<i>1st curtain</i> (prednja svjetlosna zavjesa) je efekt dobiven aktiviranjem bljeskalice na početku duge ekspozicije kod kojega objekt na početku ekspozicije biva zabilježen oštro, a do kraja ekspozicije biva zamućen u pravcu kretanja.
Stražnja-svjetlosna zavjesa	<i>2nd curtain</i> (stražnja svjetlosna zavjesa) je efekt dobiven aktiviranjem bljeskalice na kraju duge ekspozicije kod kojega objekt tijekom ekspozicije biva zamućen u pravcu kretanja, a na kraju ekspozicije biva zabilježen oštro.
Zlatna svjetlost	Kod fotografiranja krajolika najčešće se obraća pažnja na <i>zlatnu svjetlost</i> , odnosno vatreni sunčev sjaj u ranim jutarnjim i kasnim večernjim minutama. Tada su sjene objekata duge i tamne, a osvijetljeni su dijelovi okupani toplim tonovima i ti čimbenici stvaraju oku vrlo ugodan ambijent.
Kadriranje	Pravilo zlatne sredine je pravilo kadriranja. koje se unatoč svom nazivu zasniva na geometrijskom rasporedu elemenata koji se ne bazira u središtu kadra. Pravilo trećine je pravilo kadriranja po kojemu pomoću dvije horizontalne i dvije vertikalne linije dijelimo kadar na vodoravne i okomite trećine.
Panorama	Panorama je fotografija koja prikazuje područje veće od onog što stane na fotografiju snimljenu objektivom srednje žarišne duljine. Stoga se za panoramsku fotografiju upotrebljavaju super-široki objektiv ili se nekoliko fotografija spaja u jednu kojoj je širina višestruko veća nego visina.
Makro fotografija	Makro fotografija je metoda fotografiranja uz pomoć posebnih objektiv s malom žarišnom duljinom i/ili dodatnih leća za povećavanje objekta fotografiranja. Takav način snimanja rezultira višestrukim uvećavanjem snimljenog objekta uz pregršt detalja od kojih se neki ne vide golim okom.
Stvaranje geometrijskih likova	Stvaranje geometrijskih likova je metoda kojom fotografij kadriramo na način da elementi čine prepoznatljive geometrijske likove, od kojih su najčešći trokut i krug jer najviše odskaču od samog oblika fotografije.
Uokvirivanje	Uokvirivanje je metoda kojom se fotografirani objekt nastoji omeđiti homogenim sadržajem, što različitim od samog objekta, kako bi se objekt u potpunosti izdvojio od ostatka fotografije.

## NEDELJNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						7.Razred
Nastavna Tema	Redn i Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Panorama Portret	1.	Fotografija	Obrad a	Individualn i	Dijaloško Demonstrati	Uđbenik aparati	



Svjetlost/sjena					v.		
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	f.aparat	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	aparati	
	4.	Estetska Analiza	Analiza			Radovi	
NASTAVNA JEDINICA – FOTOGRAFIJA				NASTAVNA TEMA - FOTOGRAFISANJE			
Uvodna napomena		Nastavnik upoznaje učenike sa fotografijom– vodi razgovor o pojavi fotografije. O materijalima i načinu izrade (kamera obskur). Govori o njoj - kao umjetničkoj disciplini. Zatim objašnjava gde se sve ona primenjuje (novinarstvo, društveni događaji, nauka itd.)					
Motivacija		Motivira učenike uz pomoć reprodukcija (elektronski prikaz) svjetskih fotografa.					
Aktivnost		Učenici pored klasičnih foto-aparata, koriste i druga tehnološka sredstva (mobilne telefone, I-pad, projektore itd.)					
Vrednovanje		Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaja najbolje fotografije. Kod nekih primećuje da je slika amaterski odraz stvarnosti, kod drugih profesionalni. Neke tretira kao maštovite - imaginarne i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.					
Napomena		Sobzirom da je danas svima dostupna treba se voditi računa o pojavama koje se trebaju zabjeležiti i ovjekovečiti					





#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o fotografskim tehnikama;
- Utvrđivanje znanja o fotografiji,
- Razlikuju koja gde pripada kojoj grupi

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o pojmu boja, oblik; oblici; volumen; prostor, svjetlo-sjena, kompozicijska načela-principi i navode njihove karakteristike;
- Zajedno sa nastavnikom saraduju u toku izvođenja fotografskih tehnika, tehnikom automatskog slikanje, podešavanje blende itd.
- Uspješno lociraju reprodukcije umjetničkih fotografija i imenuju kom žanru, grupi pripada, - novinarska, naučna, svadbena – stil-rukopis-identitet autora u zavisnosti od popularnosti.
- Nastavnik ih savetuje i indirektno koriguje;

## ARHITEKTURA

### SADRŽAJ

LIKOVNI JEZIK – Umjetnost i Arhitektura. Enterijer-eksterijer, konstruktivni elementi (svod, stup, stub, zid, kupola, prostor); Stilovi u Arhitekturi (Donski, Jonski, Korintski, Ampir, Bidermajer, Luj-13,14- Rokoko; Luj 15- 16; Arhitektura kroz historiju (Prahistorija, Egipat, Gotika, Renesansa, Baroko, Klasična, Vizantijska, Kineska, Rimska, Islamska, Romanska, Starohrišćanska, Savremena);

URBANIZAM I ARHITEKTURA - Hortikultura

PODRUČJA IZRAŽAVANJA – naseljena mjesta i gradovi. plato, ulice itd.

MOTIVI – komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena likovnih elemenata na Arhitekturi.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

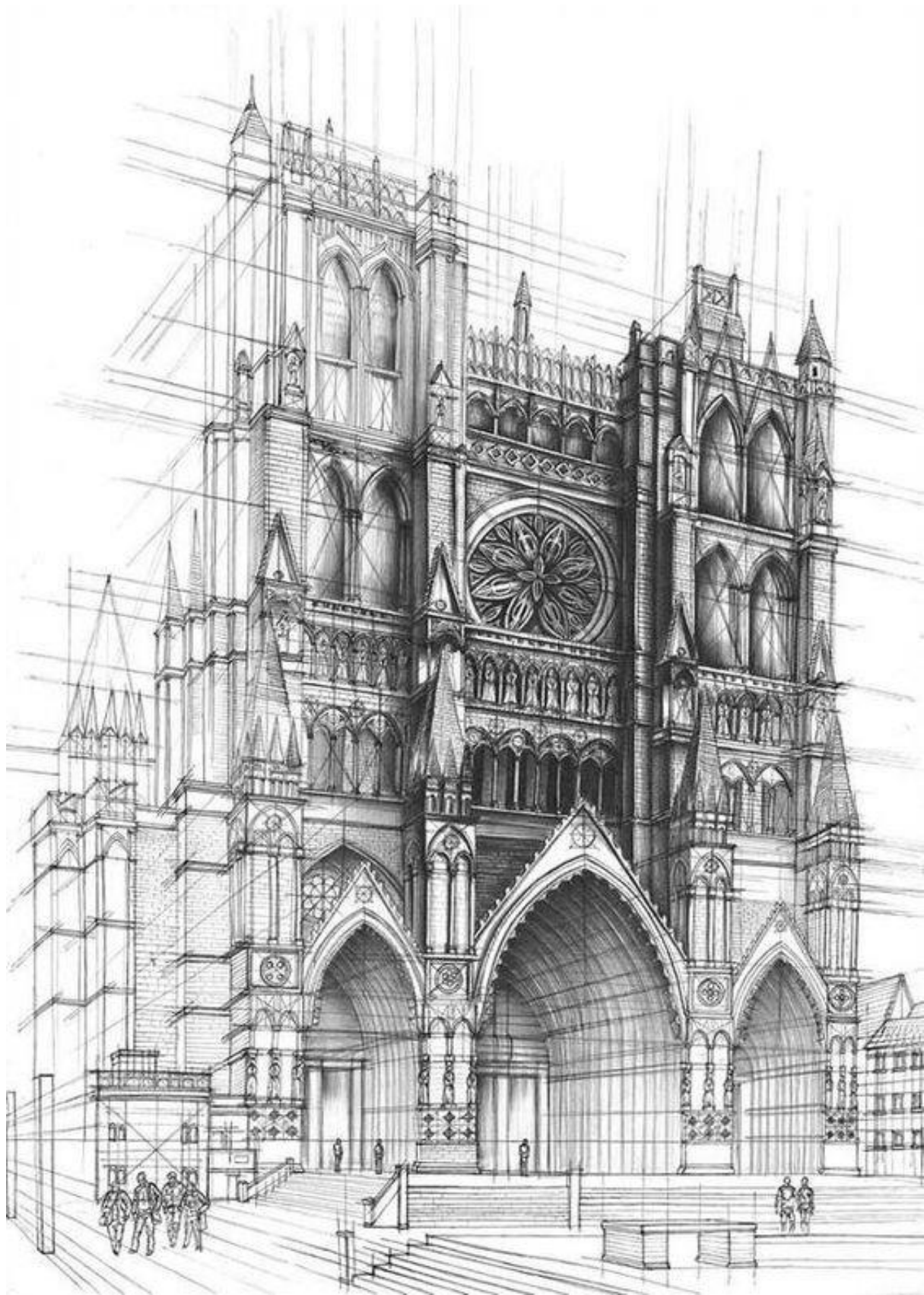
Definicija	U užem smislu je znanost i umjetnost projektiranja i oblikovanja zgrada i drugih građevina. Pojam "arhitektura" se također koristi za proizvode arhitektonske djelatnosti,
Arhitektura kao umjetnost	Arhitektura je umjetnost oblikovanja prostora volumenom. ona je likovna umjetnost koja ima praktičnu namjenu – zaštita od prirodnih nepogoda (kiša, vjetar, snijeg ...), hladnoće ili vreline. Enterijer – eksterijer
Vrste arhitekture	Profanu (svjetovnu) arhitekturu; Sakralnu (religijsku) arhitekturu; fortifikacijsku (utvrđnu) arhitekturu U profanoj se bitno razlikuju stambena i društvena arhitektura.;
Materijali i konstrukcije	Kamen je jedan od najstarijih građevnih materijala, a može biti klesan u pravilne kvadrate, djelomično obrađen, namjerno grubo klesan (rustika), lomljen ili neobrađen. Drvo se većinom koristilo u obliku greda (vertikalnih i horizontalnih), mosnica i dasaka. Još jedan drevni materijal je opeka (zemlja ili glina iz kalupa pečena ili sušena na suncu). Ovim tradicionalnim materijalima nastajale su građevine koje su imale bočne volumene - nosači (zid, stup i stub, greda i luk) i gornje volumene - teret (krov, strop i svod, te kupola), a oblik je ovisio o njihovim različitim rješenjima. Armature, metal, plastika,

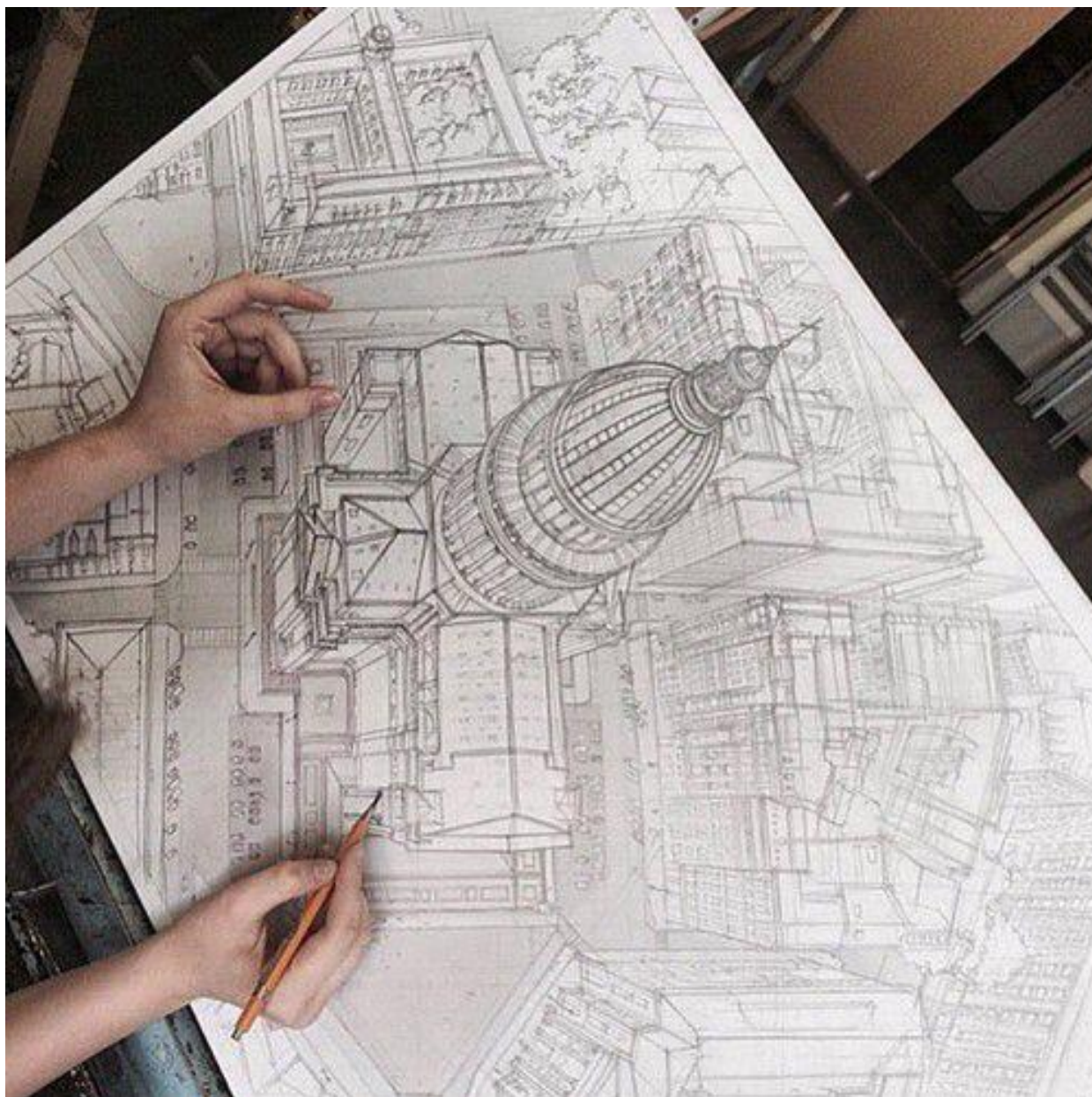
### NEDELJNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						7.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Maketa kuce	1.	Arhitektura	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ	Šperploč Papir	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	karton,	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Lepak	
	4.	Estetska Analiza	Analiza			Makaze	
NASTAVNA JEDINICA – ARHITEKTURA				NASTAVNA TEMA - MAKETE			
Uvodna napomena	Nastavnik u kratkim crtama upoznaje učenike sa arhitekturom (od prahistorije do danas) kao umjetnosti gradnje, oblikovanja i izrade najrazličitijih objekata (zatvorenog (enterijer) i otvorenog prostora (eksterijer). Vodi razgovor o najranijim arhitektonskim oblicima. O konstruktivnim elementima (proctor, oblik, površina, zid, stub, krov itd.). Govori o njoj - kao umjetničkoj disciplini.						
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija (elektronski prikaza) prvih oblika gradnje pa sve do najsavremenijih objekata koji krasi današnje gradove.						
Aktivnost	Učenici pristupaju izradi maketa od raznih materijala (karton, papir, drvo, šperploča, itd.).						
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaja najbolje makete. Kod nekih primećuje savršen sklad oblika, a kod drugih nedostatke te na osnovu toga vrši ocjenjivanje.						
Napomena	Treba istraživati i pratiti Eseje o javnoj umjetnosti.						









#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o arhitekturi;
- Utvrđivanje znanja o pojmovima, stilovima, konstrukciji, oblicima
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma oblik, pravilni i nepravilni oblici; prirodni i vještački oblici;

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku izrade skica, maketa nekog objekta, utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o pojmu konstrukcija, zid, temelj, oblici; volumen; prostor, kompozicijska načela-principi i navode njihove karakteristike;
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku obilaska objekta, historijskih mjesta ili muzeja;

- Uspješno lociraju reprodukcije arhitektonskih djela – građevina, poznaju i imenuju pravac, stil, epohu kojoj objekat pripada ;
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje;

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod fotografije svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim fotografijama?
- Koje vrste teksture prepoznaje?
- Šta je to fotografija?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš teksturu?
- Da li je obuhvaćena hrapava ili glatka tekstura?
- Šta još vidiš, perspektivu, simetriju, prostor?
- Nabroj koje sve nedostatke uočavaš?
- Koje oblike je uhvatio u kadru ?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koje boje uočavaš?
- Kakva kompozicija je u pitanju?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na fotografiji?
- Koju na ova dva oblika, koji je udaljeniji a koji bliži?
- Koju na ove dvije fotografije?
- Koju na ove dvije zgrade?
- Kojom tehnikom je snimljena?
- Da li je korišćena montaža?
- Uočavaš li razliku kod nobvinarske i svadbene fotografije?
- Da li je u pitanju samo naučna fotografija?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na fotografiji nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš ove fotografije?
- Da li je to za tebe hladna i sumorna?
- Šta joj po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mila?
- Možeš li nam objasniti svoj rad, svoju fotografiju?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?



## JAVNA UMJETNOST

### SADRŽAJ

LIKOVNI JEZIK – Umjetnost i Društvo.

TEORETSKI PRISTUP - Učenike spremite da razlikuju prirodne od neprirodnih oblika i o zatvorenom i otvorenom prostoru. Da se učenici upoznaju sa razlozima pojave javne umjetnosti: grafita, murala, spomenika. Da budu u stanju razlikovati uticaj umjetnosti kroz historiju. Da znaju pravila u društvu. Da budu obavješteni o pojavama. Javna umjetnost je umjetnost izlaganja slaganja i neslaganja sa pojavama u društvu. Ona je likovna umjetnost koja ima praktičnu namjenu – da saopšti javnosti o svemu što se događa bez da uvredi bilo koga već da obavjesti gde je i gde se nalazi.

PODRUČJA IZRAŽAVANJA – naseljena mjesta i gradovi, plato, ulice itd. Mural; Grafiti; Street art; Video; Performans; Instalacija; Apstraktni ekspresionizam; Enformel; Neodadaizam, Pop-Art; Op-Art; Land-Art; Happening; Performans; Body – Art; Postmoderna;

MOTIVI – komunikacija crtežom, oblicima i tekstovima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena likovnih elemenata

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Crtež, slika, tekst su grafički prikaz oblika na nekoj površini. Javna umjetnost pored crteža u boji koje susrećemo na zidovima ima potrebu da vizuelno informiše javnost tj. društvo o promjenama koje osjeća.
Likovni elementi	Tačka, crta, linija, svjetlo, sjena, boja
Crtačke tehnike i alat za crtanje	Boje, grafiti, sprejovi, vajarne materijale i sredstva
Podloga	Zidovi zgrada, autobusi, panoji, itd
Vrste crteža	Murali, grafiti itd
Crtački izrazi	Visina, širina i privid prostora koji se postiže sa perspektivom. Veza između crteža i drugih umetničkih formi. Crtež i slika se slažu u mnogim detaljima koji se tiču sadržaja i forme. Mere; proporcije figura; veza između figure i prostora kojim je okružena; distribucija teme u kompoziciji u skladu sa statičkim redom, simetrijom, ravnotežom masa ili u skladu sa dinamičnim kontrastima, ekscentričnim tačkama nedogleda i prenaplašavanjem pojedinih elemenata; ritmički red u odvojenim piktoralnim jedinicama u kontrastu sa kontinuiranim tokom linija —svi ovi formalni kriterijumi su primjenljivi na obe umetničke forme.
Zastupljenost crteža	Javna mjesta, zgrade, trgovine, ulice

NEDELJNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						7.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Kaligrafia	1.	Javna umjetnost	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	sprej	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Olovke	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Papir	
	4.	Estetska Analiza	Analiza			Karton	
NASTAVNA JEDINICA - JAVNA UMJETNOST					NASTAVNA TEMA - KALIGRAFIJA		
Uvodna napomena		Nastavnik upoznaje učenike sa početcima javne umjetnosti – vodi razgovor o njenoj pojavi. O materijalima (krede u boji, sprejevi, oblici od bronce, imitacije spomenika) i tehnikama njenog izražavanja. Govori o ideji same njene pojave. O pobuni umjetnika. Zatim objašnjava šta im je zadatak – da kreiraju oblike sa moralnom porukom.					
Motivacija		Motivira učenike uz pomoć reprodukcija poznatih izvođača.					
Aktivnost		Učenici koriste likovni materijal (sprej, krede u boji, žica, plakat itd.) za izradu skica na lesonitu i hameru. Neki od učenika izvode crteže, neki tonske a neki jednobojne ili obojene.					
Vrednovanje		Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene skice kao zapis, a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je poruka odraz stvarnosti (realni prikaz društvenog stanja) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.					
Napomena		Treba istraživati i pratiti Eseje o javnoj umjetnosti.					



#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje mišljenja o potrebama oslikavanja javnih mjesta, zidova zgrada, uluca, trgova; izražavanje ličnog stava oko javne umjetnosti;
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: linija, boja, oblik, volumen, svjetlo-sjena, skup, šema;
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma javna umjetnost, boja, oblik, grafiti, mural.

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku časa utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o pojmu boja, oblik; oblici; volumen; prostor, kompozicijska načela-principi i navode njihove karakteristike;
- Zajedno sa nastavnikom razgovaraju o grafitima, muralima, spomenicima, o potrebama umjetnika da se izražavaju na taj način. Da li treba ili ne, o uzrocima njene pojave.
- Uspješno lociraju mjesta svjetskih gradova i poznatih autora uličnog slikarstva
- Nastavnik pomno prati njihova mišljenja i učestvuje u razgovoru;

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod ovog murala?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim graffitima?
- Koje dimenzije prepoznaješ na ovim slikama na ulici?

- Šta je to tekstura?
- Na kom radu uočavaš teksturu, da li razlikuješ teksturu površine od materijala kojim je rađen murala?
- Da li je hrapava ili glatka tekstura?
- Šta još vidiš?
- Nabroj koje sve linije uočavaš?
- Koje oblike?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koje boje uočavaš?
- Kakva kompozicija je u pitanju?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva murala?
- Koju na ova dva grafita?
- Koju na ove dvije slike?
- Koju na ove dvije figure u ulici?
- Kojim materijalima je rađen mural?
- Da li je korišćena kombinovana tehnika?
- Uočavaš li razliku pokreta ruku sprejom?
- Da li je u pitanju samo sprej ili četka?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Zašto je došlo do ove vrste likovnog izražavanja?
- Da li je to posledica odbijanja galerista i muzeja da njihove radove prihvata?
- Koji su povodi ovih tehnika da se pojave u društvu?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku? Na šta te asocira, na revolt, oduševljenje.
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Koje poruke nam šalju ove vrste izražavanja?
- Šta im po tebi nedostaje?
- Da li su ti mile i koje?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?
- Šta bi ti nasliko?
- Da li bi se uopšte prihvatilo? da nisi možda proptiv ovog načina likovnog izražavanja?

# **II. DIO**

## **JEZIK I KOMUNIKACIJA**

### **LIKOVNI ELEMENTI**

-

### **LIKOVNI PRINCIPI** **(kompozicijska načela)**

## LINIJA

**LIKOVNI JEZIK – LIKOVNI ELEMENT – linija – oblikovanje mase – volumena.** Učenike spremiti da razlikuju liniju, liniju teksture prirodnih i neprirodnih oblike u zatvorenom i otvorenom prostoru. Linija kao organizator prostora; (Linija kao element likovnog izražavanja; Linija kao čisto izražajno sredstvo; Psihološko djelovanje linije,);

**KOMPONIRANJE –** Plošnom, Prostornom, Euklidskom ili geometrijskom linijom, kaligrafskom, konturnom ili obrisnom, strukturnom ili gradbenom, vodoravnom, okomitom, kosom tankom/debelom, valovitom, isprekidanom, dugom/kratkom, ravnom/zaobljenom, spiralnom, jednoličnom/nejednoličnom.

**MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA –** likovni izraz linijama – područja likovnog izražavanja

**MOTIVI –** mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje pomoću linije i primjena linije kao likovnog elementa.

**OPERATIVNI ZADACI -** Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Linija ( <i>cрта</i> ) je likovni oblik koji nastaje kretanjem točaka u nizu na plohi ili u prostoru. Linijama se ponajbolje može izraziti karakter, temperament ili duhovno stanje umjetnika.
Vrste linija	Plošna, Prostorna, Euklidske ili geometrijske linije, kaligrafske, konturne ili obrisne, strukturne ili gradbene, vodoravne, okomite, kose tanke/debele, valovite, isprekidane, duge/kratke, ravne/zaobljene, spiralne, jednolične/nejednolične i
Podloga za izražavanje linije	Papir, karton, bilo koja podloga na kojoj se ostavlja trag
Alat za crtanje linije	Svako sredstvo koje ostavlja trag na podlozi: Kreda, olovka, čumur, hemijska olovka, tuš, itd
Plošna linija	Linija nacrtana na plohi može graditi ili razgrađivati oblike i likove. Svaka linija je trag pokreta rukom nekim sredstvom (olovka, tuš, kreda, itd.) na plohi (papir, platno, ploča, itd.).
Prostorna linija	Linija je vidljiva u prirodi kao jako istanjen volumen (žica, tanke grane, iglice, paukova mreža, itd.). U skulpturi se za prostorni crtež koristi tanja ili deblja žica koja je zapravo prostorna linija, te ima svoju dužinu i debljinu.
Kretanje linije	okomito, vodoravno i koso (dijagonalno). Neovisno od smjera kretanja, linije mogu biti zatvorene ili otvorene. Zatvorene linije čine određene oblike.
Euklidske (geometrijske) linije	su pravilne linije koje se crtaju pomoću tehničkih pomagala (pravac, krivulja, luk, parabola i dr.).
Kaligrafske	su one koje nastaju slobodnom rukom.

linije	
Konturna (obrisna) linija	je vanjska linija koja opisuje (ograđuje) neki oblik i odvaja ga od plohe ili drugih oblika.
Strukturna (gradbena ili karakterna) linija	označava strukturu ili građu nekog oblika. To je linija ili više njih koje ispunjavaju pojedine oblike i daju mu osobnost (karakter).
Psihološko dejstvo linije: Vodoravna linija	djeluje mirno, opušteno. Posebno ako je ravnog oblika. Simbolizira mir, opuštenost, a u krajnjem slučaju i smrt
Okomita linija,	suprotno vodoravnoj, raste, uzdiže se, stoji uspravno, te je simbol rasta i samim time života.
Kosa linija	ne djeluje stabilno kao prethodne dvije, pa ostavlja dojam kretanja i dinamike. Simbolizira pokretljivost i prostornost.
Valovita linija	djeluje blago, lagano i elegantno.
Spiralna linija	je slobodna krivulja koja ostavlja dojam kružnog kretanja i mistične dinamike.

#### PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Vrste linije	1.	Linija	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Olovka	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Ugljen, tuš,	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Papir	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA - TAČKA LINIJA				NASTAVNA TEMA – VRSTE LINIJA			
Uvodna napomena		Nastavnik detaljno upoznaje učenike sa vrstama linije kod crteža – vodi razgovor o materijalima i tehnikama koje su koristili, vrstama papira – podlogama kroz historijske epohe. Govori o skici - kao idejnom rešenju za konačno (crtež, slika,) Zatim objašnjava šta im je zadatak – da uoče liniju, vrste linije (od lista do objekta) kako bi je preneli na papiru. Nastavnik, traži od učenika da obrate pažnju na umjetničku reprodukciju crteža poznatih umjetnika i iznesu svoja zapažanja o linijama, koje su uočili na nekom umjetničkom dijelu iz navedenih perioda (epoha), da prepoznaju sličnosti i uoče razlike među njima i kažu šta se sve može linijom. Učenici iznose lična iskustva. Počinje diskusija o linijama.					



Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora.
Aktivnost	Učenici koriste likovni materijal (olovku, ugalj, lavirani tuš itd.) za izradu crteža. Neki od učenika izvode linearne crteže, neki tonske a neki jednoboje ili obojene. Nastavnik obilazi svakog učenika pojedinačno i nastoji da učenike podstakne da ostvare sav svoj potencijal priliko likovnog izražavanja. Ohrabrujući ih dok koriste raznovrsne linije stvarajući kompoziciju.
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je srtež odraz stvarnosti (relani prikaz predmeta, oblika, lika) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.
Napomena	Ovaj primjer smo uzeli kako treba početi svaka nastavna jedinica, kada su u pitanju Likovni Jezik i komunikacija, kako birati prijedloge u zavisnosti od nastavne teme i povezati temu sa ostalim nastavnim predmetima koji će časove likovnog vaspitanja učiniti potpuno kreativnim i korisnim. Korelacije se mogu uspješno realizovati u skladu sa programom, ukoliko nastavnik pored pitanja postavlja zadatke. A zatim umjesto nastavka sa primjerima časova, u priručniku nudimo pitanja za svaku nastavnu jedinicu, kao pomoćno sredstvo za pripremu časa.

#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o liniji;
- Utvrđivanje znanja o vrstama linije i njenoj primjeni;
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: tačka, crta, linija, smjer linije, oblik, oblikovanje linijom
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma linija, oblik, geometrijski oblik; slobodni apstraktni oblici;

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku crtanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o vrstama linije, pojmu oblik; geometrijski oblici; volumen; tačka, prostor i navode njihove karakteristike;
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja crteža raznim vrstama linije;
- Uspješno lociraju reprodukcije i imenuju autore crteža kroz epohe – poznaju njihov stil-rukopis-identitet autora;
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?

- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim crtežima?
- Koje vrste teksture linijom prepoznaješ?
- Šta je to teksturna a šta strukturna linija?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš teksturu?
- Da li je hrapava ili glatka tekstura?
- Šta još vidiš?
- Nabroj koje sve linije uočavaš?
- Koje oblike?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koje boje uočavaš?
- Kakva kompozicija je u pitanju?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva crteža?
- Koju na ova dva crteža ugljem?
- Koju na ova dva laviranim tušem?
- Koju na ove dvije figure odrađene linijom?
- Kojom olovkom je rađen crtež?
- Mehkom?
- Tvrdom?
- Da li je korišćena gumica?
- Uočavaš li razliku poteza četkicom?
- Da li je u pitanju samo tuš?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?

#### **SMJER - PRAVAC LINIJE**

LIKOVNI JEZIK – LIKOVNI ELEMENT – smjer Linije, oblika, mase – volumena. Učenike spremite da razlikuju smjerove tekture prirodnih i neprirodnih oblike u zatvorenom i otvorenom prostoru.

KOMPONIRANJE – linijom smjer oblika,

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – likovni izraz linijama – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – smjer oblika kod mrtve prirode, predmeta u prirodi, dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih rešenja pomoću linije i primjena linije kao likovnog elementa.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

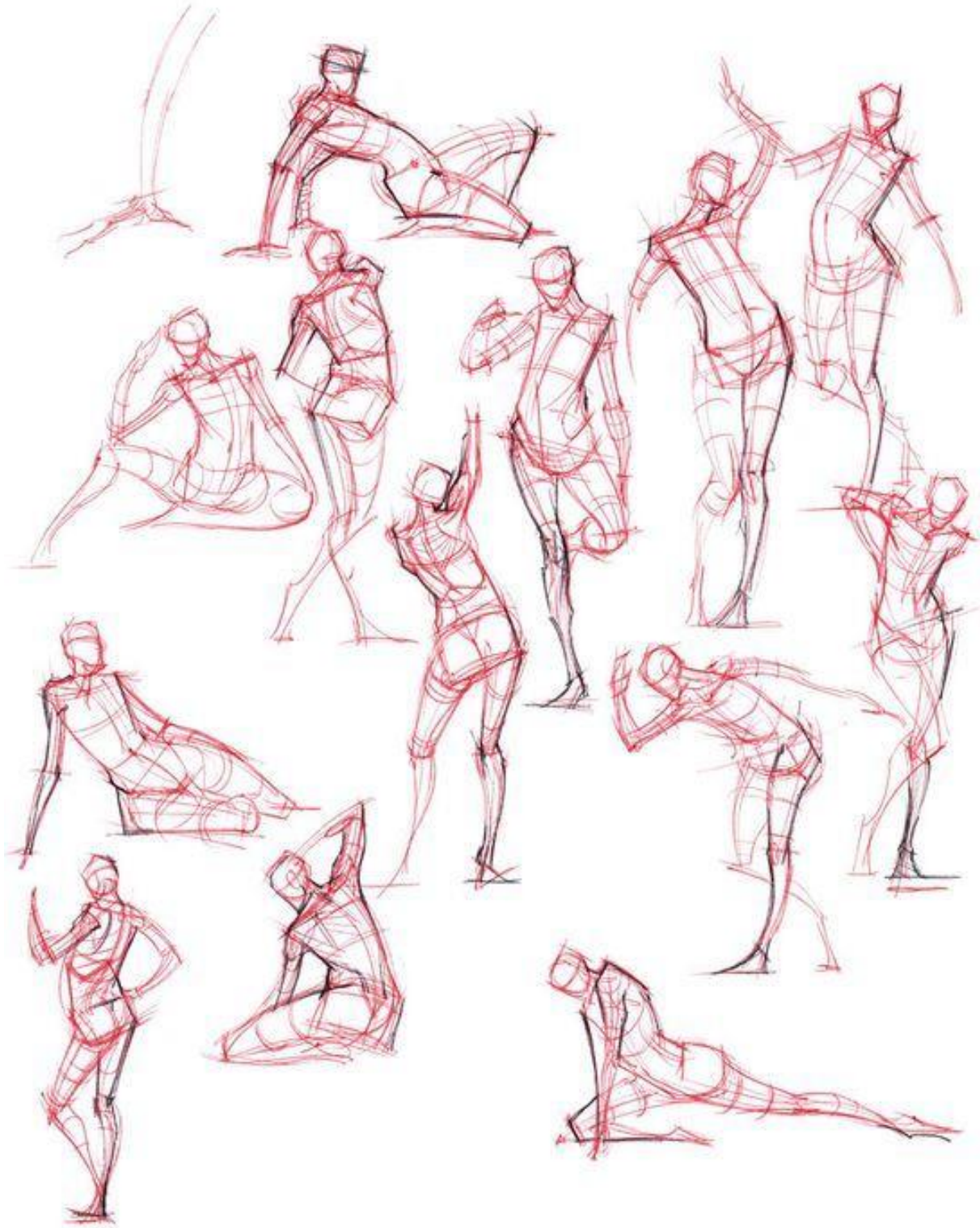
#### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Svaka linija, forma i predmet imaju tendenciju da privuču pogled u nekom pravcu a ta sila koja to čini imenuje se kao Smjer. Samo oni oblici čije stranice su iste nemaju tu mogućnost.
Vrste smjera	Horizontalni, vertikalni i kosi smjer

#### PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						7.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Staticni i Oblici u pokretu	1.	Smjer linije	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA – SMJER				NASTAVNA TEMA - SMJER TAČKE I LINIJE			
Uvodna napomena	Nastavnik upoznaje učenike sa Smjerovima linije kod crteža poznatih umjetnika i iznesu svoja zapažanja o linijama, koje su uočili na nekom umjetničkom dijelu iz navedenih perioda (epoha), da prepoznaju sličnosti i uoče razlike među njima i kažu šta se sve može linijom.						
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora.						
Aktivnost	Učenici koriste likovni materijal (olovku, ugulj, lavirani tuš itd.) za izradu crteža. Neki od učenika izvode linearne crteže, neki tonske a neki jednobojne ili obojene. Nastavnik obilazi svakog učenika pojedinačno i nastoji da učenike podstakne da ostvare sav svoj						

	potencijal priliko likovnog izražavanja. Ohrabrujući ih dok koriste raznovrsne smjerove linije stvarajući kompoziciju.
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je srtež odraz stvarnosti (relani prikaz predmeta, oblika, lika) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.
Napomena	Ovaj primjer smo uzeli kako treba početi svaka nastavna jedinica, kada su u pitanju Likovni Jezik i komunikacija, kako birati prijedloge u zavisnosti od nastavne teme i povezati temu sa ostalim nastavnim predmetima koji će časove likovnog vaspitanja učiniti potpuno kreativnim i korisnim.



## CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o smjerovima linije;
- Utvrđivanje znanja o vrstama i smjeru linije - njenoj praktičnoj primjeni;
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: tačka, crta, linija, smjer linije, oblik, oblikovanje linijom
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma linija, oblik, geometrijski oblik; slobodni apstraktni oblici;

## TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku crtanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o vrstama linije, o smjeru linije, pojmu oblik; geometrijski oblici; volumen; tačka, prostor i navode njihove karakteristike;
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja crteža raznim vrstama linije;
- Uspješno lociraju reprodukcije i imenuju autore crteža kroz epohe – poznaju njihov stil-rukopis-identitet autora;
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje;

## PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim crtežima?
- Koji smjer linije prepoznaješ?
- Šta je to smjer?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš manje ili više smjera?
- Da li su smjerovi odrađeni ispravno ?
- Šta još vidiš?
- Nabroj koje sve smjerove uočavaš?

## PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva crteža linijom?
- Koju na ova dva crteža?
- Koju na ove dvije slike?
- Koju na ove dvije figure?
- Kojom olovkom je rađen crtež?
- Mehkom?
- Tvrdom?
- Da li je korišćena gumica?
- Uočavaš li razliku poteza četkicom?
- Da li je u pitanju samo tuš?

## PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Štra mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?





## VELIČINA

LIKOVNI JEZIK – likovni element – veličina oblikovanih masa – volumena. Učenike spremite da razlikuju bliže od udaljenijih oblika.

KOMPONIRANJE – voditi računa o perspektivi i promatrati udaljenost oblika, jednih od drugih.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – likovni izraz linijama, bojom, glinom – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje pomoću linije, boje, sredstvima za modeliranje i primjena oblika u okruženju.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Veličina je prostorni intenzitet oblika kao celine, a proporcija je odnos veličina unutar jednog oblika ili odnos između pojedinih oblika unutar izdvojenih celina. Veličina je značajan likovni element, zastupljen u svim likovnim područjima, na slici, u crtežu, grafici, skulpturi i dizajnu.
------------	--

### PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Odnosi oblika u prirodi	1.	Velicina	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza			Papiri	
NASTAVNA JEDINICA – VELIČINA				NASTAVNA TEMA - ODNOS VELIČINA U PROSTORU			
Uvodna napomena		Nastavnik naglašava da je Veličina prostorni intenzitet oblika kao celine, a da je proporcija odnos veličina unutar jednog oblika ili odnos između pojedinih oblika unutar izdvojenih celina. Da je Veličina značajan likovni element, zastupljen u svim likovnim područjima, na slici, u crtežu, grafici, skulpturi i dizajnu.					

Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i slikara i shvataju kako se može slikarskim bojama oslikati veličina u prostor ili šta se može postići vajarsko grafičkim tehnikama
Aktivnost	Neki od učenika pokušavaju da to izvedu pozadinom i prvim planom. Nastavnik obilazi svakog učenika pojedinačno i nastoji da učenike podstakne da ostvare sav svoj potencijal prilikom likovnog izražavanja crtanjem, slikanjem ili oblikovanjem nekoliko predmeta različitih veličina i dimenzija.
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz prostora) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.
Napomena	Izražavanje u prostoru na plohi se postiže zahvaljujući sjeni. Prilikom kontakta i dodira sa oblicima u svojoj okolini, reaguju osjetilna čula. Svuda oko nas su oblici koji ga stvaraju, Obratite pažnju na oblike u svojoj okolini. Kako bi bili u stanju da uoče razliku između stvarnog i umjetničkog prostora. Pokušajte da shvatite i realizujete iluziju prostora.



CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o veličini; o vezi sa drugim likovnim elementima,
- Utvrđivanje znanja o veličini i njenoj primjeni, dekorativno umjetnošću, keramikom, tapetom, tekstilom-oblicima na površini, o onavljanju kontrastnih razlika veličine u arhitekturi.
- Kakva može biti, u zavisnosti na šta se odnosi, velikom-malom, debelom-tankom, širokom – tesnom, kratkom-dugom,
- Utvrđivanje znanja o veličini i njenoj vezi sa plohom, prostorom, teksturom, tonom, bojom.
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: veličina, udaljeno-blizu; itd
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma veličina.

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku crtanja, slikanja i oblikovanja na crtežu, slici i oblicima utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o udaljenosti oblika, o veličini oblika.
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja crteža raznim vrstama linije;
- Uspješno lociraju reprodukcije i imenuju autore crteža kroz epohe – poznaju njihov stil-rukopis-identitet autora;
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje;

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATAKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dvije slike – odnos veličine?
- Koju na ova dva crteža?
- Koju na ova dva oblika?
- Na ove dvije grafike?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?

#### TEKSTURA

LIKOVNI JEZIK – LIKOVNI ELEMENT – tekstura linijom – tekstura oblikovane mase – volumena. Učenike spremite da razlikuju teksture prirodnih i neprirodnih oblike u zatvorenom i otvorenom prostoru.

KOMPONIRANJE – Teksture različitim vrstama linije: Plošnom, Prostornom, Euklidskom ili geometrijskom linijom, kaligrafskom, konturnom ili obrisnom, strukturnom ili gradbenom, vodoravnom, okomitom, kosom tankom/debelom, valovitom, isprekidanom, dugom/kratkom, ravnom/zaobljenom, spiralnom, jednoličnom/nejednoličnom bojom i ostalim materijalima.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – Vrste teksture kao likovni izraz – područja likovnog izražavanja. Tekstura i svjetlost, tekstura i boja, Funkcionalna tekstura, Tekstura, arhitektura i Dizajn, Primjena teksture u životu,

FAKTURA – Lazurni impasto namaz, Svjetlost i racionalne forme,

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, tekstura dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih rešenja, pomoću teksture kao likovnog elementa.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

#### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Tekstura kao likovni element bliže prikazuje strukturalni sastav i građu površine predmeta. Tekstura ima poseban značaj među likovnim elementima jer aktivira istovremeno dva čulna procesa.
Grupe tekstura	Glatke i Hrapave ( mogu biti mat ili sjajne)
Glatka	Staklo, plastika, kamen, metal, hartija itd
Hrapava	Kamen, kora drveta, itd.
Tvrda	Kamen, metal, staklo, plastika itd.
Mehka	Krzneno, koža, sunder, guma itd.
Sjajna	Staklo, keramika, mermer itd.
Mat	Malter, kamen, tekstil, koža itd.
Vlažna	Riba, drvo, sunder itd.
Suha	Hartija, drvo, kamen itd.
Topla	Radijator, kamen itd.
Hladna	Mraz, kamen,
Gusta	Trava, platna, itd
Retka	Mreža itd
Prijatna	Krzneno, plastika koža itd
Neprijatna	Šmirgla, kamen itd

PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						7.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Tekstura linijom	1.	Tekstura	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Boje Olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA – TEKSTURA				NASTAVNA TEMA - TEKSTURA BOJOM			
Uvodna napomena	Nastavnik upoznaje učenike sa tematskom jedinicom Tekstura govori im da je to osobina površine i oblika koji svojom masom zauzimaju određeni dio prostora. Da može biti izražena prirodno, grafički, tonski i koloristički.						
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i slikara. Nastavnik nakon uvodnog djela traži od učenike da pokušaju primjeniti stečeno znanje u likovnom radu.						
Aktivnost	Učenici koriste likovni materijal za izradu slike, figure. Neki od učenika pokušavaju da izvode teksturu sjenčenjem, u boji a neki linijom. Nastavnik obilazi svakog učenika pojedinačno i nastoji da učenike podstakne da ostvare sav svoj potencijal prilikom likovnog izražavanja bojom. Ohrabrujući ih dok koriste raznovrsne boje stvaraju privid volumena.						
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz predmeta u boji, oblika, lika) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.						
Napomena	Izražavanje teksture na plohi se da vidjeti zahvaljujući svjetlu, osjetu, sjeni. Prilikom kontakta i dodira sa oblicima u svojoj okolini, osjetilna čula trebaju osjetljiva kako bi razumjeli teksturu oblika. zahvaljujući svjetlosti, sjeni i njihovom odrazu na teksturi (glatkoj, gruboj površini).						

CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o teksturi;
- Utvrđivanje znanja o vrstama teksture i njenoj primjeni;

- Utvrđivanje znanja o pojmovima: tačka, crta, linija, smjer linije, oblici i vrste teksture.
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma tekstura,

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku crtanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o vrstama teksture, pojmu tekstura; hrapavim i glatkim oblicima; tekstura u otvorenom i zatvorenom prostoru i navode karakteristike teksture;
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja teksture raznim vrstama boja, linije, materijala;
- Uspješno lociraju reprodukcije teksture prirodnih i vještačkih materijala.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za teksturu.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje vrste teksture prepoznaje?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ove dve teksture?
- Koja je hrapava a koja glatka?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?

#### VOLUMEN - MASA

LIKOVNI JEZIK – kiparstvo – oblikovanje mase – volumena. Učenike spremite da razlikuju materijale, teksture materijala, prirodnih i neprirodnih oblike u zatvorenom i otvorenom prostoru.

KOMPONIRANJE – Glinom, drvetom, metalom, plastikom itd.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – ostali materijali, žica, karton, – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rješenje pomoću kiparskih materijala i primjena istih kao likovni element.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rješenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

#### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Volumen je osobina prostornih oblika sa tri dimenzije koji svojom masom zauzimaju određeni dio prostora.
Grafičko izražavanje volumena	Grafičko izražavanje volumena na plohi (u crtežu ili grafici) postiže se gušćim ili rjeđim nizanjem crta ili točaka na plohu – tzv. Grafička modelacija.
Tonsko izražavanje volumena	Tonsko izražavanje volumena na plohi postiže se kontrastom svjetla i sjene – tonska modelacija.
Kolorističko izražavanje volumena	Kod kolorističkog slikarstva za privid volumena koristi se više boja spektra, i to toplim i svijetlim bojama za osvijetljene dijelove oblika, i tamne i hladne boje za dio oblika u sjeni – koloristička modulacija.
Trodimenzionalni volumeni n	Trodimenzionalni volumeni mogu biti pravilni (geometrijski) ili nepravilni. Pravilni oblici kao što su npr. Kocka, valjak, kugla, piramida itd. imaju svoj mjerljiv volumen tzv. obujam.
Masa	Masa je prostorni oblik sa sve tri dimenzije: širinom, duljinom i visinom. Masu također određujemo kao obujam ili zapremninu nekog tijela u prostoru.
Vrsta mase	Masa iznutra može biti šuplja i sadržavati prostor unutar sebe, kao primjerice kuća ili lopta. Masom možemo zvati kamen, grumen gline i sl., ali i posve tanak list papira - bilo koji trodimenzionalni oblik koji u sebi ne sadrži prostor.
Monolitna ili apsolutna masa	Monolitna masa je volumen posve ispunjen materijom, zatvoren, prostor je istisnut iz volumena. Statičan je odnos volumena i prostora: prostor ne prodire u volumen, a volumen ne prodire u prostor. Prostor samo kruži i obavija volumen. Oblik je zbijen. Jaje, kamen ili krumpir primjeri su apsolutne mase u prirodi.

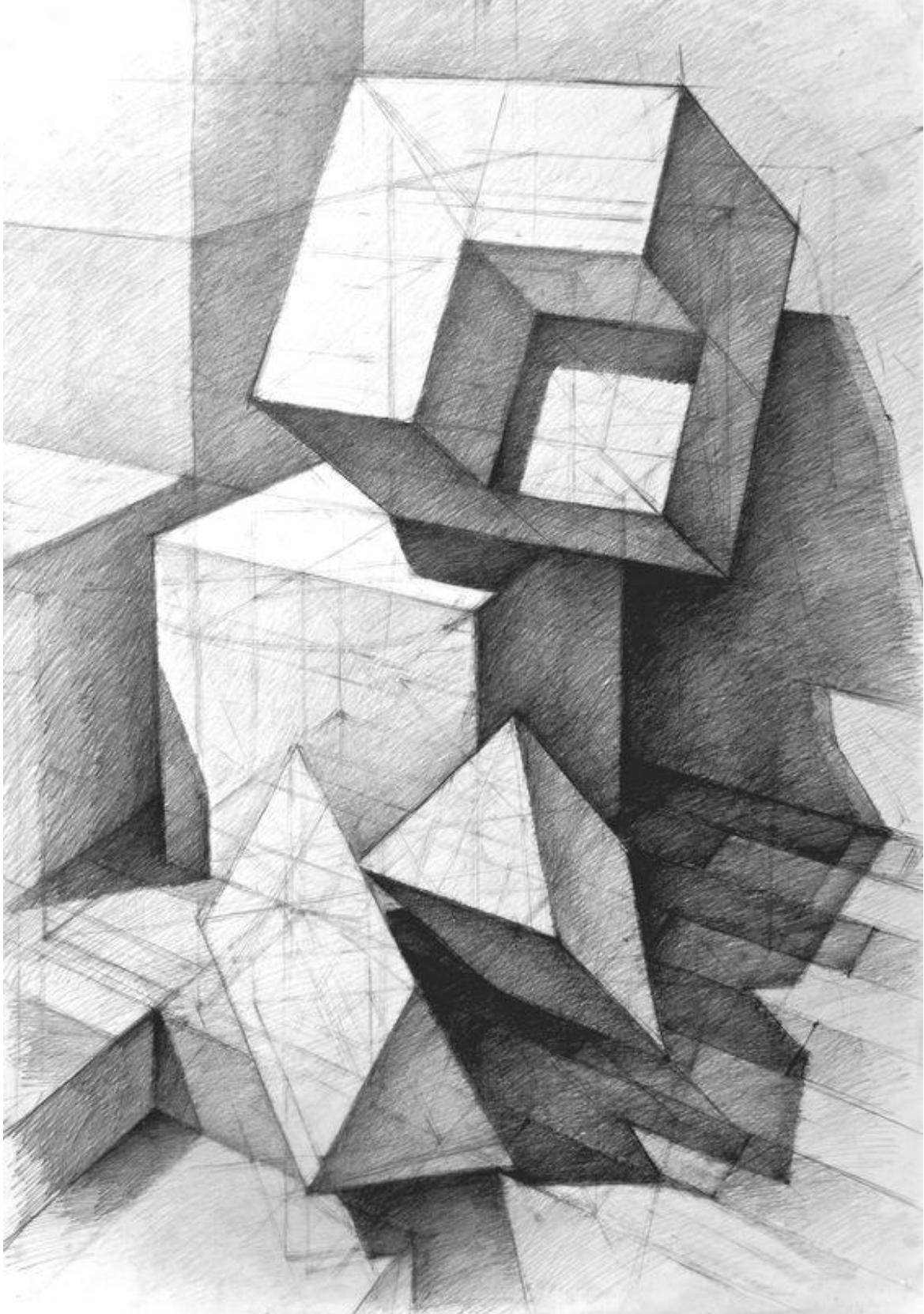


Udubljeno-ispupčena masa	Ako prostor negdje prodre u volumen, penetrira ga, i ako volumen izađe u prostor, tada govorimo o udubljeno-ispupčenoj masi, odnosno o konkavno-konveksnoj masi.
Prošupljena masa	Prošupljena masa nastaje potpunim prolaskom prostora kroz masu. Prostor tada slobodno struji, a volumen ga obuhvaća i okružuje.
Plošno-istanjena masa	Pritiskom na masu s obje strane počinjemo ju istanjivati. Prostor sve više dolazi do izražaja prema masi koja se sve više smanjuje. List papira, morska školjka ili komad lima primjeri su plošno istanjene mase.
Linijski istanjena masa	Ako masu pritišćemo sa četiri strane (odozgo, odozdo, slijeva i zdesna) počinjemo joj oduzimati masu toliko da nas konačni oblik podsjeća na liniju, kao primjerice žica ili grana. Pošto takvi oblici ipak sadrže određenu količinu mase (opipljivi su) govorimo o njima kao o linijski istanjenim masama.
Mobil	Mobil je pokretno prostorno tijelo. Ono se samo giba, bilo strujanjem zraka, elektromotorom, ili nekim drugim izvorom energije. Gledatelj ne mora obilaziti oko mobila da bi ga cijelog sagledao; on se sam okreće i pokazuje sa svih strana.
Reljef	Reljef je masa oblikovana na plohi; oblici na reljefu su uvijek u većoj ili manjoj mjeri vezani uz podlogu. Oblici su na reljefu dakle izbočenja na plohi. Prema visini izbočenja reljef dijelimo na:
Uleknuti reljef,	koji nastaje urezivanjem, utiskivanjem, klesanjem i udubljivanjem u plohi. Izbočenja nema.
Niski reljef,	na kojem masa neznatno ulazi u prostor, a prostor samo plitko ulazi u masu; izbočenja na plohi su niska.
Visoki reljef,	gdje su oblici već gotovo nezavisni od podloge, ali se ipak za nju drže nekim svojim djelom. Masa jako izlazi u prostor, i prostor veoma prodire u masu, a izbočenja su vrlo velika.

#### PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Oblici u okruženju	1.	Masa - Volumen	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza			Glina, Gips	
NASTAVNA JEDINICA - VOLUMEN				NASTAVNA TEMA SVJETLOST – SJENA.			
Uvodna napomena		Nastavnik upoznaje učenike sa tematskom jedinicom Volumen, govori im da je to osobina prostornih oblika koji svojom					

	<p>masom zauzimaju određeni dio prostora. Da ima tri dimenzije: visinu, širinu i dužinu. Da Trodimenzionalni volumeni mogu biti pravilni (geometrijski) ili nepravilni. Da pravilni oblici kao što su kocka, valjak, kugla i piramida imaju svoj mjerljiv volume. Da je vajarstvo likovna umjetnost kojom se oblikuje volumen u prostoru. Da se privid volumena može dobiti crtačkim i slikarskim tehnikama. Da može biti izražen grafički, tonski i koloristički.</p>
Motivacija	<p>Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i slikara. Stvara se atmosfera opuštenosti u kojoj učenici obnavljaju i dopunjuju svoje znanje i sa reprodukcije i shvataju šta se sve može slikarskim bojama, vajarsko grafičkim tehnikama može postići. Nastavnik nakon uvodnog djela traži od učenike da pokušaju primjeniti stečeno znanje u likovnom radu.</p>
Aktivnost	<p>Učenici koriste likovni materijal za izradu slike, figure. Neki od učenika pokušavaju da izvedu volumen sjenčenjem, u boji a neki jednobojno. Nastavnik obilazi svakog učenika pojedinačno i nastoji da učenike podstakne da ostvare sav svoj potencijal priliko likovnog izražavanja bojom. Ohrabrujući ih dok koriste raznovrsne boje stvaraju privid volumena.</p>
Vrednovanje	<p>Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz predmeta u boji, oblika, lika) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.</p>
Napomena	<p>Tonsko izražavanje privida volumena na plohi se postiže zahvaljujući sjeni. Prilikom kontakta i dodira sa oblicima u svojoj okolini, osjetilna čula trebaju osjetljiva kako bi razumjeli teksturu oblika. Svuda oko nas su moderni oblici, koji nas asociraju na volumen zahvaljujući svjetlosti, sjeni i njihovom odrazu na teksturi (glatkoj, gruboj površini)</p>



## CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o formi-volumenu;
- Utvrđivanje znanja o vrstama mase volumena;
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: volumen, forma, masa, prostor,
- Utvrđivanja znanja o trodimenzionalnim oblicima, o šupljim-praznim i ispunjenim oblicima.

## TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku crtanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o formi, volumenu, oblicima i vrstama volumena, o pojmu volumen;
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja oblika, volumena, raznim vrstama materijala-glina, glinamol, karton, papir, žice.
- Uspješno lociraju reprodukcije formi prirodnih i vještačkih materijala.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za reljefe, vrste reljefa.

## PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim crtežima?
- Koje oblike?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Kakva kompozicija je u pitanju?

## PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva crteža, oblika?
- Kojom olovkom je rađen crtež, Mehkom, Tvrdom?
- Da li je korišćena gumica?

## PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan

## BOJA

LIKOVNI JEZIK – LIKOVNI ELEMENT – Boja – oblikovanje bojom, mase – volumena. Učenike spremiti da razlikuju boje, teksture prirodnih i neprirodnih oblika u boji. Boja kao smjer, Boja u likovnoj kulturi, Hromatska svojstva boje, Boja kao likovni materijal, Analogne boje, Komplementarne boje, Razdvojene komplementarne boje, Trijadne boje, Tetraedarne boje, Kvadratne boje, Obojenost – tonalitet, Zasićenost boje, Svijetlina boje, Boja u kompoziciji,

TON – Tonska svojstva boje;

KOMPONIRANJE – bojom, osnovnim i ostalim bojama

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – likovni izraz bojom – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje pomoću boja i primjena boje kao likovnog elementa.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Boja je jedan od najizražajnijih likovnih elemenata. Boje su subjektivni doživljaji koji se javljaju kada na naš organ vida, dakle na oko, deluju svetlosni talasi određenih frekvencija, jer svako telo poseduje boju zbog selektivnosti emisije ili apsorpcije svetlosti koja osmišljava pravi karakter boja.
Ahromatska grupa	Bela, crna i siva
Hromatska grupa	Primarne ili osnovne, sekundarne ili izvedene,tercijalne ili intermedijalne boje
Osnovne boje	Crvena, plava I žuta
Sekundarne boje	Narandasta, ljubičasta I zelena boja
Tercijalne boje	Su sve one boje koje nastaju mješanjem osnovnih I sekundarnih boja
Valer	Kolkičina svijetlosti u jednoj boji

### PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						7.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Spektar boje	1.	Boja	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Vodene Bojice,	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno	Dijaloško	Tuš-u	

				frontalni	Demonstrativ	boji	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	akrilik	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA – BOJE				NASTAVNA TEMA - KOMPLEMENTARNE BOJE			
Uvodna napomena		Nastavnik upoznaje učenike sa bojom kao svjetlost i bojom kao pigment, (hromatskom - ahromatskom), sa osnovnim bojama, sa spekrom i vrstom tona - tonaliteta boja. Upoznaje ih sa kvalitetom, čistoćom, intenzitetom, toplim i hladnim bojama. Nastavnik, traži od učenika da obrate pažnju na umjetničku reprodukciju slika poznatih umjetnika i iznesu svoja zapažanja o bojama, svjetlu-sjeni, boji u prostoru, koje su uočili na nekom umjetničkom dijelu iz navedenih perioda (epoha), da prepoznaju sličnosti i uoče razlike među njima i kažu šta se sve može bojom. Učenici iznose lična iskustva. Počinje diskusija o bojama.					
Motivacija		Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora. Stvara se atmosfera opuštenosti u kojoj učenici obnavljaju i dopunjuju svoje znanje i sa reprodukcije i shvataju šta se sve može slikarskim bojama i tehnikama može postići. Nastavnik nakon uvodnog djela traži od učenike da pokušaju primjeniti stečeno znanje u likovnom radu. Koristeći olovke u boji, tuš u boji, akvarel-vodene bojice, temperu, uljane boje...					
Aktivnost		Učenici koriste likovni materijal (boje.) za izradu slike. Neki od učenika izvode linearne crteže u boji, neki tonske a neki jednobojne. Nastavnik obilazi svakog učenika pojedinačno i nastoji da učenike podstakne da ostvare sav svoj potencijal prilikom likovnog izražavanja bojom. Ohrabrujući ih dok koriste raznovrsne boje stvaraju kompoziciju.					
Vrednovanje		Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz predmeta u boji, oblika, lika) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.					
Napomena		Poželjno je uporediti boje pigmenta sa bojama iz reprodukcija koje nastavnik dostavi. Da učenici vladaju (Ittenovim krugom boja), upoređuju kolorit na umjetničkim djelima. Da od (Ittenov-Oswaldov krug boja) odaberu četvorbojnu kombinaciju i upotrebe na svojoj slici.					





**CILJEVI I ZADACI:**

- Utvrđivanje znanja o svjetlu;

- Utvrđivanje znanja o boji, bojama, ahromatskim, hromatskim, osnovnim bojama.
- Utvrđivanje znanja o vrstama boje i njihovoj pojavi i primjeni;
- Utvrđivanje znanja o pojmovima: boja. Valer,
- Razumijevanje i usvajanje likovnog pojma boja,

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o vrstama boja, teksturi - hrapava i glatka površina slike; o kontrast boje prema boji, ritmu, harmoniji i ostalim principima kada je u pitanju boja.
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja teksture raznim vrstama boja,
- Uspješno lociraju reprodukcije teksture prirodnih i vještačkih materijala u boji, raspoznaju umjetničke slike starih i modernih slikara.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za kompoziciju-kombiniranje sa bojama.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente osim boje uočavaš na tim slikama?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Umješ lid a koristiš komplementarne boje
- Koju razliku uočavaš na ova dva akvarela?
- Koju na ova dva mozaika?
- Koju na ova dva vitraža?
- Koju na ove dvije tempere?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladna slika?
- Štra mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?

#### PROSTOR



LIKOVNI JEZIK – sve što nas okružuje – realni i iluzionistički prostor, oblikovanje mase – volumena. Učenike spremite da razlikuju otvoreni i zatvoreni prostor, prirodne od neprirodnih oblika u zatvorenom i otvorenom prostoru.

KOMPONIRANJE – oblicima, arhitektonskim konstrukcijama itd.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – kamen, opeka, metal, plastika, staklo, bronza – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti iz prirode, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje pomoću oblika i primjena oblika u prostoru kao likovni izraz.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

#### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Prostor je stvarnost u kojoj živimo i u kojoj se krećemo. Doživljavamo ga kroz tri dimenzije: širinu, dužinu i visinu,
Međuprostor	Prostor koji se nalazi između nekih oblika nazivamo međuprostorom. Sam za sebe prostor ne možemo doživjeti; on je praznina između nekih oblika koji ga čine i oblikuju, zbog čega je uvijek vezan uz volumen, makar i volumen samog promatrača.
Proctor u Arhitekturi	U arhitekturi (graditeljstvu) prostor dijelimo na vanjski i unutrašnji, odnosno eksterijer i interijer. Unutrašnji i vanjski prostor možemo povezati otvorima kroz koje prostor "struji" - prozorima, stupovima, tijemovima i lođama. U urbanizmu (gradogradnji) prostor oblikujemo volumenima zgrada između kojih struje ulice, šire ili uže, s više ili manje prostora, i trgovi.

#### PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Oblici u Prostoru	1.	Prostor	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Uđbenik olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA - PROSTOR				NASTAVNA TEMA - OBLICI U PROSTORU			
Uvodna napomena		Nastavnik upoznaje učenike da je proctor ono u čemu se uočavaju materijalni oblici. Da ga u stvari oni stvaraju. Da je ono u čemu se sve nalazi. Da je pored volumena najvažniji dio likovnog stvaralaštva umjetničkih djela, sculpture i arhitekture (enterijer-eksterijer).					

Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i slikara. Shvataju kako se može slikarskim bojama oslikati prostor ili šta se može postići vajarско grafičkim tehnikama. Nastavnik nakon uvodnog djela traži od učenika da pokušaju primijeniti stečeno znanje u likovnom radu.
Aktivnost	Učenici koriste likovni materijal za izradu slike, za izradu oblika i figura u prostoru. Neki od učenika pokušavaju da to izvedu pozadinom i prvim planom. Nastavnik obilazi svakog učenika pojedinačno i nastoji da učenike podstakne da ostvare sav svoj potencijal prilikom likovnog izražavanja crtanjem, slikanjem ili oblikovanjem nekoliko predmeta različitih veličina i dimenzija.
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (realni prikaz prostora) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.
Napomena	Izražavanje u prostoru na plohi se postiže zahvaljujući sjeni. Prilikom kontakta i dodira sa oblicima u svojoj okolini, reaguju osjetilna čula. Svuda oko nas su oblici koji ga stvaraju, Obratite pažnju na oblike u svojoj okolini. Kako bi bili u stanju da uoče razliku između stvarnog i umjetničkog prostora. Pokušajte da shvatite i realizujete iluziju prostora.



#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o prostoru;
- Utvrđivanja znanja o unutrašnjem i spoljašnjem prostoru.
- Šta stvara prostor?
- Utvrđivanje znanja o vrstama prostora;

- Utvrđivanje znanja o prostoru tipa kvadrata, kruga.
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma prostor, da li je jednostavan ili složen? Da li je kocka, kutija jednostavan ili složen prostor?
- Škole, zgrade, stabla ulice, gradovi, kakav prostor grade?
- Ukoliko neka skulptura oblikovanjem svojeg volumena posebno računa na proctor (prošupljena masa), da li uklanjanjem volumena (skulpture) prostor zadržava svoju vrijednost?
- 

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o stvaranju prostora, teksturi u prostoru, kontrastima, harmoniji. Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja prostora.
- Uspješno lociraju reprodukcije urbanih sredina, prirodnih i vještačkih oblika i objekata, raspoznavanju umjetničkih slika koje oslikavaju iluziju prostora.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za kompoziciju-prostornih djelova koji čine cjelinu, malo veliko, udaljeno blisko, svjetlo tamne površine.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš u prostoru?
- Koje vrste teksture prepoznaješ u prostoru?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koje razlike elemenata uočavaš u prostoru?
- Koje dimenzije i volumen-masu uočavaš?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad neobičan za tebe?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi i oblici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok ih posmaš.

# LIKOVNI PRINCIPI – KOMPOZICIJSKA NAČELA

## KOMPOZICIJA

LIKOVNI JEZIK – likovni princip – sustav likovnih elemenata komponiranih po kompozicijskim načelima.

KOMPONIRANJE – Likovni proces sastavljanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata u likovnu cjelinu prema vlastitoj likovnoj koncepciji.

## MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – likovni Elementi – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena linije, boje kao likovnih elemenata.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Kompozicija je sustav likovnih elemenata komponiranih po kompozicijskim načelima. Komponiranje je likovni proces sastavljanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata u likovnu cjelinu prema vlastitoj likovnoj koncepciji.
Uslovi komponiranja –	Koncepcija ili ideja, materijal kojim se ideja oživotvoruje, karakter i veličina plohe ili prostora na/u kojoj se komponira, likovni elementi kojima se kompozicija ostvaruje, likovna načela po kojima se likovni elementi međusobno povezuju.
Osnovne kompozicije	Horizontalna, Vertikalna
Kompozicije koje narušavaju osnovne odnose kadra su	Dijagonalna, kružna, piramidalna, slobodna.
Horizontalna kompozicija	Strukturni elementi poredani su vodoravno, a horizontalni se niz može razvijati u nekoliko horizontalnih linija – nizova. Ona djeluje smireno te daje osjećaj kretanja slijeva nadesno ili od središta lijevo i desno.
Vertikalna kompozicija	Osnovni raspored elemenata kreće se okomito ili uspravno. Ona označava rast, uzdignuće, polet.
Dijagonalna kompozicija	Oblici su poredani u dijagonalnim smjerovima. Označava pokret masa izvan granica plohe odnosno kadra. Ostavlja dojam pokreta, dinamike i prodora u prostor.
Kružna kompozicija	Oblici su poredani u kružnom slijedu i izražavaju kružno gibanje. Ona centrira naš pogled prema središtu i zato je još zovemo centralnom kompozicijom. Elementi izlaze iz centra i šire se prema perifriji ili se kružno gibaju.
Piramidalna kompozicija	Likovni se elementi redaju u obliku piramide, odnosno trokuta.
Slobodna kompozicija	Označava slobodan raspored oblika i likova u trodimenzionalnom prostoru ili na plohi.
Rekomponiranje –	Rekomponiranje je proces razlaganja već prije stvorene kompozicije u

rekompozicija	plošnom ili prostorno-plastičnom oblikovanju i ponovnog komponiranja razloženim elementima na potpuno nov način. Rekompozicija je likovni produkt nastao rekonponiranjem.
Redefiniranje redefinicija	Redefiniranje je likovna transformacija postojeće definirane stvarnosti. Svaka likovna interpretacija stvarnosti oko nas ustvari je redefiniranje te stvarnosti. Redefiniranje djelomično mijenja postojeću stvarnost dok rekonponiranje u potpunosti mijenja čitav kompozicijski poredak.

### PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
komponiranje	1.	kompozicija	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA – KOMPOZICIJA				NASTAVNA TEMA - KOMPONOVANJE			
Uvodna napomena	Nastavnik upoznaje učenike sa kompozicijom, sa komponiranjem. govori o rasporedu i odnosu djelova neke cjeline. govori im o skladu likovnih elemenata koji grade ovaj princip prilikom izražavanja osjećanja.						
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i slikara.						
Aktivnost	Učenici koriste likovni materijal za izradu slike, Neki od učenika pokušavaju da izvedu kompozicij u boji. A neki kombiniranom tehnikom. Nastavnik obilazi svakog učenika pojedinačno i nastoji da učenike podstakne da ostvare sav svoj potencijal prilikom likovnog izražavanja ravnoteže na slici crtanjem i slikanjem.						
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz prostora) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.						
Napomena	Sav svet je jedna divna harmonična kompozicija koja sa svakog mjesta						

	ukazuje na sebe. Vodite računa o kompoziciji u svom okruženju. Treba ostvariti savršeni sklad među svim likovnim elementima da bi se dobilo ovo savršeno umjetničko djelo.
--	--

#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o kompoziciji; o horizontalnoj, vertikalnoj, dijagonalnoj, kružnoj, piramidalnoj i slobodnoj kompoziciji.
- Utvrđivanja znanja o statično dinamičnom komponiranju.
- Utvrđivanje znanja o alternaciji, rekonponiranju i redefiniranju.
- Utvrđivanje znanja o komponiranju veličina.
- Razumjevanje i usvajanje likovnog pojma boja,

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o kompoziciji, komponiranju, principima i elementima kompozicije o kontrastu boje prema boji u kompoziciji, ritmu, harmoniji i ostalim principima kada su u pitanju vrste kompozicije .
- Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja apstraktne kompozicije.
- Uspješno lociraju reprodukcije umjetničkih slika starih i modernih slikara.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za kompoziciju-komponiranju, redefiniranju i rekonponovanju.
- O odnosu likovnih elemenata u kompoziciji,
- O odnosu likovnih principa u kompoziciji.
- O kompoziciji sa linijama, veličinom, teksturom, formom-volumenom, boji, tonu i prostoru.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim kompozicijama?
- Koje vrste kompozicije prepoznaje?
- Šta je to komponiranje a šta kompozicija?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš redefiniranje?
- Da li je vertikalna ili horizontalna kompozicija?
- Šta još vidiš?
- Nabroj koje sve elemente kompozicije koje uočavaš?
- Koje oblike?
- Koji je odnos sjene i svjetla na kompoziciji tvog kolege?
- Koje boje uočavaš na kompoziciji?
- Kakva kompozicija je u pitanju?

## PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku boja uočavaš u kompoziciji ova dva akvarela?
- Koju na ova dva crteža?
- Koju na ove dvije slike?
- Koju na ove dvije figure?
- Kojom kompozicijom je rađena ova slika?
- Vertikalnom, horizontalnom, kružnom?
- Slobodnom, piramidalnom?
- Da li je korišćena slobodna kompozicija?
- Uočavaš li razliku?
- Da li je u pitanju samo horizontalna?

## PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež, hladn slika?
- Šta kompoziciji po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mila?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?





## KONTRAST

LIKOVNI JEZIK – likovni princip – Kontrasti likovnih elemenata u kompoziciji.

KOMPONIRANJE – kontrasti kod Likovnog procesa sastavljanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata u likovnu cjelinu prema vlastitoj likovnoj koncepciji. kontrasti sa linijom, smjerom, veličinom i formom; kontrasti sa tonom, teksturom, bojom i prostorom.

MATERIJALI I TEHNIKE SLIKANJA – likovni Elementi – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena kontrasta linije, boje kao likovnih elemenata.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Kontrast je međusobno suprotstavljanje kvalitete i količine istovrsnih ili raznovrsnih likovnih elemenata
Kako nastaje	Nastaje kobiniranjem suprotnog odnosno kombiniranjem maksimalne razlike veličina (malo-veliko, visko-nisko, kratko-dugo...), oblika (oblo-uglato, jednostavno-složeno, puno-šuplje...), boja (toplo-hladno, svijetlo-tamno, komplementarni kontrast...), crta (tanke-debele, ravne-zakrivljene...), položaja (vodoravno-uspravno, uspravno-koso...).

### PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Kontrast Boja prema boji	1.	Kontrast	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	boje olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA – KONTRAST				NASTAVNA TEMA - KONTRASTI BOJE			
Uvodna napomena		Nastavnik upoznaje učenike sa nastavnom jedinicom likovnih principa					

	(kompozicijskim načelom), Kontrast. Govori im da je Kontrast sinonim za suprotnost, nešto naglašeno, da sve gde god uoće potrebu, da se dva ili više elementa trebaju uskladiti predstavlja contrast. Govori im o velikmo-malom, niskom-visokom, dugmo-kratkom, tonu, boji itd.
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i
Aktivnost	Učenici koriste različite likovne materijale za izradu ritmične kompozicije. Neki od učenika pokušavaju da prikažu oblicima i mrljama;
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz prostora) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.
Napomena	Kontrast je likovno kompozicijski elemenat, koji se javlja kod linije: tanke, debele; guste, rijetke; ravne, zakrivljene; kratke, duge. Kod boja se javlja, kao: toplo, hladno; svijetlo, hladno; kod elementarnih boja. I kao kontrast kvaliteta i kvantiteta, kod boja i u njihovom međusobnom odnosu. Kod ploha se javlja kao kontrast velikih i malih površina i to, kao: glatko, hrapavo; tvrdo, meko; svijetlo, tamno; i kod površina različitog porijekla, kao naprimjer kod površine kore drveta, krzna, kamena, svile i ritma plastičnih masa.

#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o kontrastu.
- Utvrđivanja znanja o kontrastu sa linijom, formom i veličinom
- Šta stvara kontrast?
- Utvrđivanje znanja o vrstama kontrasta; kontrast boje prema boji, svjetlo-tamnom kontrastu, toplo-hladnom kontrastu, simultanom kontrastu, kontrastu kvaliteta-kuantiteta, veličine.
- Utvrđivanje znanja o kontrastu boje prema boji.

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o izražaju kontrasta, Zajedno sa nastavnikom saraduju u toku izvođenja raznih kontrasta.
- Uspješno lociraju reprodukcije imjetničkih slika gde je kontrast izražen i o kom se kontrastu radi kod kog autora.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za kontrast-prostornih djelova koji čine cjelinu, malo veliko, udaljeno blisko, svjetlo tamne površine.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim crtežima?
- Koje vrste kontrasta prepoznaje?
- Šta je to kontrast?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš simultani kontrast?
- Da li je u pitanju contrast boje prema boji?
- Šta još vidiš?
- Nabroj koje sve kontraste uočavaš?
- Koje kontrastne oblike, boje vidiš u svom radu ?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koje boje uočavaš?
- Kakav kontrast je u pitanju?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva akvarela?
- Koju na ova dva crteža?
- Koju na ove dvije slike?
- Koju na ove dvije figure?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?





## HARMONIJA

LIKOVNI JEZIK – likovni princip – Harmonija likovnih elemenata u kompoziciji.

KOMPONIRANJE – harmonija kod Likovnog procesa sastavljanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata u likovnu cjelinu prema vlastitoj likovnoj koncepciji. Harmonija sa linijom, formom; Harmonija sa veličinom, tonom, teksturom, i prostoromijom, ritmom u prostoru . Kompozicija sa harmonijom a harmonija sa ponavljanjem, kontrastom i gradacijom. Harmonija linije, veličine, tekture, volumena, boje, tona, proporcije.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – likovni Elementi – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena linije, boje kao likovnih elemenata.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

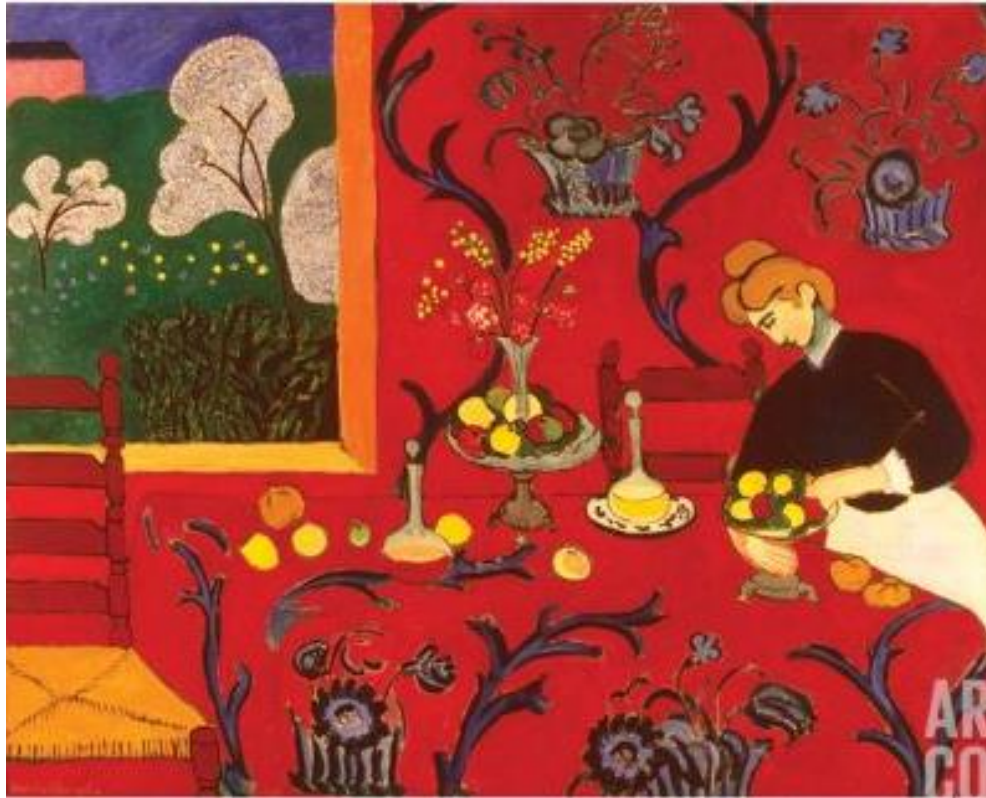
### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Harmonija znači sklad odnosno usklađenost dijelova u nekoj kompoziciji. Nastaje kombiniranjem elemenata koji su međusobno slični po jednom ili više svojstava.
Odsutnost kontrasta	Potpuna odsutnost kontrasta je monotonija (jednoličnost, dosada).
Oblici harmonije	Postoje razni oblici harmonije – očigledna (elementi slični po obliku, boji, veličini i sl.), funkcionalna (kombinacija potpuno različitih oblika, ali prema funkciji usklađenih: čep i boca), simbolička (golub i maslinova grančica), usklađenost primjenom kvantitativnih ili količinskih odnosa (kontrast kvantitete boja).

### PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Harmonija u Kompoziciji	1.	Harmonija	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Boje olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA – HARMONIJA				NASTAVNA TEMA - HARMONIJA			

Uvodna napomena	Nastavnik upoznaje učenike sa Harmonijom kao likovnim principom (elementom kompozicije-kompozicijskim načelom). Ukazuje na spajanje, sklad, slogu. Da ona balansira kada su u pitanju contrast i monotonija. Da ona djeluje stabilno, mirno i opušteno. Govori o harmoniji po analogiji. Funkciji i ideji.
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i slikara.
Aktivnost	Učenici koriste likovni materijal za izradu slike, Neki od učenika pokušavaju da to izvedu bojom, kompozicijom u boji. Nastavnik obilazi svakog učenika pojedinačno i nastoji da učenike podstakne da ostvare sav svoj potencijal prilikom likovnog izražavanja ravnoteže na slici crtanjem i slikanjem.
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz prostora) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.
Napomena	Treba ostvariti savršeni sklad među svim likovnim elementima da bi se dobilo savršeno umjetničko djelo.



#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o harmoniji
- Utvrđivanja znanja o harmoniji sa linijom, formom i veličinom, tonom, teksturom i prostorom.
- Šta stvara harmoniju?
- Utvrđivanje znanja o harmoniji kada je u pitanju kontrast boje prema boji, kontrast svjetlo-tamnom, toplo-hladno, harmoniji po funkciji.

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o izražaju harmoniji. Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja raznih harmonija.
- Uspješno lociraju reprodukcije imjetničkih slika gde je harmonija izražena kod kog autora i umjetničkog djela.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za harmoniju za raspored-prostornih djelova koji čine cjelinu, malo veliko, udaljeno blisko, svjetlo tamne površine bojom.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?



- Koje uočavaš u harmoniji?
- Kako harmonije prepoznaješ?
- Šta je to harmonija?
- Na kom radu od svojih kolega uočavaš harmoniju?
- Da li je harmonija zajednica elemenata ?
- Šta još vidiš?
- Nabroj sve što uočavaš kada je ona u pitanju?
- Oblike, linije, boju-sve što je sačinjava?
- Koji je odnos sjene i svjetla na slici tvog kolege?
- Koje boje uočavaš?
- Kakva harmonija je u pitanju?
- Harmonija sa veličinom?
- Harmonija sa tonom, teksturom?
- Harmonija u prostoru?
- Harmonija u funkciji međusobno povezanih elemenata?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva akvarela?
- Koju na ova dva crteža?
- Koju na ove dvije slike?
- Koju na ove dvije figure?
- Kojom bojom je postignuta harmonija na slici?
- Komplementarnim bojama?
- Da li je korišćena crna boja?
- Uočavaš li razliku poteza četkicom?
- Da li je u pitanju harmonija sa ponavljanjem, kontrastom, ritmom?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?

## RITAM

LIKOVNI JEZIK – likovni princip – Ritam likovnih elemenata u kompoziciji.

KOMPONIRANJE – ritmično ponavljanje kod Likovnog procesa sastavljanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata u likovnu cjelinu prema vlastitoj likovnoj koncepciji. Ritam putem gradacije, kada se koriste motivi u pogledu svog oblika, boje, teksture, proporcije gde se promjenom boje, samih tonova I nijansi postiže ritam.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – likovni Elementi – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena linije, boje kao likovnih elemenata.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

### PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Ritam je ravnomjerno i pravilno izmjenjivanje likovnih elemenata odnosno srodno gibanje, ponavljanje ili izmjena suprotnosti. .
Kako nastaje	Nastaje slijedom elemenata u određenom smjeru te umnažanjem niza/ova.
Kakav može biti	Ritmičko ponavljanje može biti egzaktno (pravilno, jednoobrazno, monotono) ili u obliku alternacije (izmjenično, preinačeno).  Ritam se kao ponavljanje očituje u mnogim prirodnim i životnim procesima. (učenici moraju nabrojati: rad srca, disanje, buđenje i spavanje, izmjena dana i noći...)  Ritam se u umjetnostima javlja na različite načine u pjesništvu, glazbi i plesu, arhitekturi, kiparstvu ili slikarstvu.

### PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Ritam u Teksturi	1.	Ritam	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Uđbenik olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Boja	

	4.	Estetska Analiza	Analiza				
<b>NASTAVNA JEDINICA – RITAM</b>				<b>NASTAVNA TEMA - RITAM</b>			
Uvodna napomena		Nastavnik upoznaje učenike sa nastavnom jedinicom likovnih principa (kompozicijskim načelom), Ritam. Govori im da je Ritam da je svuda prisutan u vidljivoj i nevidljivoj prirodi, da ga mogu naglom promjenom zvuka osjetiti. Da ga treba prepoznat prilikom promjena boje u prirodi.					
Motivacija		Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora.					
Aktivnost		Učenici koriste različite likovne materijale za izradu umjetničkog djela, Neki od učenika pokušavaju da izglacaju neku od površina materijala koji imaju a neki da slikanjem dođu do nje..					
<b>Vrednovanje</b>		Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz prostora) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.					
Napomena		Sve u okolini možete uzeti kao osnovu za varijacije likovnog djela, slikar Mauritis Cornelis (1898-1972) je od ushićenja reko: " Ono što mi je lijepo želim da se ponovi, opet i opet"					



CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o ritmu-ponavljanju;
- Utvrđivanja znanja o ritmu kada su u pitanju boje, tekstura i oblici u unutrašnjem i spoljašnjem prostoru.
- Šta stvara ritam?
- Utvrđivanje znanja o smjerovima ritma;
- Utvrđivanje znanja o prostoru tipa kvadrata, kruga.
- Utvršivanje znanja o ritmu sa linijom, tonom, formom i veličinom
- Utvrđivanje znanja o regularnom ritmu gde se ponavlja isti likovni element
- O alternativnom ritmu
- Ritmu koji varira
- Ritmu u likovnoj umjetnosti

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz pretodnih razreda; znanje o stvaranju ritma, Zajedno sa nastavnikom saraduju u toku izvođenja nastavne jedinice.
- Uspješno lociraju reprodukcije umjetničkih djela savremenog modernog slikarstva. raspoznavanju umjetničkih slika koje oslikavaju ritam.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za kompoziciju-prostornih djelova koji čine ritmičnu cjelinu,

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje likovnog problema kod rada svog kolege?
- Koje likovne elemente uočavaš na tim crtežima?
- Koje vrste ritma prepoznaješ?
- Šta je to ritam?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju razliku uočavaš na ova dva rada?
- Kojim elementima i materijalima je odrađen ritam

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?

- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Štra mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?



**RAVNOTEŽA**

LIKOVNI JEZIK – likovni princip – ravnoteža- likovnih elemenata u kompoziciji.

KOMPONIRANJE – ravnoteža kod Likovnog procesa sastavljanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata u likovnu cjelinu prema vlastitoj likovnoj koncepciji. Odnosa lijeve i desne strane,

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – likovni Elementi – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena linije, boje kao likovnih elemenata.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Ravnoteža označava uravnotežen odnos lijeve i desne strane.
Vrste ravnoteže	U likovnom izražavanju postoje tri vrste ravnoteže: simetrična,asimetrična i optička.
Simetrična ravnoteža	Simetrična ravnoteža ili kompozicija nastaje rasporedom oblika istih veličina i težina u istom razmaku u odnosu na središnju os – proizlazi iz zrcalnih kompozicijskih odnosa elemenata. Ona daje osjećaj smirenosti, otmjenosti i dostojanstva.Također je nazivamo i statička ravnoteža
Asimetrična ravnoteža	Asimetrična ravnoteža nastaje rasporedom oblika različitih ili kontrastnih veličina i težina u različitom razmaku u odnosu na središnju os (za učenike: primjer vage ili klackalice – kako uspostaviti ravnotežu). Kod oblikovanja na plohi manji lik postavljen uz rub plohe protuteža je većem liku postavljenom bliže središnjoj osi. Asimetrična ravnoteža daje osjećaj nemira i dinamike – dinamična ravnoteža. Ostali nazivi: neformalna, nepravilna.
Optička ravnoteža	Međusobni odnosi i djelovanje pojedinih likovnih elemenata uvjetuju da nam se neki optički čine težim, a drugi lakim. Za uspostavljanje ravnoteže među njima potrebno je paziti na: oblik, težišnu vrijednost oblika, položaj oblika na plohi ili u prostoru.Obli oblici i likovi djeluju lakše od uglatih, a trokut od četverokuta iste veličine. Za uspostavljanje ravnoteže potrebno je voditi računa o njihovim veličinama. Osnovne boje (pogotovo crvena i žuta) doživljavaju se težima i dinamičnijima u odnosu na sekundarne i tercijarne.

PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						11.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Vrste Ravnoteža	1.	Ravnoteža	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Uđbenik olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
<b>NASTAVNA JEDINICA</b>				<b>NASTAVNA TEMA - RAVNOTEŽA</b>			
Uvodna napomena		Nastavnik upoznaje učenike sa Ravnotežom kao likovnim principom (elementom kompozicije-kompozicijskim načelom). Ukazuje na njenu podjelu kada su u pitanju količina vrednosti sa obe strane.					
Motivacija		Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i slikara. Crtežima i umjetničkim slikama poznatih svjetskih umjetnika.					
Aktivnost		Učenici koriste likovni materijal za izradu slike, Neki od učenika pokušavaju da to izvedu crtežima svječnaka, klackalice, crtežom i pigmentom boje. itd. Nastavnik obilazi svakog učenika pojedinačno i nastoji da učenike podstakne da ostvare sav svoj potencijal prilikom likovnog izražavanja ravnoteže na slici crtanjem i slikanjem.					
Vrednovanje		Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz prostora) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.					
Napomena		Izražavanje ravnoteže u prostoru na plohi se postiže likovnim principima. Obratite pažnju na likovne materijale i tehnike koje su koristili u arhitekturi, vajarstvu i slikarstvu. Obratite pažnju na reprodukcije hramove, bazilike i džamije kroz hidtorijske periode.					

#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o Ravnoteži;
- Utvrđivanja znanja likovnom izražavanju ravnotežom.
- Utvrđivanje znanja o vrstama ravnoteže;
- Utvrđivanje znanja o simetričkoj, asimetričkoj i optičkoj ravnoteži.

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:



- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o ravnoteži i vrstama ravnoteže.
- Uspješno lociraju reprodukcije gde je ravnoteža kao slobodna forma, a gde kao asimetrična
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za kompoziciju-prostornih djelova koji čine cjelinu, malo veliko, udaljeno blisko, svjetlo tamne površine.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

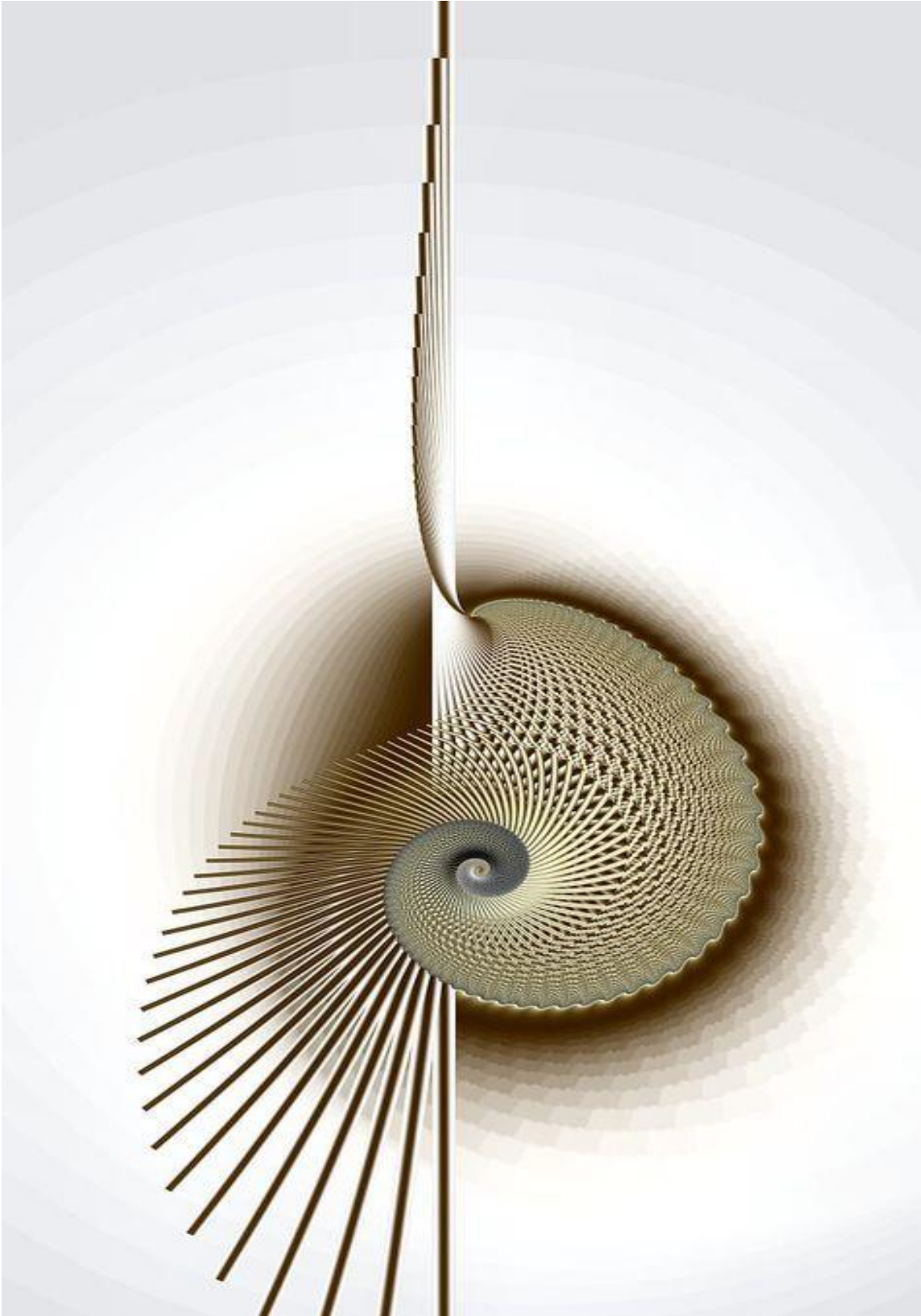
- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje ravnoteže kod rada svog kolege?
- Koje ravnoteže uočavaš na tim crtežima?
- Šta je to ravnoteža?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju ravnotežu uočavaš na ova dva akvarela?
- Kako doći do asimetrične ravnoteže?
- Kako do simetrične?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad ljepši po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su likovi na crtežu-slici nasmijani, raspoloženi?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe hladan crtež?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?



## PROPORCIJE

LIKOVNI JEZIK – likovni princip – proporcije likovnih elemenata u kompoziciji.

KOMPONIRANJE – proporcije kod Likovnog procesa sastavljanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata u likovnu cjelinu prema vlastitoj likovnoj koncepciji.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – likovni Elementi – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena linije, boje kao likovnih elemenata.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

## PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Proporcija označava međusobni odnos veličina dijelova neke cjeline. proporcija je odnos više veličina za razliku od omjera koji je odnos dviju veličina.
Vrste proporcije	Izravna – kad raste jedna, raste i druga veličina Obrnuta – kad jedna raste, druga veličina pada. Idealne proporcije – u vrijeme antike (stara Grčka) stvoreni su kanoni o idealnim proporcijama ljudskog tijela koji se zasnivaju na zlatnom rezu (konstrukcija zlatnog reza):minor:major-major:cjelina.
Proporcionalnost u arhitekturi	čovjek je mjerilo po kojem se određuju arhitektonske veličine. (Le Courbisier – Modulor) Sve što nas okružuje u sebi sadržava taj omjer zlatnog reza: građa prirodnih oblika, ali i onih stvorenih čovječjom rukom: formati papira, zaslone računala, likovne kompozicije.

## PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						7.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Proporcija glave	1.	Proporcija	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Udbenik olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA –				NASTAVNA TEMA - PROPORCIJA GLAVE			

PROPORCIJA	
Uvodna napomena	Nastavnik upoznaje učenike sa nastavnom jedinicom likovnih principa (kompozicijskim načelom) Proporcija. Govori da Proporciji kao nečem bez čega nema ništa na svjetu da nije proporcionalno stvoreno. Govori o zlatnom preseku u prirodi I umjetničkim djelima.
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i slikara : Robert Rauschenberg – Bez Naslova 1955; Leonardo da Vinci jevim slikama i crtežu. Pjetro Vanuči "Predaja ključeva"
Aktivnost	Učenici koriste različite likovne materijale za izradu umjetničkog djela, Neki od učenika pokušavaju da izvedu proporcije u kolaž papirima a neki bojom.
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz prostora) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.
Napomena	Svaka biljka, materijalni oblik, životinjski su skladno proporcionalno stvoreni.

#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o proporciji;
- Utvrđivanja znanja o proporcijama unutrašnjeg i spoljašnjeg prostora.
- Šta je proporcija, kakav je to sklad?
- Utvrđivanje znanja o vrstama proporcija;
- Kad se radi o izravnoj a kada o idealnoj proporciji
- Šta je obrnuta proporcija

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o korišćenju proporcije.
- Uspješno lociraju reprodukcije starih majstora proporcije i prepoznaju umjetničke slike koje oslikavaju proporcije, zlatni rez, iluziju prostora.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za kompoziciju-prostornih djelova koji čine cjelinu, malo veliko, udaljeno blisko, svjetlo tamne površine.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

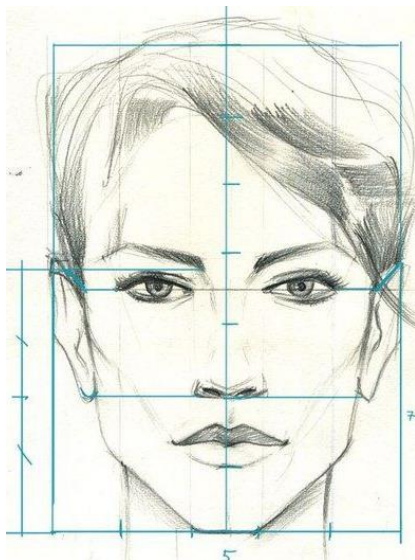
- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje ravnoteže kod rada svog kolege?
- Koje ravnoteže uočavaš na tim crtežima, oblicima, slikama?
- Šta je to izravna, obrnuta a šta idealna proporcija?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koju proporciju uočavaš na ova dva crteža?
- Kako doći do idealne proporcije?
- Kako do simetrične?
- Šta je to zlatni rez?

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad proporcionalan po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su proporcije idealne, da li lepršaju?
- Kakav dojam stičeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe neproporcionalno?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio rad?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?



#### DOMINACIJA

LIKOVNI JEZIK – likovni princip – dominacija likovnih elemenata u kompoziciji.

KOMPONIRANJE – dominacija kod Likovnog procesa sastavljanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata u likovnu cjelinu prema vlastitoj likovnoj koncepciji.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – likovni Elementi – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena linije, boje kao likovnih elemenata.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Dominacija označava isticanje, naglašavanje, centar pozornosti, ishodište, glavni sadržaj, glavni lik, osnovnu ideju. Pri tome se osnovni lik ili oblik odnosno glavni sadržaj ističe od ostalih dijelova kompozicije.
čime se izražava	Dominanta može biti izražena oblikom, veličinom, tonskom razlikom, specifičnošću boje, karakterom, položajem unutar kompozicije itd.

PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						7.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Dominiranje oblika u prirodi	1.	Dominacija	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ	Udžbenik olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA – DOMINACIJA				NASTAVNA TEMA - PROPORCIJA			
Uvodna napomena		Nastavnik upoznaje učenike sa nastavnom jedinicom likovnih principa (kompozicijskim načelom) Proporcija. Govori da					

	Proporciji kao nečem bez čega nema ništa na svjetu da nije proporcionalno stvoreno. Govori o zlatnom preseku u prirodi i umjetničkim djelima.
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i slikara :
Aktivnost	Učenici koriste različite likovne materijale za izradu umjetničkog djela, Neki od učenika pokušavaju da izvedu proporcije u kolaž papirima a neki bojom.
Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz prostora) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.
Napomena	Svaka biljka, materijalni oblik, životinjski su skladno proporcionalno stvoreni.

#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o dominaciji;
- Utvrđivanja znanja o njenom isticanju.

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o Dominaciji da ona označava isticanje, naglašavanje, centar pozornosti, ishodište, glavni sadržaj, glavni lik, osnovnu ideju.
- Uspješno prepoznaju osnovni lik ili oblik odnosno glavni sadržaj koji se vističe od ostalih dijelova kompozicije, lociraju reprodukcije urbanih sredina, prirodnih i vještačkih oblika i objekata, raspoznavanju umjetničkih slika koje oslikavaju iluziju prostora.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za isticanje – dominaciju prostornih djelova koji čine cjelinu, malo veliko, udaljeno blisko, svjetlo tamne površine.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje ravnoteže kod rada svog kolege?
- Da li je dominacija u pitanju šta uočavaš na tim crtežima, oblicima, slikama?
- Šta je to dominacija?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM



- Koji element dominira, koji uočavaš na ova dva crteža?
- Kako doći do idealne dominacije?
- Kako do nje?
- Šta je to dominacija?

## PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad dominantan po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su proporcije idealne, da li lepršaju?
- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe nedominantno?
- Šta mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio rad?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?



JEDINSTVO

LIKOVNI JEZIK – likovni princip – Jedinstvo- likovnih elemenata u kompoziciji.

KOMPONIRANJE – jedinstvo kod Likovnog procesa sastavljanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata u likovnu cjelinu prema vlastitoj likovnoj koncepciji.

MATERIJALI I TEHNIKE CRTANJA – likovni Elementi – područja likovnog izražavanja

MOTIVI – mrtva priroda, predmeti u prirodi, komunikacija sa ljudima, dvodimenzionalno i trodimenzionalno rešenje i primjena linije, boje kao likovnih elemenata.

OPERATIVNI ZADACI - Posmatranje domaćih likovnih rešenja, obilazak galerija, izložbi, muzeja i arheoloških artefakata.

PODSETNIK ZA NASTAVNIKA

Definicija	Jedinstvo označava ujedinjenje svih likovnih elemenata u jedinstvenu cjelinu. Jedinstvo se ostvaruje zajedničkom formom i materijalom odnosno objedinjavanjem likovnih elemenata međusobno, likovnih elemenata s kompozicijskim načelima ili objedinjavanjem dviju ili više likovnih tehnika.
------------	---

PRIMJER ZA NASTAVNI ČAS

Mjesec	PREDMET - LIKOVNA UMJETNOST -						7.Razred
Nastavna Tema	Redni Broj	Nastavna Jedinica	Tip Časa	Oblik Rada	Nastavna Metoda	Nastavna Sredstva	Standardi Dostignuća
Jedinstvo elemenata	1.	Jedinstvo	Obrada	Individualni	Dijaloško Demonstrativ.	Olovke	
	2.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Tuš	
	3.	Vežbanje	Vežbe	Individualno frontalni	Dijaloško Demonstrativ	Ugljen	
	4.	Estetska Analiza	Analiza				
NASTAVNA JEDINICA – JEDINSTVO					NASTAVNA TEMA - JEDINSTVO		
Uvodna napomena	Nastavnik upoznaje učenike sa nastavnom jedinicom likovnih principa (kompozicijskim načelom) Jedinstvo. Govori da Jedinstvo objedinjava elemente u jednu cjelinu. Da oni moraju biti pažljivo odabrani. Kao i likovna tehnika.						
Motivacija	Motivira učenike uz pomoć reprodukcija starih svjetski poznatih majstora i slikara : Robert Rauschenberg – Bez Naslova 1955;						
Aktivnost	Učenici koriste različite likovne materijale za izradu umjetničkog djela, Neki od učenika pokušavaju da izvedu kompozicij u kolaž papirima a neki bojom.						

Vrednovanje	Nastavnik zapaža radove učenika – izdvaje nedovršene kao zapis ili skicu a studioznije tretira kao završene. Kod nekih primećuje da je slika odraz stvarnosti (relani prikaz prostora) a neke tretira kao maštovite - imaginarne kao odraz učenikove mašte i na osnovu toga vrši ocenjivanje – vrednovanje.
Napomena	Koristite bilo koji materijal prilikom izrade kolaža, kombinovano umjetničko djelo, birajte likovne elemente prilikom rada na temu jedinstvo.

#### CILJEVI I ZADACI:

- Utvrđivanje znanja o Jedinstvu
- Utvrđivanja znanja o objedinjavanju svih likovnih elemenata u jednu cjelinu.

#### TOK ČASA KROZ AKTIVNOST:

- Učenici u toku slikanja utvrđuju znanje iz prethodnih razreda; znanje o stvaranju Jedinstva. Zajedno sa nastavnikom sarađuju u toku izvođenja nastavne jedinice.
- Uspješno lociraju reprodukcije gde je ono izraženo, raspoznaju umjetničke slike koje oslikavaju jedinstvo.
- Nastavnik ih obilazi i indirektno koriguje; traži njihov izoštreni vid, osjet za kompoziciju-prostornih djelova koji čine cjelinu, malo veliko, udaljeno blisko, svjetlo tamne površine.

#### PITANJA OSTVARENOSTI ZADATKA

- Šta smo danas radili?
- Koji smo likovi problem obradili?
- Jesu li svi ispunili svoj zadatak?
- Hoćeš li nam pokazati rješenje Jedinstva kod rada svog kolege?
- Da li je jedinstvo u pitanju šta uočavaš na tim crtežima, oblicima, slikama?
- Šta je to dominacija?

#### PITANJA O NAČINU KORIŠĆENJA MATERIJALOM – TEHNIKOM

- Koji elementi dominiraju, jesu li svi podjednako zastupljeni na slici?
- Kako do Jedinstva?
- Šta je to Jedinstvo kao princip.

#### PITANJA KREATIVNOSTI

- Koji je rad Jedinstven po tebi?
- Koji je za tebe bolje urađen i drukčije od ostalih?
- Koji je rad neobičan za tebe?
- Koji ti se rad dopada?
- Da li je rad radostan, da li leprša?
- Da li su proporcije idealne, da li lepršaju?

- Kakav dojam stićeš dok posmatraš sliku?
- Da li je to za tebe nedominantno?
- Štra mu po tebi nedostaje?
- Da li je ti je mio rad?
- Možeš li nam objasniti svoj rad?
- Kako si ga zamislio, jesi li zadovoljan?



## LITERATURA

1. Arnheim, Rudolf (1971): *Umetnost i vizualno opažanje*, Umetnička akademija u Beograd,
2. Arnheim, Rudolf (2003): *Prilog psihologiji umetnosti*, SKC, Beograd
3. Bačić, Marcel (2004): *Likovno mišljenje*, Školska knjiga, Zagreb
4. Čandrić, Jasminka (1988): *Kreativni učenici i nastavni proces*, Rijeka, Izdavački centar Rijeka
5. Čudina-Obradović, Mira (1990): *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*,

- Zagreb, Školska knjiga
6. Damjanov, Jadranka (1991): *Vizualni jezik i likovna umjetnost*, Školska knjiga, Zagreb
  7. Elmira Mekić – metodološko-didaktički materijali.2012.god.Sarajevo
  8. Goethe, Johann Wolfgang von (2007): *Učenje o bojama*, Scarabeus-naklada, Zagreb
  9. Gombrich, Ernst H.(1984): *Umjetnost i iluzija*, Nolit, Beograd
  10. Grgurić, Nada i Jakubin, Marijan (1996): *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*, EDUCA, Zagreb
  11. Itten, Johannes (1973): *Umetnost boje*, Umetnička akademija, Beograd
  12. Ivančević, Radovan (1996): *Perspektive*, Školska knjiga, Zagreb
  13. Ivančević, Radovan (1997): *Likovni govor*, Profil, Zagreb
  14. Jakubin, Marijan (1999): *Likovni jezik i likovne tehnike*, EDUCA, Zagreb
  15. Jung, Carl Gustav (1964): *Čovjek i njegovi simboli*, Mladost, Zagreb
  16. Korać, Žarko (1985): *Razvoj psihologije opažanja*, Nolit, Beograd
  17. Koren, Ivan (1989): *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*, Školske novine, Zagreb
  18. Kvašček, Radivoj (1981): *Psihologija stvaralaštva*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
  19. Peić, Matko (1971): *Pristup likovnom djelu*, Školska knjiga, Zagreb
  20. Pejaković, Mladen (1996): *Omjeri i znakovi*, Matica hrvatska, Dubrovnik
  21. Vlahović-Štetić, Vesna (2005): *Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb
  22. Winner, Ellen (2005): *Darovita djeca*, Ostvarenje d.o.o., Lekenik 57